

Tartalomjegyzék

- 3-5 **Ars-vonások – Bokros János** versei, portré és életrajz
- 6-7 **Bokros Judit** – Édesapámról Édesapámhoz
- 9 **László Zsolt** verse
- 10 **Nagy Lea** verse
- 11-13 **Heiter Tamás** – A Megváltó eljövetele
- 14 **Radnai István** verse
- 15-16 **P. Maklári Éva** – A legszebb karácsony
- 16-17 **P. Maklári Éva** verse
- 17-20 **Pásztor Bertalan** – Szárnyra kelt szavak
- 20-21 **Ambrus Lajos** verse
- 21-23 **Ambrus Lajos** – A csodamalom
- 24-25 **Zirig Árpád** versei
- 26-32 **Csák Gyöngyi** – Úton
- 32 **Csák Gyöngyi** verse
- 32-33 **Oláh András** versei
- 34-39 **Szuromi Pál** – „pokolra kell annak menni...”?
- 39-40 **Szuromi Pál** versei
- 41-43 **Gáspár Aladár** versei
- 43 **Balajthy Ferenc** versei
- 44-45 **Péntek Imre** versei
- 46-52 **Péntek Imre** – Emberi-történelmi, plasztikai érintések
- 53-60 **Tverdota György** – Hétszer szüljön meg az anyád
- 61-65 **Petőcz András** – József Attila és Kassák Lajos, valamint a korabeli magyar avantgárd kapcsolata
- 66-70 **Bíró Iлона Glória** – Az anyamotívum József Attila költészetében
- 71-76 **Sebők Melinda** – „*alegmélyebb és a legtörekenyebb*” József Attila költészetének továbbélése
- 77 **Káliz Sajtos József** verse
- 77 **Szigeti Lajos** verse
- 77-78 **Borsi Bálint** versei
- 79-81 **Vida Ágota** – Nemzeti és európai értékek
- 82-83 **Kellei György** – Utazás az Ezeregyéjszaka mélyére
- 84-85 **Saitos Lajos** – Köti a sötétséget
- 86-89 **Kellei György** – Értünk kondul a harang
- 89-90 **P. Horváth László** verse
- 91 **Simek Valéria** versei
- 92-96 **Csiák Gyula** – A mi falunk
- 97-103 **Lukácsy József** – Költészet vagy gender-arcú társadalom?
- 104-108 **Kaiser László** – Valóságok és metaforák

NAPLÓNK

2018., január 13-án Vers és prózamondó versenyt szerveztünk középiskolás fiataloknak és felnőtteknek a doni áttörés 75. évfordulója alkalmából, *Rekvium a Don hőseiért* címmel.

Január 15-én Tolcsvay Béla volt Bakonyi István vendége a Királykúton.

Január 16-án Sobor Antal emlékestet rendeztünk a kiváló író tiszteletére a Városháza dísztermében.

Január 17-én bemutattuk Dienes Ottó új könyvét, *A Krokodil Torkában* címmel.

Január 24-én Filep Sándor beszélgetett Legédy Péter művészettörténésszel.

Január 29-én a Királykúton Bakonyi István vendége Gáspár Ferenc volt.

Január 30-án *Fehérvári beszélgetések* címmel megjelent Vakler Lajos könyve. Bobory Zoltán beszélgetett a szerzővel.

Január 31-én nyílt meg Szakál Antal *Lódi Tóni görbe tükre* című kiállítása.

Február 8-án mutattuk be a *Vár* új számát és az *Évek vagy napok?* című antológiánkat.

Február 12-20-a között, a Magyar Széppróza Napja tiszteletére szerveztünk előadássorozatot, Fehérváron, Csákváron és Dunaújvárosban.

Február 26-án a Királykúton mutatták be Nyerges Attila és Leczó Szilveszter zenés és irodalmi műsorát.

Február 27-én az Öreghegyi Közösségi Házban Domonkos László *A visszalövés módszertanához* című könyvéről a szerzővel Bobory Zoltán beszélgetett.

Március 6-án Kallós Zoltánra emlékeztünk Vakler Lajosnak a néprajztudóst bemutató televíziós filmjeivel – A Fehérvár Médiacentrum archívumából.

Március 7-én író-olvasó találkozó volt a felvidéki Fellingner Károllyal.

Március 13-án Lengyel irodalmi estet szerveztünk a Városháza dísztermében, a Magyar-Lengyel Barátság Napja tiszteletére. Vendégeink voltak: Jerzi Snopek, író, lengyel nagykövet, Janusz Wójcik költő (Brzeg), Cséby Géza író, műfordító, Konrad Sutarski, költő, műfordító, Andrzej Straszewski, a Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnöke.

Március 19-án József-napi est – Bakonyi István vendége Kovács József nyugalmazott népművelő volt.

Március 19-én Budapesten, a Várfok borozóban Vár-bemutató volt a szerkesztők és szerzők részvételével.

Március 20-án Öreghegyen Bobory Zoltán vendége volt Pósa Árpád a Fejér Megyei Hírlap új főszerkesztője.

Március 26-án A Királykúton Mits Péter és Györök Máté *Énekelt versek* c. műsorának Bakonyi István volt a házigazdája.

Fűzfa Balázs a *Vár* 2017/4. számában közölte „[L]ÁTJA A BOLDOGSÁGOT ÉN” – avagy adalékok egy költői kép (utó)életéhez című írása először a *Híd* 2014/3. számában jelent meg a 28–33. oldalon.

HANYATLÓ SZÁRNYALÓ – Párkányi Raab Péter munkái láthatók a *Vár* folyóiratban.

Bokros János

Valami híz

Valami híz árva akáchoz,
eke forgatta föld szagához,
vadmoharos, pipacsvirágos
dúlóutak futó porához.

Kapaszkodik a lábaimba
ezernyi tüskés szederinda,
kötne az anyaföld öléhez,
megsimogat és összevérez.

Valami híz, hitehagyottat,
aki pogány zászlót lobogtat,
gályarab őseim lidérces
és bosszúálló istenéhez...

De ha zsoltárosan keresem,
a drága Siont számra veszem,
nem istent látok, hanem őket,
a hitükért halált vevőket!

Fehér fényű világban élek,
széthamvadnak a kötelékek,
futó árnyékomat tapintják
s nem sebzik föl a szederindák.

Fölepítjük a templomot

Hiába rontott Izraelre
érc talpas Nábukodnecár,
táborokba kergethetett
embervadász asszír király!

A babiloni vizek mellé
s Ninivébe hurcoltatott
Isten nép megesküdött:
Fölepítjük a templomot!

Sátrinkat filiszteus,
szent csarnokunkat római
drabális vértések csapatja
hányszor rabolta ki!

A megmaradtak összebújtak,
és kezük szerszámot fogott,
mert Isten népe megfogadta:
Fölepítjük a templomot!

Falvaink fölszántott ugarját
sóval is bevettetheti
Caesar, temetőink fejfáit
szilánkokká tördelheti!

Porrá darálhat csontokat,
márványt és gránitoszlopot!
Egy kis dombocskát majd lelünk, hol
fölepítjük a templomot.

A templomot, melynek igéző
delejéhez odatapadt
egy nép minden kis porcikája
zsoltáros ezredév alatt!

S ha istállóvá, kocsmaházzá
silányult vagy lángot fogott,
mi mindig újra megfogadtuk:
Fölepítjük a templomot!

Rejtsétek el egy keszkenőbe,
ha kell, keresztjét, csillagát,
rajzoljátok a lelketekbe
oltár, szószék idomzatát,

hogy még a fecskéfészek is
csivoghasson majd ugyanott,
ha caesároknak omladékán
fölépítjük a templomot!

Bokros János 1938. augusztus 9-én született Sárkeresztúron. A székesfehérvári József Attila Gimnáziumban érettségizett, majd az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen szerzett diplomát 1961-ben. Egyetemi éve alatt különböző lapokban publikálta verseit. Egykori iskolájában, a „Józsefben” 1967-től haláláig tanított. Időközben megjelent két verseskötete, *Imádság örömért* és *A hetedik napon* címmel. Utóbbit a Vörösmarty Társaság adta ki 1989-ben. Halála 1989. augusztus 8-án következett be. A még életében összeállított, 33 gyermekversét tartalmazó kötete 2008-ban jelent meg, *Emlékkönyve* pedig, amelyben kiadatlan versei és közeli barátok vallomásai is helyet kaptak, 2011-ben látott napvilágot.

Bokros Judit

Édesapámról Édesapámhoz

Hogyan írjon az ember valakiről, aki már régóta nincs vele? Aki azonban mégis mindig vele van, csak éppen láthatatlanul, vagy nagyon is láthatóan, de csak a saját mozdulataiban, arcvonásaiban, viselkedésében? Hogyan lehet megfogni szavakkal a hiányt, amit sokáig talán föl sem ismer magában az ember? S hogyan lehet felidézni hitelesen azt, ami elmúlt?

***

Apám. Apám, aki a fotelban kényelmesen ülve, lassan eregeti a szivarfüstöt. Apám, aki a fürdőkád mellett szigorúan adja az utasításokat: „*Mindenhol* mosd meg magad, nehogy koszos maradj!” Apám, aki mérgesen fogad, mert átmentem ahhoz a szomszéd bácsihoz, akihez szerinte nem kellett volna, mert fogdossa a kislányokat (Nem emlékszem, hogy fogdosott volna.) Apám, aki késő este megengedi, hogy megnézzem a *Pokoli torony* című filmet, ami anyám szerint nem nekem való és különben is, már aludnom kellene (Az égő ház liftjéből estek ki az égő emberek, és én tényleg rosszat álmodtam utána.) Apám, aki ül a teraszon a széles, vesszőből készült székben és tangóharmonikázik. Hangja szétárad a térben. Apám, aki vezeti a kocsit, karját lazán a lehúzott ablakon tartva, miközben anyám megkérdezi tőle: „Mi az a folt a karodon?” Apám, aki a szomszéd szobában, már betegen pihen, s ezért nekem csöndesen kell játszanom a többi gyerekekkel. Apám, aki a már említett szobában leesik a kanapéről, s anyámnak a szomszéd nénit kell áthívnia segíteni, hogy vissza tudja fektetni a nehéz testet az ágyra. Apám, aki az azóta is talán ugyanolyan kék kórházi kerítésen belül áll, hozzám beszél, én pedig iskolatáskával a hátamon hallgatom. Apám, aki integet a talán azóta is ugyanolyan ronda, barnás kórházépület egyik ablakából, miközben én, a tíz év alatti gyermek lenről nézem őt. (Nem mehettem föl, mert kicsi voltam.)

Apám, akit testes, zengő hangú, jó kedélyű, mégis visszafogott, vastag barna keretes, sötét szemüvegű emberként őriz az emlékezetem. Apám, aki az egészen fiatalkori, fekete-fehér fényképeken még nyúlánk, hosszúkás arcú, hátrafésült hajú, kissé félszeg falusi fiúként tekint a világba. Apám, aki a már a betegsége vége felé készült, ugyancsak fekete-fehér fotón ismét hasonló, de már nem természetesen vékony és beesett arccal látható.

Apám, aki 51 évet élt, de éppen az 51. születésnapja előtt egy nappal, 1989. augusztus 8-án halt meg. Apám, aki tanár lett egykori középiskolájában, és sok diákjában hagyott kitörölhetetlen emléket magáról és a személyétől is különlegessé vált magyarórákról. „Apám, aki költő is lett, és – úgy gondolom – mindig viaskodott az idővel, hogy abból kiteljen az iskolai órákra való színvonalas készülésre is az ugyancsak színvonalas versírás mellett.”

Apám, aki a vele készült helyi tévéinterjúban azt mondja: sokáig ő is rímesen írt verset, de aztán rájött, hogy ez egyfajta kattogássá válik, és tudatosan le akart

róla szokni. Apám, akit már lassan harminc éve csak fotókon, filmfelvételeken láthatok, és akiről főleg irodalmi esteken, rokoni beszélgetéseken hallhatok.

Apám, akit – néha úgy érzem – sosem ismerek meg eléggé és teljesen, és sosem fejtem meg a titkát, annak a kissé távolba vesző, meleg barna szempárnak a titkát, ami engem csak nyolc éves koromig kísérhetett.

***

Mégis úgy érzem, hogy ismerem. Már amennyire meg lehet ismerni valakit emlékezésekből, fotók által közvetített képből, a verseiből. Egy időben talán ez utóbbiak adták a legtöbbet. Ezekben felfedezhettem lényének, érzelmeinek valóját, megérezhettem, milyen hasonlóan is éltünk meg egy-egy helyzetet, s mennyi keresés, aztán pedig olyan félig lemondó megnyugvás lehetett az életében. Összességében azonban magamban fedeztem fel őt. Ami kislánként, kamaszként elmaradt, azt már felnőtt fejjel sikerült átélnem. S ugyan kívül – bár hiába, de – még keresem, jó, hogy belül már van mibe, egy sokkal erősebb apaképbe kapaszkodnom.

***

Hogy mit mondhatott akkor, amikor ott voltunk egymással szemben, köztünk a hirtelen kék kórházi kerítéssel? S ő érezte, talán tudta is, hogy nemsokára meg fog halni? Mit mondhatott akkor az ő egyetlen, talán oda sem figyelő, iskolatáskás kislányának? Azt hiszem, már ez is örök titok marad, valami, amit eltakar a feledés oly sokszor játékos, nehézselyem fátyla.

Abban viszont biztos vagyok: ha egyszer, valami csoda folytán, itt, ezen a földön találkozoznánk, akkor valahol ott folytatnánk, ahol akkor abbahagytuk. S szépen lassan, olykor átugorva néhány évet, évtizedet, elkezdenénk valóban, szentől szemben megismerkedni egymással, mindenféle közvetítő közeg nélkül.

Mégiscsak az lenne az igazi.

László Zsolt

Az ismeretlen tanítvány

Nem kellett két nap sem
ahhoz hogy teljesen kopaszok legyenek a fák
Semmihez sem kellene a napok
Semmihez nem kellene a dátumok
ha igazán késői ős van
és a csatornák nem telnek meg hordalékkal
és a turkálók egymást váltva is késnek
Szabad lett az ég
Szabad lett a föld is
Csak tagjaim maradtak meg az
ellehetetlenülés béklyóiban...
Minden gépi tengely berozsdálhat
egyszer vívmányaink tömkelegében
És mint modern ember
tapaszokkal narkotikumokkal
megállhatok minden kegytárggyá
lett szobor előtt...
De vizeim elfolytak
Elfolytak valahová
Halaim elpusztultak
Csalánom nem csíp tovább
Akácom nem édesít
És röhögnöm kell minden szakrális
misének álcázott tömeges parolán -
Talán lesz még szép fehéren havas tél is...
Mert jött aki nem jött
És ment aki nem ment
Szavaid kiüresedtek ebben a világrendben
Most már nyugodtan sírhatsz -

Nagy Lea
Horizont

Majd arról kezdtem kérdezgetni, hogy
van-e értelme, ennek itt.
Mármint, ennek.
Ennek, amiben fuldoklunk,
és ráfogjuk, hogy élet, a közhelyek valósága.
Meg, hogy innen van-e hova tovább.
Mert a gondolatát sem viselem el annak,
hogy ez esetleg egy önmaga farkába harapó szerencsétlenség,
pedig a legvalószínűbb hogy ezen túl,
ugyanez van.
Meg jön a közhely:
Hol a boldogság? Meg, hogy kinek van igaza.
Önjelölt istenként a saját világunkba zárva,
át kell vészelné a telet, a nyarat,
az őszt, a tavaszt, és azzal együtt
minden rossz is elmúlik majd. Hisz így kell lennie.
Itt nincsenek kérdések. Meg, hogy lehet-e.
Látod, és még mindig hiszel ebben.

Nem akarok többet írni.
Azt hiszem olyankor jövök rá, hogy minden oké,
ha épp nem írtam semmit le.
Esemény utáni boldogtalanság.
1-től, 99 éves korig, esetleg 100.
Terhesség alatt is szedje.
Odabújni a meleg radiátorhoz,
meghackelni az álmaid,
s így majd nyugodtan alszom el.
Látod, és még mindig hiszel ebben.

Feloldódsz, de csak mint a rosszízű
pezsgőtabletták.
Félsz, de bátor vagy te is valakiért.
Sírsz még esténként, vagy te már
eljutottál arra a szintre, hogy kiszárad
a szemed? Elfelejtenei.
Majd tollal újraírják a ceruza nyomát.
Csak megyek, azt se tudom hova.
Majd odaérek.
Látod, és még mindig hiszel ebben.

Nincs válasz.

Heiter Tamás

A Megváltó eljövetele

„Az rossz jel a munka minőségét illetően,
ha csak az van a könyvünkben, amit beletettünk EP”

J. nem fűzött különösebb reményeket ehhez a naphoz. De hát úgyis jönnek, mert ezek mindig jönnek, én meg lerajzolom őket, gondolta. Szokásos tihanyi nap főszezonban, olyan nap, mint a többi. Ilyenkor a hétköznap is vasárnap, és a vasárnap is hétköznap. Így megy ez itt három hónapig. És itt van már az az ismerős, enyhe izgalom is gyomortájékon, az is olyan, mint máskor. Csak ez most nem akar múlni. J. összerendezzen, fülében egy monoton szózat cseng folyamatosan. Valami ilyen: „ön elmulasztott eleget tenni számla, illetve nyugtaadási kötelezettségének, ezért...”. Aztán itt következnek a szankciók, ez ennyi, meg annyi lesz. Kérem a területfoglalási engedélyét, vállalkozói igazolványát és tessék szedelőzködni, kénytelen vagyok feljelenteni, amúgy a rajz nagyon jó, de hát meg kell engem is értenie, csak a munkámat végzem, így a hatósági ember. Ilyenkor J. várni szokott egy kicsit. A rajz dicsérete, már jelent valamit. Jó jel, ebben a kelet-európai jelbeszéd rendszerben. J. beszéli ezt a nyelvjárást, épp ezért kivár. És, és amikor elérkezik a pillanat, már kezdődik is az alkudozás, amihez nem lehet dühödt pofát vágni, sem fölényeset, nem szabad magabiztosnak lenni és főleg nem szabad elkezdni összepakolni. J. ilyenkor megkérdezi, van gyereke, hozza ki délután, nagyon szívesen lerajzolom. Ez a könnyebb út, de van, amikor pénzt akar az ellenőr, akkor pénzt kell adni. J. utálja ezt. A rajz az jobb, az ingyen van. Nem akaródzik megadni a császárnak, ami a császáré. Elhessinti a nyomasztó érzést, de a baljóslatú érzés visszatar. Menjen a császár is dolgozni, gondolja. Vagy csinálja azt, amit én, üljön itt a tikkasztó napon, sehol egy árnyék, és rajzolgasson ő is portrékat német nyugdíjasok folyamatosan pofázó, vörhenyes unokáiról, akik mindenhez hozzányúlnak, és ragacsos a mancsuk a vattacukortól. Pucsítson a császár is: Ó de bájos gyermek. Schöne Kind. Na jó, persze Euróért schön, sőt sehr schön. És hallgassa a császár is az állandó karatyolást, hogy *Tihani, Tihani, komm, Franz Joseph Régenkurt, guck mal, kuk mal*, és nézegesse a császár a parton sétálgató smucig hollandokat. Menjen a császár a picsába és hívja vissza innen a vérebeit, összegez J. Az enyhe izgalom és szorongás így lázadásba van immár szublimálva. A projekció tehát sikeres. Ahogy vesszük. J. legyint, így legyintjük el az életünket, gondolja. Kissé kesernyés utóíz, csakúgy, mint kávé után. A kávé jó, de a fanyarság, ami utána ott marad a nyelv két oldalán és hátul, az kellemetlen.

Guten tag, köszön rá J. egy dagadt németre! A dagadt német továbbmegy, vele megy az Euró is. Mi van ezzel a nappal, sóhajt fel, és az órájára néz, 11 múlt. Nem sokat keresünk ma, fordul hátra és már majdnem mondja is, nem sokat keresünk ma Picikém. De nem mondja, mert meglátja, hogy Picikém az keres. Picikém a testékszerész, sréen a háta mögött. *Mellbimbó, köldök és fülcimpa-patkoló. És minden más is. Sorban áll a hülye német a sátra előtt. Tegyel pirszinget az aranyerükbe*

is Picikém, kiáltja. Picikém nem szól, üzletben van. *Hát nem sokat keresek ma*, viszi le a hangsúlyt. Azzal felveszi a rajztáblát a murváról, lefújja róla a port, a támla nélküli campingszék nyikorog alatta, felnéz a napba, pislog, majd lecsukja a szemét jó szorosan. Zöld és vörös komplementerek villódnak a szemhéja alatt. Gyerekkora óta játszik ezzel. Látja a hajszálvékony vérereket a saját szemében. Vár egy kicsit, aztán újra kinyitja a szemét, pislog, hogy hirtelen jött szédülése elmúljon. Lehajol, és egy papírt rajzszöge a tinta-pacnis, pasztell-foltos, táblájára. Rajzszenet keres dobozkájában, testeset, egyeneset, keményet, de hirtelen csak egy olyan elágazó kis széngallyat talál, ágacskát. Elmosolyodik.

Nagyjából ekkor indul el a komp Szántód felől. J. felemeli a fejét, átnéz a türkiz hullámok felett, szeme megállapodik a füstcsíkot fujtató komphajó parttól távolodó sziluettjén. Végigsimít háromnapos borostáján. Tíz perc, míg ideér a komp, gondolja és rágyújt. Rajzolni kezd. Ujjával is keni a szenet, megtelik újlennyomataival a papír széle. Az újlennyomatok lassan szürke háttérként egymásba olvadnak. A cigaretta is szenes lesz, arra azonban nagyon ügyel, hogy az arcát ne kenje össze. Hiúsága csupán erre szorítkozik, hogy esetleges maszatossága miatt ne legyen nevetséges, vagy még inkább, ne legyen szánalmas. Apró identitásközi beállítás. Rajzol, ken, simít, foltot dörzsöl a fénynek egy gyurmaradírral. Előtte a murván Bob Dylan, Marilyn Monroe, Bob Marley fekszenek. Kavicskákat használ nehezeknek, hogy a balatoni szellő el ne repítse a papírlapokat. Bob Marley mellett egy vadító akt, J. egyik nője. Te, figyelj, itt árullak egy hete, de egy ezresért se kellesz senkinek, mondta a nőnek tegnap a telefonba. Azt már nem várta meg, hogy a nő válaszolhasson, beleröhögött és kinyomta a készüléket. Pedig a nő még javában kiabált „hozd vissza az autómát te szemétláda, ne várd meg, hogy én menjek érte, azt mondtad, egy hétre kell csak, egy hónapja nem is láttam azt a kocsit. Megint Tihanyban vagy?“, kiabálta a nő a süket mobilba, felnyomlak az Apeh-nél, hallod!! Csend.

J. keze szinte magától mozog, pedig soha sem dolgozik modell nélkül, pláne itt a kikötőben nem. A komp eléri a kikötőt, lassan befordul a móló felé. Motorjai felzúgnak és a hajócsavarok iszapos, zavaros vizet öklendeznek fel a mélyből. A sáros félgömbök, mint valami pümkösdí rózsák nyílnak ki víztükör felszínén. A kéményből újra fekete korom szalad neki az égnek.

Mire a komp kiköt, J. már befejezi a rajzot, és leteszi maga mellé a földre. Fixatívot fúj rá, hogy rögzítse a szénszemcséket. Néha hajlakkot használ, az olcsóbb. A komp lenyitja a szürke rámpát. A személyzet rutinosan rögzíti a hajót, majd kiüríti a fedélzetet. A gyalogosok lejönnek a lépcsőn és elindulnak a maguk dolga után, a kocsik is szépen sorra elmennek. J. felnéz, egyenesen arra a férfira szegezi tekintetét, aki éppen kiválik tömegből és egyenesen felé veszi az útját. J. újra rágyújt, égő cigarettáját ajkai közé szorítja, és közben fejét félrefordítva, vizsgálja az elkészült rajzot. A kompról most leszállt férfi lassan közeledik J. felé. Mire odaér, J. már megtörölte a kezét. Éppen a törlőrongyot hajtogatja, amikor a férfi megáll előtte.

A férfi nézi a földön fekvő képet. Jó lett, mondja. A rajz az idegen férfi képmása volt. A hasonlóság döbbenetes. J. elmosolyodik, jó lett, hagyja jóvá. Tudad, hogy jövök, kérdezi a férfi. J. felnéz rá és halkán csak annyit mond, igen. Egyikük

sincs meglepve. Hallgatnak. Van egy cigid? – töri meg a csendet a férfi. J. feléje nyújtja a dohányos zacskót, sodorni kell, menni fog? Persze, szól a férfi és sodor egy szál cigarettát, kezével óvja a feléje nyújtott lángot, hogy az enyhe szél el ne fújja. Sör? – kérdezi J. Jöhet, szól a férfi. Némán ülnek, J. a kicsiny campingszéken, a férfi a földön törökülésben. Cigarettáznak és sört kortyolnak. Nézik a türkiz színű vizet. Szótlanok.

Végül a férfi felkel, köszönöm a sört, meg a cigit, mondja. Arca piros az erős napsugártól, kicsit talán le is égett. Zöld, kitérdesedett nadrágjáról lecsapkodja a port, megnyúlt pólója halványan őrzi a Pink Floyd The Wall című albumának matricáját. Én is köszönöm, mondja J. A férfi távozik. Pocakosodik, gondolja magában J, és mintha a haja is ritkulna. De hát én sem leszek fiatalabb.

Aztán a férfi teljesen eltűnik a parti sétányon. J. pedig egy új papírt akar feltűzni a rajztáblára és azon ügyeskedik, hogy az iménti férfit ábrázoló képet leszedje, amikor rászól valaki. Hagyja úgy, megveszem a táblával együtt. Eladó? Hát persze, vágja rá gépiesen J. fel sem néz.

Maga ügyes grafikus, veti hátra még távozóban a vásárló, és beül egy metálkék autóba, amelynek jár a motorja. A kocsni nagy, addig nem is tűnt fel J.-nek, aki nem aludt valami jól akkor éjszaka. Reggel arra ébredt, mintha kakas kukorékolt volna.

Baromság, gondolta. Tihanyban nem lehet baromfit tartani, ez kiemelt üdü-lőövezet. Aznap nem ment le rajzolni a kikötőbe. Lefürdött, megborotválkozott, beült a nője kocsijába, s vezetés közben időnként lepillantott maga mellé az anyósülésre, ahova indulás előtt a nőről készült rajzot dobta.

Párkányi Raab Péter: *Papírhajó*

Radnai István

A magány közössége

„Az igaz ember mások szemében esztelen”
(Émile Zola)

hiszen ha élt valahol
az igaz ember rég halott
fizetett a kereszttel
és minket magunkra hagyott

a paradicsom a múlt
más rögre hull a veriték
míg testvér-csatája dúlt
szodoma várt emberiség

egy város megmenekül
fekete lényeg a világ
születetlen egyedül
vágytalan gyom a kéj sivár

ki állhatja a harcot
lehetsz vétkek nélkül ember
önmagány égi arcod
hűség s erény reményt elnyer

az ég prófétát nemzett
legyen a világ bohóca
a vég legyen s a kezdet
legyen dőre minden óra

csalhatsz gyűjthetsz kincseket
a semmi tesz igazságot
gőg s múló vágy hízeleg
por üszök hamu lesz átok

egy igaz embert ismerj
légy a tükörben önmagad
feltámad benned isten
ember akit ma megtagad

P. Maklári Éva

A legszebb karácsony

A szokásos készülődés lassan lecsendesült. Nagyanyám megfőzte a szaloncukrot – boltban megvásárolni azt szinte lehetetlen álomnak tűnt –, és óvatosan elrakta előlünk, ami fölösleges tevékenységnek bizonyult, hiszen azt sem tudtuk, mit csinál. Anyám rendesen kitakarította mind a két szobát, majd órákat állva a gyúró-tábla előtt keverte a lisztet, sodorta a nyújtófát, darálta a mákot, diót.

A férfiak szinte kitiltattak a lakásból, valahová mindig elszólította őket egy fontos feladat, néha kosárral tértek haza, amit gondosan eldugtak titkos helyekre. Valami halk ünnepélyesség uralta a levegőt. Még az öcsém és én is veszekedés nélkül játszottunk, az áhítat jelenléte betöltötte az egész házat. Karácsony közeledett. A Jézuskának elmondott kívánságlistánkat – ami napjainkhoz képest meglehetősen szegényes volt: könyv, kisautó – nagyapám gondosan lejegyezte, aztán borítékba rakva az ablakpárkányra fektette. Reggelre eltűnt, elvitték az angyalok.

Gyanakvó természetű öcsém lázasan kutatott a szekrények aljában, hátha odadugta már előbb valamelyik kisegítő angyalka a meglepetést.

– Szegény Jézuska hogy érne rá egy délután kihordani mindent a világ összes gyerekének – mondta –, szerintem beosztja, s lehet, hogy már most elrejtette valahová.

De soha nem talált semmit, így izgalommal vártuk azt a bizonyos estét, mikor láthatatlan kezek a sarokban álló asztalra helyezik a feldíszített karácsonyfát.

Osztálytársaim már néha suttoztak valami álságos becsapásról, amit a szülők eszelnek ki, mivel soha nem látják a fát cipelő angyalt, pedig segítség kell a Jézuskának a sok fenyő kihordásához, feldíszítéséhez; de valami titkos akció állhat a háttérben, hogy mi mindig csak a már csillogó, angyalhajas eredményt látjuk.

– Tényleg szétrepülnek az egész világban? Hol tudnak bejutni a házba, hogy senki nem látja őket? – kérdeztem nagyapám úgy két-három nappal a várt este előtt.

– Ha nagyon akarjátok, most meglessük őket – válaszolta. Most én figyelni fogok, és szólok.

Abban az évben vendégeket is kaptunk. Távoli rokonokat egy zempléni kisvárosból, és szenteste délutánján már a vendégekkel együtt készülődtünk az ünnepélyes pillanatra. A várakozás izgalma átjárta a falakat, a rongyból szótt szőnyeget, a padlót, a levegőt, a kész ünnepi vacsorát, a süteményeket, a hóban fehérülő udvart.

Ezt az izgalmat megtörte egy váratlanul megszólaló kis csengőhang. Mindenki a nagyobbik szoba ajtaja elé sietett kézen fogva minket, kissé megrémült gyerekeket. Ez a szobánk két bejáratot is birtokolt. Az egyik onnan nyílt, ahol mi éppen álltunk, a másik – akkor még szokatlan módon – az udvarra vezetett egy mini kis udvari terasz felé. Ezt az ajtót szinte senki nem használta, nagyritkán apám, ha túl későn érkezett haza, és nem akarta zavarni az első helyiségben alvó nagyszülei-

met. Most ijedten anyára néztünk. Ő lassan kinyitotta előttünk a szobába vezető ajtót, és mi döbbenetben álltunk. A sarokban várakozó, fehér csipketerítővel letakart asztal üresen állt. Rémulten fordultam öcsém felé, akinek már sírásra görbült a szája.

Ám ebben a pillanatban kinyílt az udvari bejárat, és egy apró angyalka kezében fogva a szépen feldíszített karácsonyfát, egyenes vonalban, szárnylebbentés nélkül az asztal fölé repült, lassan letette a terhét, óvatosan elengedte, majd ugyanazon a légi úton – furcsán hátrafelé haladva – elhagyta a szobát, és becsukódott az udvari kijárat.

Szajátva álltam, kicsit félve is, aztán öcsém kezét megragadva letérdeltünk a szőnyegre a családdal, rokonokkal együtt, hangosan imádkozni kezdtünk, valahol a hátunk mögött halk hangon felcsendült a „Mennyből az angyal”, mindenki csatlakozott, szállt az ének, s dehogy vettük mi – gyerekek – észre, hogy egy kifeszített drót lebeg az ajtófélfá és a karácsonyfa teteje fölött, és a körülöttünk boldogan mosolygó felnőttek köréből hiányzik az én ezermester nagyapám, aki értett az angyalokhoz is, a csodák megteremtéséhez is és a hitünk megerősítéséhez is.

Még az ajándéokra sem emlékszem már, ami az asztalon várt. Talán könyv volt, talán társasjáték, talán kevés csokoládé. De a csoda megmaradt bennem, és az is, hogy az első iskolai napon izgatottam bizonyítottam barátnőimnek: én láttam az angyalt. Hogy szokatlanul kicsi volt? Kit érdekelt az. De angyalka volt, a Jézuska szorgalmas segítője, akit én valóban láttam, és aki életem legboldogabb karácsonyával ajándékozott meg.

P. Maklári Éva

Utolsó nagynéném halálára

Elment az utolsó apám táborából,
lassan kiüresedik az a nomád sátor,
mely befogadott bennünket öregen, ifjan,
ünnepeinken és gyászmisén.

Csendben széthullunk kicsiben és nagyban.
Nincsen sámán, aki a dob ütemére a
köveket taposná gyásztáncra lényegülve,
s a valóság révületéből átvezetne minket
egy igazibb valóságba, szétmarcangolva
félelmeinket, és elhítené velünk,
kétkedőkkel, hogy most kezdődik
az igazi összejövétel.

Ósi körtánc, Turul-zenére, s az álmából
felvert Emese terelget bennünket a
tábortűz körül a dal ütemére,
fénylovakon vágatnak ősapáink, nagyapáink
égi repülőn szállnak a montreali felhőkarcolókról,
Sydney partjai felől s a norvég fjordokon át,
London rabul ejtett külvárosaiból,
s jönnek fekete hajón, börtönajtókat törve,
tűz poklától kivörösödve,
lőtt sebeket cipelve a Dontól,
csatára készen e megmaradt, országnyi
jurtáért, hol összebújunk, egymáshoz simulunk
ismét, értjük a szavakat, a táltosok nyelvét,
átölelünk mindenkit, ki itt élt valaha
ebben a hegyek koszorúzta medencében,
s tréfából sem mondjuk, hogy el lehet innen húzni,
hanem egymás kezét fogva határláncot alkotunk,
és halkán dúdoljuk a pentaton dallamot.

Pásztor Bertalan

Szárnyra kelt szavak

– P. Maklári Éva: *Falakon kívül* –

Goethe szerint „Azt illeti meg szabadság, élet, / ki naponként hódítja meg.” A fausti ember célja: a valóság átalakítása – adott esetben – a mocsár lecsapolása, a közös terület hasznosítása. A múlt időben a közügyek intézői folyamatosan gyártották (és gyártják) a törvényeket, szabályozták (szűkítették) cselekvésünk mozgásterét; gúzsba kötötték az egyén kezét, még a gondolatszabadságot is korlátozták. Az önmegvalósításra, az egyéni szabadságra „csak a művészet ad teret”. Ezt vallja P. Maklári Éva kötetének címadó költeményében (*Falakon kívül*). A *Falakon kívül* a végtelen térben dallammá szövődnek a szavak, hatásukra még a kövek is elporladnak: papíron minden lehetséges. Életre kelti a modern festőelődöt, Van Goghot, mi több: meg is szólaltatja. A nyugtalan művész nem akar sem szürkét, sem feketét festeni, a kiterített vászonra „Piros lobogás kell, ezüstös játék, / zöld zuhatag, fenyőillat színű, / égre kapaszkodó faágak öröme, / aranykődből kilépő rivalgó hajnal.” (*Van Gogh tűnődései*). A gyönyörű szóképek, a színesztéziák kifejezik a kifejezhetetlent, hitelesítik a hiteltelent.

A mesében is minden lehetséges. Az *icipici házikónak* már a címe is varázslatos: mesés hangulatot idéz elő. A gyerekével sétáló mama tudja, hogy kik írták az elhagyott iroda falára a cirill betűket, de erről nem akar beszélni a kis gyerekeknek. Inkább mesévé formálja ismereteit: vidám koboldokról és csúnya manók cselekvé-

séről beszél. A csodás történet felgyújtja a kisfiú képzeletét: Ő is mesél, de nem a múltból, hanem a jövőből. Ő majd olyan házat épít, amely ellenáll a rombolásnak, amelynek „kemény lesz a teteje,” nem szakítja le még a vihar sem: „még a repülő is leszállhat rá; ...nem lesz puska sem, de mindenhová gombokat fog felszerelni, amik mindent irányítani fognak majd, és vesz egy nagy autót, azzal megy majd az erdőbe virágot szedni anyának.” Miután elmúlt a veszély, a romboló vihar pusztításának már csak a nyomai látszanak, szabadon szárnyalnak a szavak – prózában is. Múlt és jelen, rombolás és építés, reális és irreális egybejárása, változása teszi olvasmányossá a novellát.

A csúnya manók elmentek, puska sem fenyegeti a békés életet. A belső veszély azonban jelen van: az emberi lelkekben. Már az elbeszélés címe is önmagáért beszél. (*Gizi néni, az anyám*). Mostohává lett az Édes, és az idegen vált Édesanyává. A gyerek története rövid: belázasodott az iskolában, a tanárnő hazaküldte az édesanyjához. Anyja azonban durva hangon fogadja a beteg gyermeket, becsapja előtte az ajtót, és elküldi az különélő apjához; megállapodásuk értelmében azt a hétvégét ott kell töltenie. Apja azonban kedvtelésének hódol: elutazott focimérkőzésre. A szülők elemi kötelessége lenne a beteg gyerek ápolása, de az önzésük határtalan. Az elkeseredett gyereket Gizi néni, a testnevelő tanár viszont magához veszi; orvoshoz viszi, ápolja.

Szép és nemes cselekedet. De túlságosan gyors, lélektanilag kevésbé indokolt a változás. Az édesanya nem veszi észre: az író nem engedi, hogy meglássa: gyermeke arcán megjelent a lázrózsa. Az apa élettársa: rideg, szívtelen. Mindkét alak statikus, ennek következtében a gyermek jelleme sem lehet dinamikus; egyedül az öngyilkosság gondolata jelenti a belső történést. De az sem bontakozhat ki, mert megjelenik Gizi néni, a leendő anya, aki magához fogadja.

Egészen más a hangulata a *Játék* című versnek. Nagymama arca kivirulhat az unokája játékos kedvétől. Olivér, a kis zsinórszerelő mester rendet teremt a szobában szétszórt kábelekből. Nagymama pedig gyönyörködik unokája kreatív játékában. Képzelete azonban a jövőbe szárnyal: Vajon e zilált világban is megtalálja majd a gyerek az igazi megoldást? Vajon belesimult-e majd a tömegbe, vagy szembe mer szállni a viharzó szelekkel? A fegyverek ropogását hallgatja-e, vagy Mozart zenéjét? A képzelet világából a gyerek kiáltása rántja vissza: „Mama, nézd, kész a műhelyem!”

A *Szerellem 1956* című elbeszélés az egyén és közösség bonyolult összefüggéséről szól. András és Anna szeretik egymást. Készülnek az esküvőre, de türelmetlenek: titokban elkezdi a házasságot. Szerelmük azonban nem teljesebbé válik, mert az emberek elégedetlensége szétverte a diktatúra bilincseit: kirobbant a forradalom. A harcban tevékenyen részt vett András is. A dühöngő tankok megjelenése a falvak és városok utcáin, az ágyúgolyók gyilkos tüze véget vetett a forradalmi lelkesedésnek. És beleszólt az emberek magánéletébe is: Andrásnak, ha kedves az élete, menekülnie kell. Mivel szereti Annát, magával vinné Nyugatra. A lány azonban gondolkodóba esik: „Itt hagyni az anyját, apját, testvéreit, barátait, munkahelyét, ahol – ha nem is sok, de – biztos jövedelem várja. Ott nem ismer senkit, itt itthon van... Teljes kétségbeeséssel válaszolta:

– Nem. Én nem megyek. Menj egyedül, ha akarsz, ha el tudsz menni.”

András el tudott menni: egyedül, de visszatért a határtól, és még egyszer kérte Annát, hogy menjen vele. András megy, mennie kell, Anna marad. A konfliktus tehát megoldott: látszólag. Az egyenes vonalú cselekmény megtörik: új szál szövődik: új fiú lép be az elbeszélésbe: „Magas, sovány, szemüveges... kicsit félénk, hallgatólag, zárkózott.” Vonzódik Annához. A csalódott lány lelkén esett seb még nem gyógyult be, de elfogadja az új partnert. Őszintén elmond neki mindent, ami vele, velük történt. A megértő férjjelölt számára ez nem akadály, feltéve, ha gyermekük születhet. A lány elfogadja a feltételt. És hamarosan készülhetnek az esküvőre. A megoldás most is látszólagos: Anna lelkiismeretében azonban – épp az esküvő napján – nincs nyugalom: képzeletében megjelennek a régi szerelem emlékképei, s várja a csodát, hátha megjelenik a távoli kedves... A tükör elé lép, és sóhajtva kijelenti: „Te gyáva, ostoba ringyó – és beleköpött a visszatekintő képbe.”

Az új információ, a váratlan fordulat szerves része minden jó elbeszélés cselekményének, de csak akkor, ha *hiteles*. A *gyáva*, *ostoba* szó jelentése még elfogadható, a *ringyó* jelentése vitatható. Ha azt vizsgáljuk, hogy milyen funkciója van az elbeszélésben, nevezetesen: indokolt-e ez a durva minősítés, nem-mel kell válasszolnom. Még akkor sem hiteles a ringyó szó jelentése, ha az író a lány szájába adja. Nem beszélve a tükörkép leköpéséről. Itt az írói szándék elválk az olvasói ítélettől: taszítóan hat a befogadóra.

Bolond Pista sorsfordító tette sokkal egyszerűbb és hiteles. Pista a falu bolondja, hiába áll házuk előtt a kerítés mellett, nem állnak vele szóba. Erzsike viszont, a kedves óvónő megszólítja mindig, ha elmegy Pista mellett. De hamarosan végez vele a betegség, és Pista nem bírja elviselni a hiányát: felakasztja magát. Halála döbbenetet vált ki: „Ki gondolta volna, hogy még egy ilyen szerencsétlen is ennyire tud szeretni!?” A befejezés tehát paradox. Pistának meg kell halnia, hogy felismerjék benne az embert, aki képes a szeretetre, a szerelemre. P. Maklári Éva még ennél is többre képes: a hiteltelent is hitelesíti. Verset ír a madárijesztőről (*Találkozás a szőlőben*). A mesterien szerkesztett, színesen megírt költemény meggyőző bizonyíték arra, hogy a statikus, élettelen tárgyról is lehet dinamikus, élőnek tetsző verset írni.

Az SMS a *Paradicsomból* már eleve képtelenséget asszociál az olvasó tudatában. A KÉPTELENSÉG nem egészen pontos, hiszen a legenda szerint a teremtéstörténet egyik változatában az Úr Évát Ádám bordájából alkotta. P. Maklári Éva ezt versben fogalmazta meg, finom erotikával fűszerezve, remek csattanóra kihegyezve a legendás történetet.

A valótlan történetek szellemes megformálása harsány nevetést vált ki az olvasóból, az *Utazás* cselekményét olvasva viszont arcunkra fagy a mosoly. Az utas jegyet vált a vonatra, de azt sem tudja, hová visz a mozdony. Teljesen mindegy, a végállomáson „hátha” találkozik régi ismerősökkel. Amikor megérkezik a „meghatározhatatlan színű” vonat, felszáll az első, üres kocsiba. Hamarosan megérkezik egy férfi vagy nő, nem tudja eldönteni, hogy melyik nemhez tartozik. A felszólító mondat egyértelművé tette, hogy a neme-nincs ember – a kalauz.

A jegykezelés után az is kiderült, hogy az utas nem jó kocsiba szállt; át kell

mennie a másik kocsiba. Hiába pörlekedik: rajta kívül senki sem utazik, mégis mennie kell, mert a szabály az szabály. A másik kocsi is üres. Helyet foglal. Megérkezik az új ellenőr. Kiderül, hogy utasunk nem oda ült, ahová a jegye szól. Fel kell állnia, és oda kell mennie, ahová a jegye szól. Hiába üres minden ülés, nem maradhat a helyén. Itt rend van, rendnek kell lennie. Emberünk még akkor is magányos, amikor új utasok szállnak fel a kocsiba. Megoldás nincs: viszi a vonat az utolsó állomás felé.

Talán mondanom sem kell: az ábrázolás, a bürokrácia, a hatalom packázása, a bizonytalanság Franz Kafka műveire emlékeztet.

Egészen más arcát mutatja az írónak Szokaresz bácsi portréja. Ez is az '56-os forradalomról és annak leveréséről szól. Arányosan ötvöződik benne az egyén élete és a történelmi-társadalmi háttér. S ami még ennél is lényegesebb: a keretes, önmagába visszatérő szerkezetnél többet mond az, ami hiányzik a novellából: a kocsmalátogató csalódottsága, rejtett hazafisága.

Még hosszasan lehetne sorolni a kötet erényeit, a színesztéziás metaforákat, a Kosztolányi-versekre emlékeztető két-három szótagos tiszta rímeiket, a hibátlanul gördülő mondatokat. De talán az elemzett, értékelt művek sokszínűsége, tartalmi és formai változatossága elegendő bizonyíték arra, hogy aki kezébe veszi P. Maklári Éve első kötetét, és meglátja a remek illusztrációkat, elolvassa a műveket, oldódik a közönye, lazul a „rászabott ócska beton-kötélék”. Élhetőbbé válik az élete...

Ambrus Lajos

Anyaföld, Szerelem

*„...minden talpalatnyi
földért esztendeimmal fizetek.”*
(Dzsida Jenő)

Kint járok a hajdan-volt szerelemről
éneklő mezőn, harsány színekben lobog
a szívem, hűsölni arccal a földre
borulok én, a menny és a pokol kapuja
közt ingadozó ember, akire csak így
találhat még sárgaméz-mosoly.
A menekülő utak itt szikla-ajtóba
botlanak. és a szerencsés kisebbik fiú
nászindulójára az égő csipkebokrok is
térdre borulnak, s miközben mi, pityóka –
cukorra áhítózó szánkban a
napraforgó-pogácsa ízét érezzük.

Van-e még, te szerelmes föld,
egy fél főtt-tojáshoz elegendő könnyed,
hogy szerelmünk bölcsője, melyben
tűz nélkül sem didergünk,
e vak mélységek fölött
idegen kézre ne kerüljön?!...

Mindig bennünk és általunk
élőről, jóban és rosszban, örömben
és bánatban, a parancs-osztó emlé-
keinkről, a dérben is emlékezőkről,
az elmentekhez, az elmenőkhöz, az
itthon maradottakhoz és a haza-
térőkhöz, a riadozó álom-utakról,

a Golgotákat ölelő honi köves
ösvényeinkről, a balladák fekete
fátyolát lebbentő Hegyi Beszéd
igazáról, a még kibírhatóról és a
kibírhatatlanról –

Csak a szülőföldről, jóban é
és rosszban, örömben és bánatban:
hogy legyen, ahonnan elmenni,
legyen, ahová visszatérni,
értelme legyen itt maradni... Ahol
egymásra találunk , az legyen!

A csodamalom

A gyepliben sorra száradtak ki a meggörnyedt, bogos szilvafák. Azt, hogy a tanár urat, aki két égő égből szemmel sem nőtt ki a nagy Isten markából, Kolozsváron a Szenátor – mert van mesélő kedve – mondta volt róla –, arra biztatta, hogy írjon faluregényt; már a fojtó szivarfüstben nem ők, a kiöregedett szilvafák adhatták a pletykára éhes, nagy falu szájába.

– Kolozsvár is rég vár – számolgatta a fiatal magyartanár, hogy maradt-e még hét szilvafa az ösben, ahonnan neki el kellett ugyan költöznie, de a kert alól a patakok egyesült erővel csak rontanak továbbra is – mintha mi sem történt volna – a Kis-Küküllő felé, hogy aztán a szelíd Marossal híre nélkül, a méltóságos csendesen Szeged előtt belekeringőzzenek a Tiszába.

De fenséges lombkoronával a meggondolt Ána-diófa az Alszegezen még állt. Bő termést ígért. Szerencsére. Mert a magyartanár zsebéből rég odalett a nagyapjától furcsa örökségbe kapott kétmaréknyi kulcsos dió, aminek íze – hogy belépett

újra a szülei ház kapuján – a nyelve hegyén megjelent. Nyelt is egyet erre hirtelen világozzó ábrázattal.

– Ne, te! – kapta rajta azon napon, jóval a vasárnapi istentisztelet után az emberekre várva a fa tetején illegő-billegő, szép tollazatú madarat.

Hogy mi dolga lehetett annak azóta is fent az ágon, ki tudja? De cefetül tett-vett s keltette magát, mint egykor a begyes, fiatal matematika-tanár a tábla előtt, azzal, hogy Ánából sok minden lehet, akár híres is, de matematikus nem; arra mérget lehet venni.

Hanem délutánra egy fölöttük bolyongó, sápadt, foszló felhő kitörülte az álmot az őszi Nap kerek, hunyorgó szeméből is. Mórestesen, egy meggondolt, jó gazda méltóságával tartott az a Firtos háta mögé.

– Márkos Lenke, bánatbarna szép testedet merre s kinek is ricálod? – vallatta a még mindig kísértő diákkorát a fiatal magyartanár, s azzal vegyült el a rendtartó székely falu szokásrendje szerint dumapartira gyülekező, meglett férfiak tisztelt társaságában, hogy tudják meg; éveken át tanított ő az ötödik-hatodikban aritmetikát s mértant.

Az édes múlt áll bosszút így azon, akin lehet. Különben az oda gyülekezőknek a kártya-adag csupán ürügy volt. Arra meg, hogy az íróként is jól ismert, fiatal magyartanárunk számtant is tanított, csak hitetlenkedve összenéztek a gazdálkodók a különböző mesterségűekkel.

– Nagy a világ! – olvasta le a meg-megvillanó arcokról a köztük elvegyült tanáríró. De az, hogy ott a kincses városban, az egyik kiadónál Szenátor a könyvszerkesztő, igencsak szeget ütött volna a fejekbe.

Ha a gyepűből nem hálnak ki szépen a szilvafák s bővebb a szilvatermés, tudták volna már – mert a szilvából lett drága nedű mindent kifecseg – hogy Ána tanárnak a jeles kolozsvári író, Varró üzent, aki regényt írt Báthory István kerelőszentpáli csatájáról, ahol az nem csak csatát nyert, koronát is. Lett is Erdély fejedelméből lengyel király.

A néma gyermeknek azonban az anyja se érti a szavát!

Nem mondta Ána, a tanáríró, hogy Varró, az üzengető szerkesztő a börtönben lett Szenátor. Pedig illetet volna. Keresztapja egy közülük való, fiatal ötvenhatos, aki még szabadon a kincses városban, mint sokan mások az egyetemisták közül a világirodalomban, rókaként megjárta magát a szőlőben, s ott találkozott Varró szenátorral, a regényhőssel.

Hanem egy adott pillanatban, amint egy kék légy röptében kerülni kezdte az asztal felett tétlenkedő, sárga függőlámpát, minden megváltozott:

– Tudjátok-e? – borította színnel maga elé az asztalra lapjait elsőnek a molnár, s hogy két barna szeme a köztük elvegyült tanáríróra villant, mórestesen dúdolta is:

Malomfalán van egy malom,
Bánatot örölnek azon,
Nekem is van búbánatom,
Odaviszem a hátamon,
S lejáratom.

Az Alszegeen, hol összefutnak a patakok, hogy ácsorgó, bamba kövek közt tovább bokázzanak a Kis-Küküllő felé, annak idején a molnár Máthé Dani a többi között is betyár férfiú lehetett.

- Nem kell olyan messze menni, te Dani! Itt ez a ház.... - szólalt meg a fazekas, az öreg Nyikom. - Mi ez? - kérdezte s a gondosan berendezett pincelakásra mutatott. - Innen, ha hazamegyek - tette hozzá -, a fene tudja, de egy darabig nem kínoz a máz.

Egy kicsi ideig lehetett hallani, hogy mit zümmög a légy.

De a hét hektáron gazdálkodó Engi Márton alatt megmozdult a fenyőfából készült karosszék. Ő karácsony este kijött a templomból s feltekintett az égre. S ha látta tiszta kék mezőben ragyogni a sok meredt szemű csillagot, ellentmondást nem tűrő hangon, örömmel bejelentette: jó búzatermés lesz az új esztendőben.

Ekkor se hallgatott tovább némán:

- Csodamalom - válaszolt meg az edénymáztól szenvedő fazekasnak, s bal kaján, amelyen a Donnál kapott sebet, csak mozdított egyet.

Így volt.

És látta Ána Sándor, akinek Kolozsvárról egy faluregény ügyében Varró János, a könyvkiadó szerkesztője üzent, hogy egy szép vasárnapi délutánon még egy fiatal tanáríró kedvéért sem feledkezik meg magáról a Nap, s csak elbújik az a jóságos tündér vára mögé...

De boldog volt, mert látta, hogy aki a faluról akar írni, jól teszi, ha a csodamalmok ajtóin kopogtat.

Zirig Árpád

Nem tudom...

Nem tudom, hogy mit
óriz a perc,
haldoklót búcsúztat,
vagy új életet köszönt
a lenyugvó nap.
Nem tudom mit őriz
a rám nehezedő alkony
e füstfelhőbe bújt
béna akarat

A tavaszt emlékebe kaptam,
gyöngyfűzérés nyarat
talán örököltem,
szüretelő ősz
nagyon vágytam,
fürödtem a fényözönben.
Most itt állok a tél
jeges kapujában,
vennék még magamnak
elmélkedésre egy kis időt.
Most még csak látogatni
jöttem, nem itt maradni
e borzongató temetőt.

Fürdik a táj

Utam mentén
nyárfák ezüstjében,
kukoricás zöldjében,
búza aranyában
fürdik a táj.
Ég kékjével parolázik
tizenhárom pálmajegenye,
lombjukban rejtőzve
trillázik egy
nyugtalan madár.
Elhalkul, majd új
énekbe kezd.
Felhősödik. Délutáni

csendben őszt
idéző jelkép-
csavargó szellő érkezik.
Magához ölel mindent,
testet ölt a gyönyörűség.
Gondolatban ide idézem
sorsom fényes éveit.

Az éjszaka visszatérő

Az éjszaka visszatérő.
Visszatérő és örök
tűnődésre késztet.
Itt állok magammal szemben,
vagy üvöltözök
vagy elvegyülök.
Láthatatlan rácsokat
nyitnak rám az ablakok.
Élek mint sokan, bezárva
a történelem aluljárójába,
lehet, hogy el se hiszitek,
lehet, hogy nem is tudjátok,
ha behódoltan a tükörbe
néztek, az arcotok hamis.
Hazudtok magatoknak is.
A jövőtök elmerül,
kérdéssé kunkorul.
Nem élhettek emberül,
emberül, magyarul.
Az éjszaka visszatérő,
visszatérő, de nem örök.
Tűnődésre késztet.
Megtudjátok e érteni
a lázadó embert,
ki értetek zsörtölög/?/
az embert kít magamban
naponta megölni
kényszerülök.

Csák Gyöngyi

Úton

Madárdalra ébredt, zsibbadt tagjait meleg járta át. Amerre ellátott, csalogató zöld, bódító, bujtogató virágillattal fűszerezve. Egyszerre szaladni támadt kedve, de nem tudott. Szomorúan nézett a testét bénító szoros ezüstkötélre, olyan lehetett, mint egy óriás szaloncukor, lábtól nyakig becsomagolva.

Hogyan kerülhetett ide az Északi-sark legészakibb és legsötétebb sarkából? Lehet, hogy most is álmodik?

Rémülten mozgolódott szűk ruhájában, igencsak hosszú időbe telt, mire talpra vergődött. Nézte a kintornája közben agyonnyomorított virágokat és különös szomorúság töltötte el, amely hasonlított a régen elfelejtett lelkifurdaláshoz.

- Van lelkem! Van lelkem! - kiáltott fel. Sírt. Szerette volna megérinteni a könnycseppeket fásult arcán, de nem tudta mozdítani kezeit. A völgyet átszelő ösvényt figyelte. Alaktalan tömeg masírozott a távolban.

- Utánuk! - adta ki magának a parancsot. Tehát ezt sem felejtette el, a cél felé biztató, emberi reményt. Indult. Ha valaki látta volna igyekezetét, biztosan megszakadt volna a nevetéstől. Tipegett, mint japán gésák a teaházban, csak sokkal apróbbakat lépett, ahogy a fémes szorítás engedte.

Ment az ismeretlen gyorsak után.

I.

Gyorsan múlt az idő. Bábkisasszonyunk teljesen kimerült a nagy sietségtől, de nem mert leheveredni az útmenti fűbe, hiszen emlékezett a feltápáskodás hosszú kálváriájára. Néha egy-egy fa törzséhez dőlve pihent. Nem tudta honnan és hová, csak a miért volt világos: elérni a többi, és megszabadulni terhétől. Önbiztatásokkal nyerte vissza újra és újra erejét. A tájban gyönyörködött, a napsütésben, ilyenkor megfeledkezett nagy nyomorúságáról, állva álmodott.

Hangok ébresztették fel, valaki futva közeledett hősünk irányába.

Integetni akart, de képtelen volt, ezért teljes hangerővel ordított a másiknak:

- Segítség! Segítség! Erre! Erre!

Az idegen felkapta fejét és elindult a hang irányába. Megállt az ezüstgúzba kötött előtt, csodálkozva dörzsölgette szemeit, majd közelebb lépett és ujjaival végigtapogatta a fényes keménységet.

- No, még ilyet sem láttam életemben. Mondja már, melyik bolygóról pottyant ide? Hm?

A nő megrémült, hogy mesélnie kell. Mit is mondjon, hogy hitele legyen szavainak, hiszen nem emlékszik semmire.

- Kérem szépen, szabadítson meg ettől a maskarától! - vette könnyörgőre a dolgot.

A férfi megvakarta elhanyagolt, szőrös arcát, valami tébolyféle villogott szemeiben, majd váratlanul örömmujongásban tört ki:

- Ne, ne mondjon semmit! Maga biztosan a szárnyatört ezüstangyal, és Isten

küldte, meghallgatta a szegények könyörgését. Eljött, hogy segítsen a nyomorultakon. Ugye ezért jött? Ezért van itt, ugye? Ugye? – és lágyan simogatni kezdte piszkos kezeivel az ezüstpáncélt.

– De uram! Én nem, én igazán nem...

– Tudom, hogy a szerénység az angyalok legfőbb erényeinek egyike. Ne szóljon egy szót sem! Elmondom mi lesz a feladata itt a Földön. Figyeljen nagyon, mert sok mindent el kell igazítania gonosz világunkban. Rossz időket élünk, sok szemétség történik ideleenn mostanában. Segítsen nekünk, rokkantnyugdíjasoknak, munkanélkülieknek, mielőtt felfordulunk a nyomortól.

– Jóember, hisz én csak egy nő vagyok! Mit akar tőlem? – kiáltott fel kétségbeesve az asszony.

– Az nem baj, hiszen az angyalok általában nők. Hallgasson meg, angyalkám! Nagy változtatásokat szeretnénk bevezetni, és mielőbb érvényesíteni a nép akaratát. Új törvényt akarunk beiktatni a javak igazságos elosztása érdekében. Mi, nyomorultak is tudjuk, hogy szarban van az ország, de nem miattunk, hanem a „nagykutyák” miatt. Racionális intézkedésekre van szükség. Hiába néz ilyen csodálkozva. Tervünk, egy anyagi érdekeltségtől mentes kormányt és képviselőtestületet létrehozni.

– Uram, én ebből egy kukkot sem értek. Hagyja abba a köntörfalazást, inkább vágja le rólam ezt a vackot!

– Nem addig a! Igaz, hogy volt egy agyműtétem, de azért nem vagyok bolond! Ne izguljon, meg fog érteni. Hol is hagytam abba?

– Valami érdekmentességről beszélt – szólt a nő reménytelenül.

– Megvan! Látja, tud maga figyelni is. Tehát úgy tervezzük, hogy a kismemizett néptömeg állapítja meg az ország felelős vezetőinek és minden polgárának a bérét, az eltartottak számával arányosan. A miniszterek néhány százassal többet kapnak, hogy jusson pár jobb ruhára nekik, legyenek szalonképesek a tárgyalásokon, hiszen mégiscsak egy országot képviselnek. Higgye el angyalkám, rend lenne itt és béke. Az egyenbér hatására mindenki összehúzza majd magát, nem lesznek feszültségek, mozgolódások. A szegény is tűrőképes, ha látja, hogy a vezetői is megelégszenek a zsíroskenyérrel, meg a rántott levesssel. Sőt még tisztelni is megtanulná őket, mert a vezetői posztokra csak igazi hazaszeretet és felelősségtudat emelhetné az embert. Tudja meg angyalom, az igazságosság a béke alapja. Együtt húzni és nyomorogni, ez a mi jelszavunk. Nem akarunk hatalomra törtetőket, akik nyúzott bőrünkön élősködnek és szedik meg magukat, miközben magasról tojnak az ország ügyeire. Csak ebben látjuk a megoldást, a nép akaratának érvényesítésében. Önnek pedig az lesz a nemes feladata, hogy az emberek fásult, törődött lelkét megtöltse hittel. Ha ott lebeg előttünk nem lesz lehetetlen. Érti már?

– Ne legyen ennyire naiv, Jóember! Maga igazságról beszél? Lehet ott igazság, ahol az ember megjelenik? Gondolja, hogy akad jelentkező a miniszteri tárcákra, képviselői státuszokra pusztán a nép örömeért? Azt hiszem uram, maga pottyanhatott az égből, vagy még most is ott lebeg valahol középben. Kérem, szálljon le a földre vgre és segítsen rajtam.

A kopott ruhás, vézna férfi arca révült és elégedett mosolyba dermedt.

A nőnek úgy rémlett, látta ezt az arcot és hallotta ezt a hangot valaha, valahol. Lelke mélyén igazat adott az ismeretlennek, patetikus szózatát a bolondok leplezetlen őszintesége tette hitelessé. Bánta már az utolsó mondatait.

- Hiszek magának és segíteni is fogok! Csak mondja meg!...

A férfi hálásan tekintett a nőre, majd a szívéhez kapott, megtántorodott és a fölé zuhant. Nem szólt, nem kelt fel többé.

II.

Nem maradhatok egy halott társaságában – sóhajtott fel és elindult a végeláthatatlannak tűnő ösvényen. Ki tudja mióta tipegetett már, amikor egy ostoba, sánta dallam ütötte meg a fülét. Valaki énekelt, a szöveg monoton öndicséretből állt, még hallgatni is szörnyű volt, ha képes lett volna befogni füleit, bizonyára minden késlekedés nélkül megtette volna.

Nemsoká feltűnt a dal gazdája is, egy természetes asszonyosság személyében, miközben egyfolytában hajtogatta nótáját, lassú köröket rótt egy bokor körül.

Az ezüstös hitetlenkedve nézte az asszonyt, várta mikor szédül el a karikábajárástól. Megdöbbsent, hogy a másiknak szabadok a lábai, ahelyett, hogy itt toporog körbe-körbe, önmagát ünnepelve, futhatna kíváncsian előre.

Istenem, ez is bolond! – sokáig tétovázott, hogy megszólítsa-e az idegent.

A szabadulásvágy azonban mindennél erősebb az emberben.

- Jó napot asszonyom!

A nő megállt, komótos léptekkel indult a hang irányába, és bizalmatlanul nézett a fényes jelenségre.

- Ki vagy? Mit akarsz tőlem? – tette fel bosszúsán a kérdéseit.

- Asszonyom, nagyon kérem, szabadítson meg ettől a tehertől, már teljesen elzsibbadtam.

- Hogy én szabadítsalak ki? Ha-ha-ha! Majd, ha fagy! Bolond lennék, ha segítenék ő még közelebb lépett és folytatta:

- Sejtem, ki lehetsz, valami fenenagy úrikisasszony, de az is lehet, hogy az ezüsthercegnő személyesen. Aki nyaktól-lábig ezüstben, az csak gazdag lehet. Nem szégyelled magad, így hivalkodni? Még nem láttam ilyen ékszerhalmazt asszonyon világéletemben. Na azért nem fogsz ki rajtam, te idegen bestia! Nézd az én aranyaimat! Na mit szólsz hozzájuk? Minden ujjamon gyűrű van, és otthon is van még belőle annyi, hogy megpukkadnál az irigységtől, ha látnád – majd dühösen előrehajolt és a nyakába zsúfolt aranyláncokra hívta fel a másik figyelmét, hisztérikus rikácsolások közepette:

Ugye, milyen gyönyörűek a láncaim? Nézd, hogy csillognak a napsütésben. Fény és csillogás...

Látod? Mi ehhez képest a te fostos ezüstöd? Tudod, itt az arany teszi az embert, minél többet harácsolsz belőle, annál többet érsz. Gazdag vagy, a gazdagság pedig hatalmat ad kiválasztottainak.

Az ezüstös legszívesebben leköpte volna az aranylázból tomboló üresfejűt, de nem tehetette, mert a másik erős volt, s őt egyetlen mozdulattal föllökthette volna.

Lehajtotta fejét, fogait pedig erősen összeszorította, nehogy valami végzetes meg-gondolatlanságot mondjon.

A másik, kis idő múlva, hogy nem talált vitapartnerre, higgadtabban így szólt:

- Látom beismered az igazamat, bebizonyítottam fontosságomat. Nem szabadítalak ki, mert túl sok az ezüstöd, lehetséges, hogy ér is annyit, mint az én összes aranyam. Akkor pedig a helyemre pályázhatnál, te lennél a nagyfőnök, és én ezt a luxust egyáltalán nem engedhetem meg magamnak. Ha tudnád, milyen hosszú és rögzös út vezet a sikerhez! De te ezt nem értheted. Agy?! – és a monoton dallam kíséretében távozott, másik helyet keresni, ahol nem zavarják köreit.

Az ezüstös gondolatban jól fenéken billentette néhányszor, talán még akkor is, amikor a másik már rég eltűnt egy kanyarban.

III.

Nagyon lassan vánszorgott tovább, mintha eltűnt volna szeme elől a csalogató, alaktalan tömeg. Napsütés és madarak. A madarakat nézte, az elérhetetlen magasságot. Annyi szépet gondolt a madarokról, többek között ilyeneket, hogy ők a világ figyelő szemei, a végtelenség nagy szabadjai. Ahogy tehetetlen testére nézett, hangos zokogásban tört ki.

- Miért sírsz olyan nagyon lányom? Talán meghalt valakid? – kapta fel a fejét a vándorlása közben először elhangzó emberi kérdésekre. Talán száz méternyire tőle egy ősz aggastyán kuporgott a bokrok közötti árnyékban.

- Jó napot, bácsikám! Hogy miért sírok? Nem halt meg senkim, de én halok meg, ha sokáig kell viselnem ezt az ezüstpáncélt. Nagyon kérem, szabadítson ki az ezüstrabságból!

- Szíves-örömet gyermekem, csak előbb kifújom magam. Nehezemre esik a járás, alig lépek egyet-kettőt, máris rogyadoznak vén lábaim. Most aludnom kell egy órácskát, de ne izgulj, van jó éles bicskám, és egy-kettőre lefejtem rólad az ezüstsórt. Ugye, nem lesz több sírás? – emelte fel kezét parancsoló, kedvesen fenyegető mozdulattal, majd mély álomba szenderült.

Hősnőnk szíve egyre hevesebben dobogott.

Ilyen közel még nem került a szabadulás gondolatához. Akár a mesében, íme itt a mesebeli ősz apóka, aki teljesíti az elesettek kívánságát.

Lelki szemei előtt látta, hogyan hullik le testéről a nehéz súly, hogy végre nyúj-tózhat kedve szerint, s néhány bemelegítő gyakorlat után nagyot fut a zöldben, az apóka és saját öröme, így ünneplik a szabadulás és szabadítás első perceit, ők ketten.

Elmúlt egy óra, el kettő, de semmi jel nem érkezett a túlsó oldalról. Később kiáltozott, de nem jött válasz. Sokáig tartott, mire átvergődött a bokorhoz. Az öreg mozdulatlanul feküdt. Arcán, a bajusza alatt elégedett mosoly. Mosolyogva halt meg, a hitben, hogy segíthet valakin. Segített is, hiszen megcsillantotta a másikban a remény gyönyörűségét.

IV.

Mi hajtja, ki adja ki a belső parancsot, hogy mennie kell tovább? Mit keres ebben a fényes rideg völgyben? Jobb volt a hosszú álom a fagyos sarkvidéken, ott csak az álmok pozitív tulajdonsággal agyonaggatott hóseit szólígtatta, és eljöttek olyankor mindig. Emlékezett a hiányérzetre is, amikor az ébredéssel megszöktek az álombeli tájról, emlékezett az üresség csendjére.

Utánuk kíváncozva, miattuk van itt? Ebben a völgyben kell az álmokat kergetnie így?

Megdöbbsent, amikor majdnem belebotlott az idegenbe. Aludt és jó mélyeket lélegzett. Az ezüstösnek úgy tűnt, ismerős ez az arc, talán kicsit hasonlított is hozzá, csak éppen nem viselte a mozgásgátló egyenruhát. – Lám ez nem fél a magánytól, nem érdeklő, hogy hol és merre a tömeg. Ha lejön az alvásidő és biológiai órája úgy diktálja, lefekszik és alszik.

Ez igen, saját törvényei szerint tud és képes élni. Igaz, olyan mint egy bolytól leszakadt hangya, és lehet, hogy meg is rémül, ha észreveszi, hogy szem elől tévesztette a többieket.

Milyen erős férfi! Ő lesz az én emberem! – örvendezett a sarkvidékről pottyant.

Lábával megsiklandozta az alvó ember oldalát. A feketeruhás felült, álmosan nézett körül, rá sem hederített a fényes ezüstsiklóra, hanem a másik oldalára fordult, hogy folytassa az alvást.

– Eleven úr! Kérem szépen! – szólt elcsukló hangos a bábkisasszony.

A feketeruhás sem vette most már tréfára a dolgot, dühösen és kelletlenül tápáskodott fel a fűből.

– Hol vagy? Mutasd magad!

– Sajnos, nem tudom jobban, mert... – mire folytatta volna, a másik harsány kacagásban tört ki, ahogy megpillantotta hősünet.

– Ó, te szerencsétlen! Hogy nézel ki? Látnod kellene magad egy tükörben... – majd a nevetés minden skáláját kipróbálta, sokáig tartott, amíg hahotázása megvető mosollyá csillapodott.

Felállt, leporolta fekete köpenyét s az ezüstöshöz fordult:

– Mit akarsz tőlem, te, emberek legelfuseráltabbika?

– Uram, nagyon keveset kérek. Szabadítson meg kényszerű öltözékemtől...

A férfi a lehető leggonoszabb mosolyra húzta a száját:

– Na ne hülyéskedj! Méghogy én téged? És vetköztesselek? Ha azt akarod, hogy vetköztesselek, akkor bizonyosan nő vagy, a hangod pedig reszelős, akár egy férfié. Nem érdekelnek a kétesneműek, hallod, nem érdekelnek! – kiabált magán kívül. Mikor lecsillapodott, a nő újabb kísérletet tett:

– Uram... Nagyon kérem...

– Kérni? Esedezni? Nem szégyelled magad? Utálok azokat, akik képtelenek segíteni magukon. Halvány gőzöd sincs az előrelátásról, a megelőző óvatosságról, igaz? Feküdtél, álmodtál és akkor jött a pók, az a szemét. Ha csak felhúztad volna a kurva vekkerórád, akkor nem szerencsétlenkednél most itt. Ki vagy, felelj, ha kérdeztelek!

Az ezüstöst fejbekólintották a szemrehányó szavaik, hiába gondolkodott:

- Nem tudom Uram...

- Hát ez az! Egy lény, aki azt sem tudja kicsoda, hogy ki volt, ha volt. Mit akarsz ebben a világban? Mi keresnivalód van itt?

- Eleven úr! Ha kiszabadít, futhatnánk a többiek után – próbálkozott újra a nő, latbavetve minden bátorságát, utolsó érvét.

- Szerencséd, hogy eleven úrnak szólítottál! Azért ha lehet, kerüljük a királyi többest, mert a bizalmaskodást fölöttébb utálok. Idefigyelj, ezüstkígyó! Nem érek rá veled szarzkodni. Most, ahogy elnézlek, egyszerre futáskényszerem támadt és én futni is fogok, sőt megelőzőm a többieket. Megmutatom neked, hogy kell ezt csinálni, talán hálából, amiért felébresztettél. Te meg keress egy másik balekot, és találni is fogsz, hiszen még jónéhányan hevernek ebben a völgyben. Ha szerencséd lesz, valamelyikük bedől a süket dumádnak. Hallod? Ne bőgj!

A bábkisasszonynak nem volt, nem lehetett több szava, utoljára a férfi szemébe nézett. A feketeruhás testét ismeretlen borzongás járta át. Menekülnie kellett ez elől a tekintet elől.

Távozóban bizonytalanul még visszaszólt:

- Ezüstkígyó, ha elég találékony leszel, még talán utolérsz. Különben is, Isten útjai kiszámíthatatlanok...

V.

Talán már sosem szabadulok meg az ezüستől, hiszen ez a bivalyerős tahó sem segített, pedig könnyedén megtehetette volna – gondolta magában a nő. Vajon mitől félt annyira? Attól talán, hogy a nyomába szegődik, mint egy hű eb, és hálából kíséri majd az úton?

Meg sem fordult a fejében, hiszen szabad akart lenni, a maga útját keresni és járni. Rájött, hogy miért van itt ebben a völgyben: önmagát kereste, azt a helyszínt és az időt, ahol lehetne még. Nyugalom szállta meg.

Folytatnia kell, akárhogy is, mert ez a lét értelme, bármilyen szűkreszabott is benne mozgásterünk. A létezést a remények, tapasztalatok, emlékek teszik elviselhetővé, sőt még a vereség is fontos lehet, mert új daccal oltja be az embert. Tehát nekirugaszkodni és menni, menni....

Puskaropogás törte meg a csendjét. A déli határszél körül járhatott, onnan érkezett a harcizaj. Gyűlölte a fegyverek hangját, előzetes történelmi emlékeiből. Legszívesebben befogta volna füleit és elmenekült volna. Mozdulni sem tudott, szembetalálta magát az iszonyattal. Puskák-jajszavak, jajszavak-puskák.

Egy kisfiú futott a réten, a puskaropogás irányából. Összeszorult a szíve, mert nincs rettenetesebb, mint vértlen gyermekek a háborúban.

- Siess! Ide, ide hozzám! – ordított torkaszakadtából a gyerekeknek.

A völgybeérkezés legizgalmasabb pillanatait élte át, forgott körülötte a világ. Már nem érdekelt a saját nyomorúsága, valóság iszonyú képeit látva. A gyermeket meg kell menteni! Mindenáron megmenteni. A kisfiú lélekszakadva rohant az ezüstös jelenség felé.

– Gyorsan mögém! – parancsolt a gyerekre. Ropogtak a fegyverek, pattogtak a puskagolyók az ezüstpáncélon, majd elhallgattak és belevesztek a messzeségbe.

A kisleány remegve lapított az ezüstmeg mögött.

Az asszony megmozdult, s maguktól hullottak le testéről az ezüstabroncsok. Hálát adott az Úrnak, hogy viselhette a nehéz maskarát. Isten tudja minden miatt, hogy mi célja az emberre. Másképp gondolta a szabadulás első perceit: torna, nyújtózkodás, futás...

Így szebb. Megsimogatta a gyerek fejét. Kézenfogta és elindultak a völgybe az alaktalan tömeg nyomába.

Időnk fala

Időnk fala
nap-mint nap véresebb,
benne a jövő téglái
morzsolódnak,
akárha az enyém volna.
fájnak a mélyülő sebek,

ha el kell húzódnunk,
ide költözik,
helyünk helyén az űrt
ki tömi be?

Oláh András

ima

uram
sivatagba
temettük a szót
a kiszikkadt álmok
s a porló hit mellé
hisz úgysem értjük
már egymást régen

mégis
szavak nélkül
is maradj velünk
ha vakok vagyunk is
mindannyian
s már nem látunk
magunkban téged

úgysem lehet

A hajnali fényben dideregnek a szavak
menekülnénk hogy igazoljuk
magára maradt magányunkat
a kérdésbe forduló a hallgatást
hogy miért kell folyton megválni valamitől
s a csöndet miért növi be reménnyel az idő
olyan vagy mint a kialvó lámpa fénye
szememre hányod mit hibáztam
a mérge hatni kezd s többé már
nem billen helyre a megsüllyedt emlékezet
lassan elmúlik ez a nyár is: bennünk fázik...
másnapos álmok közt fintorog a szemafor
sietni nincs hová és nincs miért
– minden vonatot úgysem lehet lekésni...

hátramentben

a lépcsőházban s a dohos
folyosón idegen arcokba botlunk
az ajtók elnémultak
botorkálunk a hideg csöndben
s hazudunk valamit a fáradt
mozdulatok mögé
az idő hátramentben
már nincs aki a nevünkön szólítson
és könnyörület sincs szemernyi sem

évszakok

tavaszaink tiszták
vértelenek

nyarunk bizakodó

de az ősz jobbára
mérgezett: csalással
árulással teli

s többször van tél
mint kellene

Szuromi Pál

„pokolra kell annak menni”? *

– emlékezés egy „sárgaházra” –

Az elmeosztály a *mi időnkben* még egy Dosztojevszkij tollára való színhely. A kórház legnagyobb, kétemeletes tömbje – komor, ódonná szürkült falaival s berácsozott ablakaival – fenyegetően uralkodott a többi épület fölött. Három önálló osztály működött itt, osztályonként hetven férfi és hetven női ágygal. Az ajtókat kulcsra zártuk, s a „kontrakulcs”, ez a perverz szakmai jelkép úgy függött mindnyájunk kulcscsomóján, mint az eladott lelkek fausti záloga. A világos, széles folyosóról (mely egyetlen természetes vigasza volt a helynek) húszágys kórtermek bugyrai szakadtak fel sorra.

Egy évszázad kövült meg itt: a kórtermi légkörben, a „nyugtatóként” liter-számra mért, mérgező *paraldehidben* – a *bicskát és szabadságot* egyfüstre elkobzó szándékkal együtt.

Az ápolók élén D. úr, egy megfáradt, de még kemény öregember állt, ki rendíthetetlenül hitte, hogy az orvosok felforgató és öntetszelgő reformjaival, gyanús engedékenységgel szemben csak a Fegyelem örök, s az elmeosztályok évezredes rendjét nem züllesztetik le puhány és átfutó „terápiás divatok”. Körülötte, D. úr körül tenyésztek, szinte bandákba verődve, s tartották fenn jól érzékelhető maffiáikat a *rangidős* ápolók. Valójában ők uralták az osztályt (elhallgattatva jobb érzésű s szelíd rebellisként fel-felbukkanó kollégáikat). Velük éltek szoros szimbiózisban, éjjel és nappal a félelem s a remény kettős polipkarjai közt, a betegek. S hasonlóan a fegyintézetekhez, amíg mi, orvosok voltunk szemükben a távollevő igazságszolgáltatás és a törvény, a börtönórák parancsait ők, az ápolók szabták ki, s így minden beteg tévedhetetlenül tudta, hogy tőlük függ a mindennapi kegyelem: a test békéje vagy szadista büntetése, ha a vizit végén majd bezárulnak utánunk az ajtók. Ettől a genetikus, tovább-öröklődő hatalomtól mindnyájan beszennyeződtünk. Az ápolók mint elkövetők, jellemüktől függően a bűnösség különböző fokán, és beszennyeződtünk cinkosként mi is, mint gyakran szemet hunyó tanúi ennek a hatalomnak.

Lélekgyógyászati közhely, de az osztály falain még alig ütött rést az igazság, hogy az ember sohasem egész lényével, egész személyiségével beteg. És sohasem azonos intenzitással, enyhülés nélkül. Elszabadult indulatok, az idegpályák megbomlott rendje homályba boríthatják az elmét, de a teljes homály kivételes és sohasem mozdíthatatlan. A homály gyakran gomolygó köd: sűrűsödések és feltisztulások, melyen át kilát és eszmél az értelem. Kódok mellett a betegségek nagy része vergődés, felszínre-kerülés és alábukás, míg máskor inkább nyelvzavar – tiszta észlelés mellett. S tán ebben a nyelvzavarban a legnagyobb a kitaszítottság és a szenvedés, hiszen ő *ért* téged, csak azt nem érti, hogy különös, prehisztori-

kus nyelvére te miért nem adsz választ. És átéli a kint, a közönyt, hogy tárgyként kezelt ember, lelketlen objektivitás; átéli a kiteszítottságot, a szeretetnélküliség sivatagát...

Fölvétele s az orvosi vizsgálat után az egyik húszágyas kórterembe, a „Figyelőbe” került a beteg. Középen, a gondosan vasalt, hófehér abrosszal letakart asztalnál ültek a „figyelős” ápolók, mindig ketten, a szabályzat szerint. Munkájukat a tisztséget jelölő szó fejezte ki hűen: figyeltek és fegyelmeztek, és azon túl (mintegy bizalmasan feltárva civil arcukat is) szenvedélyes kártyázással ütötték agyon az időt.

Ide, az alvilágnak ebbe a dantei bugyrába hullt le a zavart, látomásoktól gyötört, nyugtalan, tudathasadásos beteg, a depresszióban szenvedő, szorongó páciens, de az élet értelmét először elveszítő, magukat öngyilkosságra szánt serdülőket is ide fektették. S akiben még élt az észlelés világossága, a szenvedő embereknek ez a vonagló közössége kiolthatta minden reményét. A látvány, a szörnyű képi jóslatként eléje vetített jövő, személyes sorsának lehetséges végállomása még mélyebbre lökte a betegség zuhatagán.

Innen kellett felküzdenie magát.

A szomszédos ágyon egy hörgő, agonizáló öregember fekszik, kit naponta „megcsöveznek”, hogy „táplálékként” a beléje tolt gumicsövön valami fehér lötytyöt nyomjanak le a torkán.

Másik szomszédját lepedők pányvázzák az ágyhoz, ezek alól köpködi tekerdő, nyálás átkait az ápolókra. A cuppogós szájú, fogatlan beteget, az osztály „buziját” ágyékon rúgással fenyegetik, ha újra idegen ágyban kapnák az éjjel. Odébb valaki nyitott szájjal, egy rongyzsák kába eszméletlenségével fekszik, keze a kövezetig lóg, csorgó nyála tócsába gyűlik a párnán. „Sokkolták” – hallja nemsokára, mert a sokkolásról mindenki rögtön tudomást szerez; ez a szó, a hozzátapadt ütési-áramozás-kicsinálás képze (és vele a halálos pánik) olyan jelenvaló itt, a figyelőben, mint siralomházban a falakon túli bitó.

A beteg pusztító időtlenségbe és személytelenségbe süllyed, s ha belépéskor még őrizte is, a gépezet itt már elnyeli az énjét. Fölvételekor meztelenre vetkőztetik, hogy egyenruhaként madzagos gatyát és hűgyszagú háncspapucsot kapjon. Könyve, ha volt, letétbe kerül, szemüvege szintén. Furcsa, hogy ez a morbid tilalmi rendszer csak egy dolgot kímél: a cigarettát. Az ápolói kegyelem a névre szóloán őrzött pakliból olykor szíveskedik engedélyezni a rágyújtást, s a fegyencborostás, ágyékuknál gyakran meztelen, a szenvedélytől izgatottan lihegő roncsok megtöltik a bűdös klozetot, mely most az érzékiség szigete lesz – a gyufasercenéstől az utolsó slukkiig.

Az újoncot a jobb indulatú figyelős ápoló „no, gyere komám!” felkiáltással fogadja, amitől szintén nyilvánvaló, hogy kinti világod, tekintélyed és értékeid elveszítették érvényüket. S magadon is megütközve, szégyennel telt lelki fordulat nemsoká még hálát is érzel a tegezésért, mert egy archaikus, patriarkális bizalom jeleként hat rád, s tőle megalázottságodba kis remény vegyül.

S mint Radnóti lágerére a „vad Szerbia ormán”, rád borul az első éjszaka. Az asztalnál a figyelős ápoló virraszt (társa odébb már alszik egy ágyon)...zsém-besen, káromkodva terel a helyére egy bolyongó beteget... Körülötted horkolnak,

nyögnek a „rabok”...csapódik a WC-ajtó... „Kérem szépen, csak tudni szeretném...” – próbálkozol az ápolónál – „majd holnap megtudod, édesapám” – vágja el a szavad.

Már csak egyvalaki tart a névtelenség fölött: kétkedő, elorzott bizalommal az orvosra gondolsz, aki nemrég vizsgált s a gyógyulását ígérte. „Gyógyulni? Itt?! És ő tudja ezt?!...”

És másnaptól vizitek, nagyvizitek, a gyógyítás fehérvizű szertartásai, gyakran komédiái. Felsőbbségesen összehajló fejek fölötted, érthetetlen diskurzusok rólad – de szinte sohasem veled. Megszólítanád, utána szólnál az orvosodnak, ám ő atyai szemöldökráncolással helyreutasít vagy rád kacsint bizalmaskodva: hogyan, jól ért téged, de hát a „nagyvizit” – sietni kell!... Elfolyik az idő – reggel, este injekciók oldanak el az eszmélés partjaitól – mézgás, iszapos hullámlás vagy – s köd-köd mindenütt –

Majd, ki tudja, mennyi időre – „No, hogy van?” – rá tudod bólintani, cserépes szádon kilöki a szót: „...jól...jól...”, hogyan, egyre jobban. Aszklépiosz szolgái elégedetten bólintanak, „na ugye, pedig milyen csehül nézett ki ő is”.

...És végre odakinn. Az első távolgató séták... Körülötted közönyös vagy bágyadtan érdeklődő sorstársak. Sokat ne várj tőlük: legtöbbször már *törvénytisztelő*, s hűségében olykor már egy-egy önkéntes kápolgató. Az Osztállyal, a Renddel szembeni lázadásodban, ha úgy esnék, azonnal magadra maradnál. Mintha még nem volna teljes a megalázottság, s a szabadságot most egymástól is vissza kellene oroznotok.

Így működött az évszázados gépezet, W-re kerülésemkor még szinte hibátlanul.

Az osztályos orvosi szinten velünk, a hetvenes években történt egy nemzedékváltás. Nagyjából egyidősek voltunk, és eléggé tisztán, hasonló ellenérzéssel és szégyennel éltük át, hogy – *közös bűnként is* – mi zajlik idebenn. Nehéz volt világosságot engedni ebbe a pincemélybe, egy-két idős kolléga és az ápolók többsége minden igyekezetével megpróbált ellenállni. – De idővel bármekkora „szabadságot”, „jogokat” vagy tisztességesebb bánást jártunk is ki a betegeknek, kudarcunk holtbiztos hatékonysággal ott lapult a gyógyítás feltételei között. A becsületesen, szakmailag korrektül ellátható beteg-létszámmal szemben ugyanis húsz-harminc ágyas részlegeket vittünk (nem szólva arról az aberrált „rekordról”, amikor hónapokon át egyedül dolgoztam a hetvenágyas női oldalon). Szégyenletes és felkavaró belegondolni ma is, negyven év múltán, hogy ebben a gyógyító-őrző-fegyelmező malomban hányszor hagytuk cserben, szándékaink ellenére is, a ránk bízott beteget.

Ám a rekordokat, a betegfolyam „ellátásának” csúcsteljesítményeit nem mi, hanem Z. Elvira, az ideggondozó főorvosa állította fel, zsonglőrököt megszegyenítő, hihetetlen produkcióival. Elvira személyében egy sámáni adottság egyesült a szereplés, a színpad utáni vággyal, s ezek szüntelen üzték őt az orvosi tekintély csalóka álarcá mögött. A kórház egyik romos (az *elméseknek* kijelölt) melléképületében rendelt, itt adott túl az idesereglett napi nyolcvan-száz betegén. Reggel nyolcra a folyosót már megtöltötték (töltötték? megtömték!) a betegek,

tarkaságuk, sokféleségük, ájtatos reményük egy zarándokhely gyülekezetéhez volt hasonló. Elvira egy rejtett oldalajtón (vagy sekrestye-ajtót, színészbejárót mondjunk-e inkább?) hatolt be ide, s kezdetét vette a futószalagon végzett szeánsz. A hadiorvoslás stratégiájával dolgozott: „menthető – menthetetlen” – tekintete szinte tévedhetetlenül szelektált, s a *kötés* vagy *metszés*, ricinus vagy aszpirin pólusai mentén osztotta ki ő is a vigaszait. Jobb sorsra érdemes képességekkel, a tömegrendelés embertelen nyomása alatt, a felszín zseniális kalandora – nem, inkább túlélő-művésze lett, s ösztönös érzéssel tapintott rá az emberek gyöngéire. („Ááá, kedves tanár úr – fuvolázta mélyen –, milyen igaz, milyen tragikusan szép, amit érez! A legnemesebb fájdalom sugárzik önből. De miért tépnénk föl a sebet, hiszen a *jóteknő feledés*... a terápia, a gyógyulás érdekében... Ön tehetséges, tehetséges és elhivatott!... Az ön jellemével, meglátja, fönixként ébred újjá ebből a tragédiából!...”)

Vigaszai, ezek a hirtelen ható s a hipnotizáltan megnyílt lelkeket narkotizáló gyorsbalzsamok legtöbbször pszichológiai közhelyek, egyszerű, ám hatásos frázisok voltak – legalábbis a betegek többségénél rövid időre hatott. Lelkesen, már-már átszellemülten jöttek ki tőle, hogy életük nyomorában, két vizit között, delejes erővel világítson előttük: „Elvira megértett... Elvira is megmondta nekem...” – Sajnos, melléfogásai is ezen dimenziókhöz voltak hasonlatosak, s az intelligens beteg, ha ráérezett vitriolos zöngéire, gonoszkodó felhangjaira és átlátott közhelyein, fájdalmasan megsebeződhetett az effajta „pszichoterápiától” ...

(Még nem sejtettem, hogy néhány év múlva egy kisvárosi ideggondozóban engem is ugyanígy bedarál a gépezet, s Elvirát bírálni – aki páratlan erővel és zseniális helyzetfelismeréssel állta a sarat, s az „ahogy lehet” törvénye szerint mégiscsak segített a betegein –, szóval nem sejtettem, hogy a rendelői nyomor hasonló körülményei közt magam is hasonló színvonalra züllök, s „erkölcsi alapom”, hogy az ifjú titánok olykor nagyképp fölényével leszóljam ezt a hivatásunkat is megalázó stílust – ez az erkölcsi alap hamarosan elvész.)

Hogy ennyi felemáság, a lelkiismeret ily disszonáns hangjai mellett mi kötött mégis az osztályhoz? Talán az ember különös védekező ereje a magyarázat, hogy képes életben maradni képtelen körülmények között is, s épségben elviselni olyan helyzeteket, melyek utólag alig érthetőek. Az itt elmondott, reflektorfényre hívott eseményeket is állandó belső szűrők dolgozhatták fel, s élüket, folytonos marásukat mindenképp tompíthatta némi bensőségesség, amely szintén jelen volt az osztályokon. A sajátos egymásrataltságot, akár egy tutajon, őrzőt és őrizettet, mondhatni összekapcsolt. Szövetségek, pártfogói állapotok alakultak ki régi betegeinkkel: sokuknak lenyűgöző egyénisége volt, különös legendákkal, – s a velük való kapcsolat már nem fért a szabályos mederbe, inkább összetartozással, kölcsönös rászorultsággá érett.

...Hajnal úr, a görög bölcseket idéző, markáns arcú „poeta doctus”, ki profétikus óráiban sorra ajánlja fel a fiatal asszonyoknak, hogy „szent közösülés” révén beavatja őket a Fehér Forradalomba. Ajánlatát mindig halk szavúan, udvariasan, a bőséggel megáldott kiválasztottak finom tapintatával teszi meg.

Sohasem rajta, mindig a nők kishitűségén múltott, hogy a misztériumok rejtve maradtak előttük...

Régi lakónk a mindenkivel érdes, goromba, de a magánytól reszkető s szeretetre vágyó Kemenes Pista is. „Hát a csöppség hogy van?!” – ordítja rám teli torokból, fél órával azután, hogy épp az ügyeletem alatt Ági lányom megszületett. „Aztán vigyázzon, hallja-e – üvölti tovább –, az effélékkel még nem lehet akárhogy bánni!” Másnap virágot hozott, hogy vigyem el Editnek, és a gyermekágyas hetek alatt hűségese szállította a hatodikra a tejet, a még párolgó reggeli kenyérrel...

Süket Lali kulcsember, fontos személyiség volt az osztályon. Eredete, kórházba kerülése már homályba veszett, senki sem látott róla anyakönyvet vagy kórtörténetet. Róla még D. úr, a főápoló is csak annyit tudott, hogy „valamikor a háborúból fújta ide a szél”. Arca a gyengeelméjűek kortalan vonásait mutatta, de Lali gyengeelméjűsége – sőt süketsége is – folyton gyanúba került, ahogy némasága sem volt egészen hitelre érdemes. Mint a legrégebb lakó, elhatárolta magát minden betegszereptől, sőt felügyelte s a maga módján igazgatta is az osztályt. Együtt élt, lélegzett velünk, ráértett örömeinkre, gondjainkra, s ezek őbenne még nagyobb, olykor szökőárnyi hullámot vetettek. Voltak „emberei”, akiket kedvelt, s haragosai, kiket teljes szívéből utált. – Reggelenként a folyosó elején várakozott, s ha kedvenc doktora belépett az ajtón, az öröm atavisztikus, hörgő torokhangjaival nyakába ugrott és lehetőleg szájon csókolta. Baromian erős, kalodaszerű öleléséből lehetetlen volt szabadulni. Akit szeretett, ezzel az öleléssel cipelte-taszigálta a folyosón végig, a kezelő előtt még két percig rázogatta, majd engedékenyen belépett az ajtón. Átkai, melyeket a véle nem rokonszenvezőkre vagy a nem tetsző parancsokat osztogatókra szórt, félelmetesek voltak. Elfúló, szinte sikoltó torokhangon sorolta ekkor a bűnös összes, általa ismert vétkét, lopva elkövetett turpisságait, melyeket kimunkált pantomimmal és obszcén mozdulatokkal tett még érzékletesebbé. Intrikus volt és nagy diplomata. „Az osztályon süket hordja a legtöbb pletykát”- mondta ki róla a fáma, s ebben mindenki egyetértett. Reggelenként, ha látta megjönni a „főnököt”, figyelmeztetően és velünk szolidárisan üvöltött be az ajtóm: „Oktooo!” – s hogy pontosítson, mutatta, hogy a „doktor” magas és kicsit fenn hordja az orrát. S ha egy fiatal nő tovább időzött a főorvosnál, mint ahogy azt Lali erkölcsi érzéke megengedte volna, a folyosón strázsálva, zsémbesen, morogva tett pár beszédes karmozdulatot. De férfiszolidaritását sohase adta fel, mert ha Margó, a főorvos felesége ilyenkor arra tévedt, acélos csápjáival őt is magával ragadta, és félreeső zugokba húzva negyedórakig tartotta szóval, míg csak meseszövéseiből az „oktooo! oktooo!” kiáltásokra föl nem neszelt a főnök, és színre nem lépett, hogy nejét kiszabadítsa.

...Sanyi bácsi a skizofrén betegek „kettős könyvelésének”, lenyűgöző tudatváltásainak volt klasszikus példája. Hajnaltól az egyik ablaknál állt, s a rácsokon túlra, a messzeségbe nézett. Egy állandó, végtelen monológ foglya volt, révült tekintettel vitatkozva órákon át a kísértő szellemekkel. De neve hallatára azonnal átkapcsolt, hogy a kezelőben összegyűjtse a vérvételi cédulákat s a vizsgálatkérő lapokat. „Lenne még más is, Sanyi bácsi, – fűzte hozzá, ha úgy jött, valamelyik

ápoló – odaát a nővérek is szeretnének bevásároltatni.” Sanyi bácsi átment a női oldalra, fölvette a rendelést néhány veknire s vajra, tojásra, gyümölcsre, üdítőkre – a négy nővértől vagy húsféle tételt. Papírra semmit nem jegyzett. Átporoszkált az udvaron, miközben mormogva gabalyította az elhagyott monológ fonalát, s tekintete újból a távolba révedt. Leadta a cédulákat, a konzíliumkérő lapokat szétosztotta az osztályokon, bevásárolt, majd visszatért. És miután hibátlanul elszámolt az áruval és a visszajáró pénzzel, föltekintte a kérdést: „Van még valami, kérem?” S ha nem volt, rövidet bölintve megszokott folyosói ablakához lépett, s a kítaszítottak fölényével, de egész lényével már, kilépett közülünk. Csak az ő titka volt, hogy a kítaszító semmi várta-e ilyenkor, vagy a boldogok derűje vette át uralmát fölötte...

Idővel összeforrunk az osztállyal, s így szolgálatunk valódi értéke, vétkes cinkosságaink és bűneink foka már szinte megítélhetetlen. Aki szerette ezt a munkát, nehezen tudott szabadulni tőle, bármerre járt is a falakon kívül. Nem tudtam könnyen otthagyni én sem: szégyenem, átkom, reményem és vigaszom volt egyszerre, jóságunk és romlottságunk tükörképe, akár a kinti világ – amit az emberek (és persze magukat is benne) öntelt magabiztossággal szerettek normálisnak hívni.

Szuromi Pál

Éjszakák

(A három tenor)

Dörgött s kigyúlt az ég. Az ablaknál állva
nézted, hogyan lobban, vergődik a szárnya
a felriadt fáknak. Érzett a tó szaga,
s téged elbűvölt a villámló éjszaka.
Ledönti a tornyot, tűzvész kavart ott, ni! –
jajdultál édesen, s szegény Pavarotti
recitativója szállt (a *Nessun dorma*) –
esőízű szádat kínáltad a csókra.
Megborzongtál, szívem, szám a szádhoz ért
(alig hallottam már Carreras Josét),
s küzdöttem volna még, bár mást akart kezem
– – *a tenorok, édes, ha jól emlékezem* – –
S fényt vetett a melled, a tűz-fényben ringó –
szóhoz se jutott már Plácido Domingo!

(Üdvöz légy!)

(mely előtt a Boldogságos Szűz bocsánatát kéri,
hogy fájdalmában az Ő imádságos szavait vette kölcsön)

Üdvöz légy, Szerelmem, fájdalommal teljes,
áldott vagy te az asszonyok között.
Áldott a te méhed meg nem szült gyümölcse,
s én áldatlan az emberek között.
Az Úr van tevéled, fájdalomkertjének
kapuja nyílik majd néked egy napon,
fogadsz magzatodnak, meg nem szült fiadnak,
öled virágának tízezer napon.

(Fanni)

Százötven napnyi élet
ma benn parázsló lélek
föled borulva járok
varázsigt beszélek

szivemből lett az ágyad
sejtünk most összeárad
ha nézel két szememmel
érezed hogy sose szárad

s ha rossz emészt ezernyi
elindulok keresni
jaj nem magam de Téged
ott benn Téged szeretni

úgy kell eztán hogy éljek
Veled csak félve lépjek
fényed legyenek ha várnak
veszejtő szürke éjek

s ha jönne érted egyszer
szelíd jó fellegekkel
egy angyal s útrakészen
lelked mozdul s kirebben

emelj föl egy szavaddal
vigyél el vígy Magaddal!

Gáspár Aladár

Csend

Csend, csend,
szótlan,
néma csend...
Mindegy milyen,
csak mélyen átélhető
csendesség legyen.
Mindig ilyen áldott,
ártatlan közegbe vágyott.
Ha némaság övezte,
feléledt,
derűs lett,
látnok,
termékeny
gondolatra kész.
Hosszú csendet remélt hát,
ahol az egyik a másikkal,
ha már mellette él,
szótlantul összefér,
mert aki amazt kíméli,
önmagát is félti, s
eközben a kusza részek
összhangzó egészbe érnek.

Ilyent akarni persze
önös befelé fordulás,
ábrándos remete-képzet.
Aki a világban forog,
azt pusztító ricsaj,
lázás lárma,
harsány hangoskodás fogadja.
A csendhez szokott fül,
ha nem idomul,
hallása sérülni fog,
végül megsemmisül.

Itt áll most zavartan,
süket némaságban,
a zaj elült hirtelen,
üresség maradt helyette
hangzás utáni semmi.

Hallgatna most már
zengő madárdalt,
lélekszépítő zenét,
harsány emberi szót,
akár még
ordító dáridót is.

De minden elcsendesült.
Csend van kívül és belül,
most végre magába nézhet.

Dunaújváros, 2016

Csak a csodák

Csak a csodák,
rajta már csak
azok segítenének.
Elfutó létét
hanyatlása esélye,
félelme elcsendesülése
talán még megmentheti,
az egymást kerülgető
tények sűrűsödése,
az okok és következmények
önkéntes összeütközése:
ha majd az események
magukba visszatérnek,
a sejtések nem sántítanak,
ha fáradtan lelóg a kéz,
hanyatlása mégsem lesz
végső csüggedés,
ha valami végleg elveszett, s
aztán mégis meglehet,
ha a kimondott szó
süket fülekhez ér, és
mégis üzeni képes,
ha az ész ugyan kihagy,
a gondolat úgy is működik,
ha a magány örök marad,
miközben magára visszahat,
és ha elhal a lélek,
az élet mégis tovább halad,

Akkor a tények ártatlan
összeütközése elül,
a csoda érzékletes lesz,
hatása érvényesül.

Magához visszatér végre,
bizonyos lesz a kiléte
önmagán kívül és belül.

Akkor majd megmenekül.

Dunaújváros, 2016

Balajthy Ferenc

A létezés súlya

Megérkeztem már az állomásra, –
Száll a tűznyár veled, vagy nélküled!
Koccan a pohár egy áldomásra,
Ez volt a jövőnk, mit a sors elvett!
Ez volt a múltunk is: átírva szép!
Megállhatsz így egy szívdobbanásra,
Remény ágába kapaszkodva még,
Magadra gondolj most, senki másra!

Mit tettem vagy nem, mind kisimultak,
Mások babériját nem irigyeltem.
Így vagy úgy, bevallottam a múltat,
És nem küzdök már, csak magam ellen.
Jelen világra álmodtam jövőt, –
Teremtettem magamnak, mint az Úr.
Vigyázom, félttem a következőt,
Vaskapcsolom a Mindennel nem lazult.

A sorsom is, mint megannyi másé,
A végtelen Semmibe csörgedez!
Elkerül majd a fényes parádé,
De tudom, egy angyal ölébe vesz!
Ha nem, ölelem az anyaföldet,
Elszáll az ősz veled vagy nélküled.
A létezés súlya egyre könnyebb, –
Víg nászunk sír, a temető nevet!

Péntek Imre

Zöldebb

A földszagú energiák
hímzett nép ingben
vívnek magányos szívcsatát,
részben pénzért, részben ingyen.

A hadra kelt csinos ótvarok
a sztrádát biztosítják,
hallani, az ellenfél jajong,
és itt kellem a vadság.

Lengenek reklámos lobogók
a förtelmes vasmarokban,
nem jelent ez már semmi jót,
sem vonóval, sem tokkal.

Estére várt a győzelem,
tutajos boldogság csörtet –
átgázolni a genderen,
hogy maradjon minden zöldebb.

Divat

A télen hordott maxikabát
ritkán diktál már divatot;
ezt hordják a hencsibabák,
hiába óbégatok.

Föladva minden hirdetés
a lenyúzott vakablakra,
messziről látszik, ez kevés,
a befektetés bíz csalfa.

A szaktanács is közbeszól:
itt ma könnyörögni kéne!
Igen ám, de a pult alól
hallatszik ijedt pisszegése.

Eldönti a kiszámolt trendet
az esedékes használt piac,
bár a statisztika szenved,
azért az indexre kihat.

Bál

Napoleoni indulat kerget
ki-kit a blénesi bálba,
ó, ezek a feljazott lelkek
félig-meddig kicsinálva...

Az egyik (hó)mezőn pedig
piros pipacsot tépnek,
tétélesen emelgetik
a fedőt, ez már a véglet.

A bálanya is segédlettel
mászik a száraz májuszfára,
hja, kérem, ha ezeknek ez kell,
minek hallatszik bármi lárma.

Párkányi Raab Péter – *Mértéktelenség*

Péntek Imre

Emberi-történelmi, plasztikai érintések

Párkányi Raab Péter *Hanyatló-szárnyaló* című,
 fehérvári kiállításáról

A szobrász-sorsok a 21. században is különlegesek. Éppúgy kockázatosak vállalkozásaik, mint elődeiknek. Bár a diktatúrák idején nem volt tanácsos ellentmondani a megrendelőnek, csak a kiszolgálásra nyílt mód, ám a rendszerváltás(ok) meghozták a döntéseiket: némely művek a szobor temetőben kaptak „méltó” bemutatkozási helyet az utókor számára. Mások megmaradtak, sőt, a régi mesterek művei visszakerültek egykori helyükre. Ám érdekes módon – a megtévedt művésznak módja volt a folytatásra. Egy kis szünet után lehetőséget kapott a korrekcióra. A Lenin-szobrok kétségtelen tehetséges alkotói – botlásukat a megélhetéssel vagy más okokkal indokolva – megtalálták helyüket az új kurzusban, legföljebb nem az első sorban. (Igaz, akadtak azért kívülállók is, akik az újabb korszak erkölcsi-szakmai etalonjainak számítanak.)

Ám a kockázatvállalás ma is fennáll. A fiatalabb nemzedékek sem kerülhetik el. Párkányi Raab Péter jó példa erre. A tehetséges pályakezdő szobrászt Melocco Miklós karolta fel 1997-ben, amikor egyenrangú társként fogadta be alkotógárdájába, a szegedi 1956-os emlékmű elkészítésekor. Erre az időre már számos díjat és megbízást kapott (nyert el). Néhány közülük: 1992-ben Balassagyarmaton

A kiállítás alsó szintje

Fráter Erzsébet (bronz, gránit) szobrát mintázta meg. 1993-ban megalkotta a *Lassított lónézés* című szobrát, melyet az Epreskertben mutatott be. 1994-ben Körmenten avatták fel *IV. Béla király* című szobrát. 1995-ben Szombathelyen felavatták az *Áldozati Emlékművet*. 1996-ban meghívták az Egyesült Államokba egy kiállítás-sorozatra, amelynek keretében az Észak-Arizóniai Egyetem elé tervezett *Tudomány* címmel szobrot. (Kissé furcsa, hogy Munkácsy-díjra még nem érdemesítették.)

Melocco Miklós így ír 1998-as katalógusában róla: „Ha P. R. P. okuló, fejlődő ember, akkor istenáldotta tehetségével és a mai korban szerintem érthetetlen magasrendű tudásával, állandóan kiteve annak, hogy ő művész, előbb-utóbb – szerintem hamar – megszületik benne a gondolkodó. Hála Istennek, Magyarországon.”

A „gondolkodó” fejre is szüksége volt az utóbbi években. 2014-ben készült el *A német megszállás áldozatainak emlékműve* című kompozíciója. A szobor nagy vihart kavart. A mű középpontjában a millenniumi emlékműről vett, Zala György arkangyala áll: és ennek a kezéből esik ki az országalma, s feje felett ott magasodik a III. Birodalmat jelképező ragadozó sas, a magyar függetlenség elrablója. A szobrász több írásában, nyilatkozatában szerintem meggyőzően érvelt, hogy a kihulló hatalmi jelkép a lényeg, és nem holocaust emlékművet akart készíteni. A magyar zsidóság egy része nem bírta megnyugodni abban, hogy a német megszállás lebénította a magyar nemzeti autonómiát. Kiszolgáltatottak voltunk, áldozatok, a lelkes vagy kényszeredett közreműködők soha nem akartak volna együttműködni a megszállókkal, ha nincs jelen a német hadsereg. A vita még ma sincs nyugvóponton, de a szobrásznak vállalnia kellett – a korábban már emlegetett – kockázatot. Párkányi Raab Péter felvette a kesztyűt, megvédte a műve gondolatosságát. Hibátlan logikával.

A lépcső két oldalán – a falon – köztéri szobrainak fotói láthatók.

***

De tekintsünk egy kissé a szobrászati megoldásokra is. Egyik, 2001-es katalógusának a címe: *Realista álmok*. Első megközelítésnek el is fogadhatjuk ezt. Párkányi megoldásaiban a költői, látomásos realizmus érvényesül. Az „átírás” azonban nem mesterkél, nem erőszakolt: az anatómiai-formai megoldásokból adódik. Ugyanis – amire Melocco Miklós is célzott – a szobrásznak rendkívüli mintázó érzéke van, vissza tudja adni a testformák teljességét, hitelességét, és az arányok, elbillenések, tagolások, apró jelzések képesek ezt a látásmódot megemelni, lebegővé, szinte áttetszővé varázsolni. Igen, a görög szobrászat vagy a reneszánsz mesterei jutnak eszünkbe, Donatello, Verocchio, Michelangelo, de a római iskola hatására is gondolhatunk, amely Magyarországon oly széleskörűen beivódott a szobrászi gondolkodásba. De Párkányi nem áll meg itt: konstruál, szétbont és újra összerak, hogy minél kifejezőbb struktúrát teremtsen. Wehner Tibor írja az 1998-as katalógusban: „hófehér márvány faragványait szenvedélyes mozgás, bonyolult, rejtett test-tengelyrendszer kuszálja egyensúlytalanná. Nagyvonalú tömegképzés, dús plasztikai formarend, a finom kidolgozás és az egységesen kezelt részletek váltakozása, a tér virtuóz birtokbavétele élteti” monumentumait. A groteszk játékok szerves részei alkotásainak, soha nem engedi a művet az érzelgősség, az üres, bombasztikus látványosság irányába elmenni, a kontrasztok mélységeivel sikerül vonzó, kényes, de mégis stabilan megálló egyensúlyt teremteni. Hiteles karaktereket tud felmutatni. Erről a Nemzeti Színház egész alakos szobrai tanúskodnak. Tímár József súlyos táskákat cipelő „ügyőke” – egyszerre egy emlékezetes művészi alakítás mementója és egy művész óriás átalakuló képességének virtuóz megjelenítése. Párkányinak még egy „előnye” van: hihetetlenül jól tud rajzolni. (Ebben is hasonlít mentorára, Melocco Miklósról.) S újabban a fotóművészet felé kalandozott el. Ennek egyik első megnyilatkozása Somogyi Győző *A Döntés* című, fehérvári kiállításának belső boltozatán megjelenő szörnyalakzatok látomásos montázsa, mely a mohácsi busó alakok álarcait felhasználva készült.

S a legújabb kompozíciói már válaszolnak a technicizált korszak kihívásaira: az ember (emberi test) és a gép viszonyát vizsgálja, az által is, hogy a két közeg miként jelenik meg egymás közelében, egymást áthatva, kölcsönösen átdimenzióálva. Mi több, ezek a konstrukciók működnek is, különleges zeneszerkezetek.

S a szobrász folyamatosan dolgozik, feladatokat kap, megkeresik, megtalálják, hogy egy-egy gondolatnak, emlékezetes dátumnak, évfordulónak vizuális megjelenítést adjon. Számomra egyik legutóbbi munkája, az 2017-es monumentum, a *Malenkij robot* emlékmű adott lenyűgöző élményt. A Ferencvárosi pályaudvaron kialakított emlékmű grandiózus építmény, melynek centrumában a vagonokban elhurcolt áldozatok csoportozata jelenik meg. A magasan kialakított beton építmény két oldalán két vagon, s a középső zsúfolt tömegjelenete, majd a szellemi térbe kilóduló, üres kapucnik, ruhadarabok, rongyok érzékeltetik a szörnyű megpróbáltatást, szenvedést és végül a kínos semmibe foszlást, amin ennek a többszázezer elhurcoltnak át kellett esnie. (Érdekes módon, ez úttal senki sem tiltakozott, sőt, mintha agyonhallgatásra ítélték volna bizonyos körök a döbbenetes mű felállítását.)

Az utóbbi években – talán köztéri munkáinak leterheltsége miatt – ritkábban rendezett önálló kiállítást. Utoljára a Forrás Galériában láthatták, 2011-ben nagyobb kollekciónak. Nos, ilyen előzmények után rendezte meg Tóth Norbert *Hanyatló – szárnyaló* címmel az életmű lényeges pontjait, szakaszait bemutató átfogó tárlatát. A kurátor ismertetése a következő bevezető gondolatokat fogalmazza meg: „Az idén ötven éves Párkányi Raab Péter, akinek eddigi munkásságát, művészi alkotóéletének elmúlt harminc évét összegzi a tavaly év végén a Csók István Képtárban megnyílt tárlat. A kiállítás több rétegű utazás egy teljes és kerek világ felé, amelyben egyszerre jelen van a szépség tisztelete, a nemzeti művészet hagyományai és az egyetemes művészet értékeinek továbbvitele, a rendkívüli szakmai műveltség és kortárs művészet innovatív megújítása.”

A közönség az év első felében *A Döntés* kiállításon találkozhatott már a szobrász -fotóművész képeivel. Ez a mostani, különleges látványelemeket is felvonultató újabb tárlat önálló bemutatkozás, de gondolatiságában, amellyel az egyén, a közösség és a nemzet sorskérdéseire keresi a választ, szorosan kapcsolódik az előzőhöz. A művész *A Döntés*rel a választás lehetőségét kínálta a szépség, jószág, igazság, szentség vagy a vétkek és a bűnök, kísértések között, ez a tárlat pedig a továbblépést mutatja meg. A képtár előtt elhelyezett installáció a kiállítás címét, vezérgondolatát jeleníti meg. A kiinduló elem a *Hanyatló... négy méteres szobor*, amely a homlokzaton látható nagyméretű fotógrafikán stilizált mozgással felemelkedik, szárnyalni kezd. A közösséget, a nemzetet szimbolizálja, amely tetszhalott állapotból büszkén felegyenesedik és elindul az ég felé, Istentől rendelt sorsának beteljesítésére. Ez a felütés talán ars poeticája is lehet a művész elmúlt harminc évének.”

Valóban, a felvezetés máris megragadja a képzeletet. *A Hanyatló-szárnyaló* cím kifejezője annak a küzdelemnek is, amelyet a művész folytatott a felemelkedésért, tehetsége kibontakozásáért, amelynek érvényesítésével a művész képes volt kitörni a körülmények szorításából, pályája megkapta a felívelés lehetőségét. *A Szárnyaló* című rajznak van azonban történelmi jelzése, jelentése is: a holtra dermedésből megéledt paripa nem akárhova, az országalma éteri magasába akar elérni...

A Csók Képtár erre az alkalomra a terek kihasználásával maximálisan alkalmazkodott a grafikákhoz, plasztikákhoz, konstrukciókhoz. Az előtér az előzményekbe enged betekintést. Néhány korai rajz, Ádám és Éva, kéztanulmányok, majd a látványnak is megragadó *Kikötők* címmel készült szerkezet, amely huzalok, árbo-cok, hajótestek részleteibe csomagolja be a hófehér női alakot. A 2006-os *Emberhajó* és *Papírhajó* játék, ötletek felvillantása az emberi testtel. (Párkányi Raab e játéka, elmozdításai, tagolásai, az egész megbontásának variánsai – egyik kiemelkedő megmutatkozása képességeinek.)

Felérve a lépcsőn – két egység fogad. A falon fotóinak sorozata látható, a bibliai bűnök és erények megjelenítése, bravúros formában. A fotók anyaga is két részletre bomlik: az egyik a neoszeccszio jegyében fogant konstrukciók, a másik egy látomásosabb, a művészi átirás eszközeivel élő kifejezőmód. A gépi szerkezet és a női akt, nos, ezek variációi bűvölnek el az első esetben. Megnyúlt női test tűnik elő, amely összeforr a trombita meggömbült hajlatával; az *Eufónia* a hangszer jellegzetes

Párkányi Raab Péter – *Rózsafűzér* (részlet)

látványát gyúrja össze a női testformák erotikus víziójával, a *Nyitány* a kibontakozás meglepetését akarja közvetíteni. Az *Andante* egy lágy hangzás kompozíciója, míg a *Prima vistán* a női hát csellószerű hangszerré változik. Párkányi Raab kifogyhatatlan: a képzeletet csigázó gépi konstrukciók hol alkalmazkodnak, hol feleselnek az aktok igéző idomaival. A 19. század végi (olykor érzelmes) hangulat lengi be e képeket, amelyek a fotó, a rajz, a vegyes technika termékei, meghökkentőek, de képi logikájuk meggyőző és eleven.

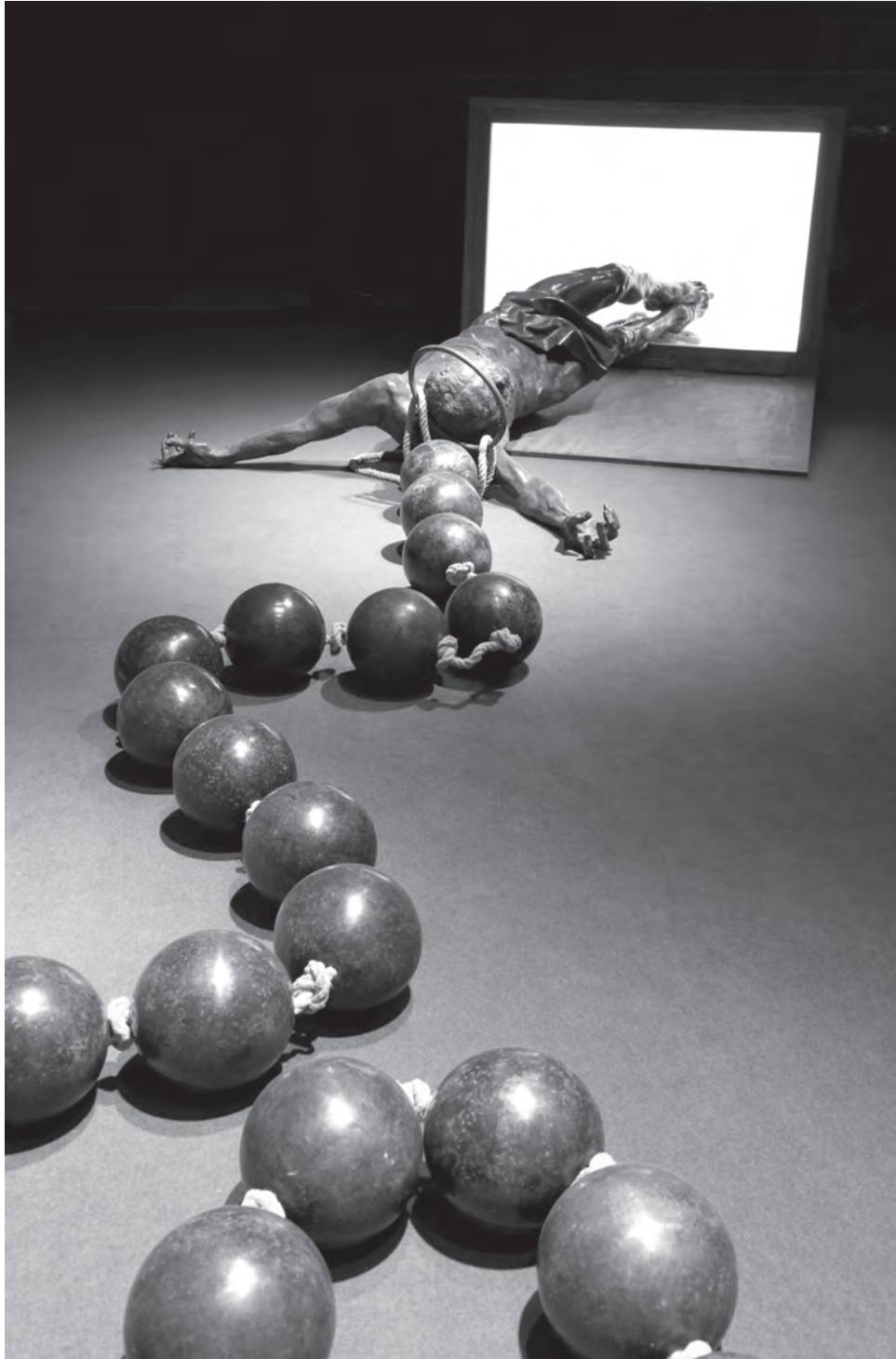
A fotógrafikák másik része a bibliai fő bűnök és erények ábrázolását választotta témául. A velencei maszkot viselő figurák – női és férfi aktok – jelentőségteljes pózban állnak elénk, olykor különböző tárgyakat fogva, amelyek utalnak a lélek attribútumára. Az *Erény* piros szívvel tüntet, az *Adakozás* a földgömböt nyújtja át, a *Mértékletesség* leveszi a saját súlyát a mérlegről, a *Szelídség* nő alakja testének meztelen szépségét tárja fel.

A főbűnök alakjait mintha a pokol izzása venné körül, a vörös irizálás hatol a kép háttérébe, ez dominálja az elveszettség végzetes hangulatát. A *Hiúság* tetszelgő hölgye eltorzul, a *Kapzsóság* pénzt, ékszert ölelő gesztusa már beteges tünetnek látszik, az *Irigység* fölfalja a maga zsákmányát, a *Harag* monumentális, félelmetes ornamensé növekszik, a *Torkosság* elfogyasztja, amit lehet, a *Restség* fenomenonja ájultan elhanyaglik. Ez az emberi pszichét érintő sorozat a művész etikai érzékenységéről is árulkodik.

Lent, a padló szintjén, a *Rózsafűzér* című kompozíció készíti elő a lényegi alkotások felvonulását, a fekete drapériával bevont, célzott fényekkel bevilágított terembe. A fekvő Krisztus és a rózsafűzér kötéllal összekötött golyói a kegyelet mai bemutatása, hogy válik az egykori áldozattétel szakrális jelenséggé, jelképes (képzőművészeti) alkotássá.

Tóth Norbert az elsötétített teremre koncentrált, amelyben a főművek felvonultatásával a szobrász kvalitásairól adott hiteles képet. Már idéztük a „realista álmok”, kifejezést, itt megjelenik, mint önálló műalkotás. A felsőtest kezében lévő fej-részlet

Párkányi Raab Péter - *Rózsafűzér* (részlet)

kérdően tekint „önmagára”. (Beszélgettem erről a szobrásszal, ő mondta, már első munkáit a főiskolán ilyen módon készítette el. Ezek a felbontások, tagolások a tér birtokbavételének újabb lehetőségeit teremtik meg, s Párkányi Raab kitűnően és változatosan él ezzel a leleménnyel.) A bibilái-vallásos téma megvalósítása az *Angyali* című szobor. A felépítés itt is részletek összerakása: egy márvány posztamens és a figura arc részlete, valamint egy félbetört szárny, s a márványba vésett tükörképe. Az *Angyali üdvözlés* egy keretes szerkezetben állítja elénk a két ismert szereplőt: az égi hírnök a perem felső részéről szól az áhítatba burkolózó Máriához. A *Herma* egy szenvedélyes, túlfeszített pózban elrendezett „ereklyetartó”, a bronz felsőtest finom megmunkálása szinte textiles benyomást kelt. Az *Idol* egy bronz anyagából kibontakozói női akt, akinek a vállára súlyt helyezett a művész. Hasonló kísérleti alakzat a *Marionett*, ahol ennek a tagolt felépítésnek szinte mindegyik (márvány) eleme a zsinórokról lóg le a posztamensre. Az *Önépítő* szintén a plasztikai játékból megy át egy kifejező női aktba, a szembe fordított arc részlettel. S látjuk, Párkányi Raab Pétert is izgatják a gépek, szerkezetek, ezek már fotógrafikáin is fontos szerepet játszottak, itt viszont plasztikai elemmé válnak, a kompozíció fontos részletévé. A *Zeneszerkezet* – amely működök is – márvány női aktja a szíve felett nyílik meg, hogy a bonyolult konstrukció lírai üzenetét tegye közzé. (Eszembe jut Haraszty István a Csók Képtár előtt felállított mobilja, amely évekig nem működött.) A teremtés a monumentális művelet példázata, amint a kocka kockára kerül, hogy a semmi valamivé összeálljon. A *Cameramann* a felvevőből kikapaszzkodó ember szobra, egy bronz konstrukció, amely a látványt akarja elrabolni a természetből.

Két súlyosabb mondandót hordozó plasztika: az *Ars poetica* és az *Universum*.

Az *Ars poetica* a gépi és emberi kéz érintésének apoteózisa, az *Universum* a minket körülvevő talányok szimbolikus összegzése. A szerves és nem szerves lét összefonódásának mítosza, rejtélye nyer itt plasztikai megjelenítést.

Melocco Miklós a húsz évvel ezelőtti katalógusában így írt a fiatal szobrászról: „A Párkányi Raab-szobrok domináns jellemvonása a figuraközpontúság: ...eddiggi kollekciójának darabjai a szobrászat több évezredes múltú motívumát, médiumát, az emberi alakot, az emberi alak által kifejezhető gondolati-érzelmi univerzumot faggatják...kisplasztika, nagy szobor, hagyományos anyagok, figuralitás – az azonosító jegyeken túl azonban a Párkányi Raab-műegyüttes mérhetetlenül változatosnak, sokrétűnek, sokszínűnek ítélnél: minden mű új és új problémafelvetés és problémamegoldás, minden alkotás önnön törvényei szerint alakuló-alakított, külön világ.”

A lényegyet tekintve aligha mondhatunk mást, mint a mester, aki annak idején szárnyai alá vette az ifjú tehetséget. A figuralitás anyanyelve és a közönség is jól érti az ilyen természetű plasztikai közléseit. Párkányi Raab többszörösen bizonyított, pályázatokon elnyert köztéri munkái, szellemes, gondolatébresztő kisplasztikái, megdöbbentő hitelességű rajzai, újabban gazdag vizuális anyagot felhasználó fotógrafikái arról adnak hírt, hogy szobrászatunk egy kivételes alkotója lépésről-lépésre haladva újabb és újabb tartományokat csatol életművéhez, s bizonyítva azt is, hogy a sokszor „leírt” klasszicitás még mindig egyik igen izgalmas, tartalmas lehetősége a kortárs művészetnek.

Tverdota György

Hétszer szüljön meg az anyád

Van egyfajta referenciális ismeret, amelyet mindenki hallgatólagosan feltételez, amikor elkezdi egy költő műveivel foglalkozni. Az ugyanis, hogy az adott költő létezett valamikor, és létezése során létrehozott műalkotásokat. Márpedig ha ez a költő létezett, akkor valamikor meg is kellett születnie. A születés egy olyan referenciális tény, amely mindannyiunkkal, akik ebben a teremben vagyunk, teljes bizonyossággal megtörtént. Lehet, hogy fölösleges tudnunk, hogy az a költő, akit József Attilának hívunk, történetesen Budapesten, a Ferencvárosban, a Gát utcában 1905. április 11-én született meg. Hogy fölösleges-e ezt tudnunk vagy sem, ezt a kérdést most tegyük zárójelbe. Értjük be annyival, hogy valamikor valahol megszületett egy gyermek a József családban, aki a keresztségben az Attila nevet kapta.

Tudhatta-e a költő, hogy hogyan zajlott le a születése? Az ember a születésénél kétségkívül jelen van. Van róla tapasztalata. Hogy a magzati létünkről van-e tapasztalatunk, az vitatható. A születésünket bizonyosan megtapasztaljuk. A temetésünkön viszont már nem vagyunk jelen. De a jelenlét és a róla szerzett tapasztalat két különböző dolog. Hogy ilyen tapasztalatról beszélhessünk, ahhoz az eseménynek a születő vagy megszületett egyén emlékezetében el kellett volna raktározódnia. Ez az elraktározódás az, ami nem történt meg. József Attila születéséről egyetlen személynek volt olyan tapasztalata, amelyet az illető megőrizhetett, s ez a költő édesanyja volt. A születés tehát referenciapont, de annak egy különleges fajtája. Nevezzük üres referenciának. Az üres referencia fogalma sokkal lényegesebb, mint első pillantásra gondolhatnánk. Az üres referencia ismeretelméleti karakterű fogalom, mert nem azt mondja meg, hogy mi történt, hanem azt, hogy ami történt, arról egy adott alanynak vannak-e tapasztalatai, emlékei. A referencia akkor üres, ha a dolog biztosan megtörtént, de ennél többet nem tudhatunk meg róla. Az üres referencia csak az esemény megtörténtét, mint keretet rögzíti, ami a személyazonosságából is kiolvasható: „Nemzett József Áron, / szappanfőző, aki már / a Nagy Óceánon / szagos füveket kaszál. // Megszült Pócze Borcsa, / kit megettek a fenék”.

A megtörtént eseményről mindazonáltal, ha hiányosan is, de fennmaradhatnak szóbeli információk. Létezik egy médium, amely ezeknek az információknak a gyűjtőhelye. Ez pedig nem más, mint a családi hagyomány. A szülők, az idősebb testvérek, a családhoz személyes közelségben élő emberek megőriznek bizonyos tudás-elemeket a költő születésének körülményeiről, amely tudás-elemek részben vagy egészben eljuthatnak az érintetthez is, akinek a születéséről van szó. Lásunk néhány ilyen töredékes ismeretet! József Jolán 1940-ben megjelent *József Attila élete* című könyvében így írt az öccse születését közvetlenül megelőző napokról: „Terhességének vége felé sokat betegeskedett. – írja az anyjáról – Papa féltő gondallal vette körül, meg volt győződve róla, hogy most fia születik. A beteg asszony látogatóinak ismételtelen elmesélte álmát: megjelent neki egy ősz öreg ember, aki elmondta, hogy fia születik. És a fiút nevezze Attilának, mert híres ember lesz belőle.” József Jolán szavaiból nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a szóban

forgó álmot az anya vagy az apa látta. A születését övező várakozásról, a keresztnéve kiválasztásának motivációjáról szóló történetről bizton állíthatjuk, hogy eljutott József Attilához. A jóslattal alátámasztott, megindokolt, beléje költözött ambíció végigkísérte életét. *Karóval jöttél* című versében a lírai én kiábrándult önmegszólítása erre a kezdeti jóslatra adott utolsó válaszként értelmezhető: „*híres vagy, hogyha ezt akartad. / S hány hét a világ? Te bolond.*”

Arról is tudott a költő, hogy apja nagyon elégedetlen volt azzal, hogy „csak” lányai születtek, és a harmadik (életben maradt) gyermekeként fiú utód után áhítozott. „Amikor én születtem, apám, aki fiút remélt, úgy felbőszült csalódásában, hogy meg akart fojtani. Négy év múlva született Etus húgom, akit hetekig meg sem nézett.” Gyakori képlet volt ez a 20. század elején. Kicsit barbár és kicsit joviális. „Megszületett a várva várt fiú.” – írja Jolán, majd hozzáteszi: „Apánk határtalanul büszke volt újszülött fiára.” Így volt-e vagy sem, nehéz lenne ma már ezt megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy a családtagok így örökítették tovább a költőre a születéséhez kapcsolódó apai viselkedést. Ezt az *Április 11* című versből lehet tudni, amelyben az egyik sort ez a családi hagyomány magyarázza. A költő itt arról beszél, hogy az újszülött szülei számára mit jelentett: „A kártyás munkásnak fiúként” született.

Van még egy olyan tény, amely fennmaradt a családi hagyományban. A költő születése nehéz szülés volt. Az újszülött túlsúlyos volt, s világra jötte az édesanyja életét fenyegette. József Jolán így ír erről: „Születése majdnem anyánk életébe került – öt és fél kiló volt, amikor világra jött.” „Lásd, öt és fél kilónak szült anyám, / de elviselte.” – olvassuk az Illyés Gyulának címzett *Egy költőre* című versében. Az eddig felsorolt adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az a bizonyos üres referencia nem is annyira üres. Közvetett úton születésének körülményeiről, az előzményekről és magáról a folyamatról is, mégis csak belekerült valami abba az üres pohárba. Az ilyen tudásnak nem kell feltétlenül minden elemében hiteles, igazolható ismeretnek lennie, s még a hiteles tények is lekerekíthetnek vagy belekerülhetnek egy olyan láncolatba, amely sokat elvesz autentikus mivoltukból.

De van itt egy rendkívül fontos különbségtétel. Nem tudhatjuk, hogy a költőnek a születésére vonatkozó ismeretei a jelzett tényekre korlátozódnak-e, vagy ennél több is megőrződött számára a családi hagyományban? Amit mi tudhatunk a referenciákról, az a költő vagy akár a nővér tudásához képest szegényesebb lehet, illetve csak közvetítések révén juthatott el hozzánk. A szájhagyományból az jut el az utókorhoz, ami írásos formát ölt. Akár például a költő verseiben, mint „a kártyás munkásnak fiúként”, vagy valakinek az írásos emlékezése révén. Erre szolgáltak példa gyanánt a József Jolántól vett idézetek. Az életrajzi kutatás voltaképpen azt a szakadékot igyekszik legjobb tudása szerint áthidalni, amely az elsődleges szereplő, az anya és a közvetlen környezete tudásától bennünket elválaszt. A költő pohara a születéséhez kapcsolódó adatokkal jobban megtelhetett, mint a mi poharunké, az utókor olvasóié vagy életrajz-kutatóié. Amit referenciális kutatásnak neveznek, nem más, mint az a buzgalom, amely ezt az áthidalást igyekszik minél tökéletesebbé tenni. Ennek során az életrajzíró igen gyakran elveszíti a mértéket és öncélúan rengeteg olyan adalékot megőriz, amely semmilyen mértékben sem járul

hozzá József Attila költészetnek megértéséhez. Ez a túlbuzgalom magyarázza az életrajzírás hitelvesztését, s ad alkalmat és ürügyet az ostoba életrajzírókról való karikatúra-készítésre.

A gyakorlatban, mint láhattuk, nincs vagy alig van abszolút üres referencia. A félig üres vagy félig teli pohár esete forog fenn. Van, amit tudunk, és van, amit nem tudunk. Van, amit nem tudunk, de lehetnek reményeink arra, hogy valamikor felderítjük, s van, amiről egyszer s mindenkorra le kell mondanunk. Mondhatnánk, hogy teljesen érdektelen, hogy bármit is tudjunk a költő születéséről. Mondhatnánk, ha nem kellene megállapítanunk, hogy valamilyen, nem könnyen megérthető okból, a költőt ez a kérdés rendkívül intenzíven foglalkoztatta. A családi hagyomány ki volt téve a fantázia átalakító munkájának. A gyermek születése előtti álomlátás és a névnek az álom hatása alatt történt kiválasztása mögött jól kivehető az a modell, amely az evangéliumokban olvasható, illetve, különös párhuzamként a természeti népek névadási szokásai.

Az álomban megjelenő ősz öregember utasításának, hogy nevezék az újszülöttet Attilának, mert híres ember lesz belőle, egyik mintáját az angyali üdvözlésben találjuk meg: „És monda néki az angyal: Ne félj Mária, mert kegyelmet találtál az Istennél. És ímé fogansz a te méhedben, és szülsz fiat, és nevezd az ő nevét Jézusnak. Ez nagy léssen, és a magasságos Fiaának hívattatik”. Az etnológiai párhuzam pedig a következő: „A lappoknál, amikor egy asszony terhes volt és közeledett szülésének ideje, egy elhunyt ős vagy rokon jelent meg neki, általában álmában és tudtára adta, milyen halott személynek kell újjászületnie a gyermekében és milyen személynek a nevét fogja tehát viselni a gyermek.” Ezzel azt akarom mondani, hogy azt nem tudhatjuk, hogy József Áron vagy Pócze Borbála látott-e ilyen álmot vagy sem, de hogy ez a kulturális megalapozottságú formula bekerült a családi hagyományba, ahhoz nem férhet kétség. A referenciális bizonytalanság és kétséges hitel ellenére ennek az álombeli jóslatnak kulcsjelentősége volt József Attila további életében. Ugyanis ez vezetett az Attila keresztnév számára történt kiutalásához, amely név a költő számára, de közvetlen és távolabbi környezete számára is állandó reflexió tárgyát képezte. Beépült a költő ambíciójába. Erről a kérdéstről annak idején egy kandidátusi disszertációt írtam.

A költő egyaránt felhasználta verseiben azokat az elemeket, amelyekre utólag a nagyobb tévedés esélye nélkül ráüthetjük a hitelesség pecsétjét, de a költői gondolkodás számára semmivel sem kevésbé számított alkalmas nyersanyag, sőt, ellenkezőleg, az, amiben tetten érhetők voltak a legendásítás gesztusai. Ezen a ponton érdemes visszatérni az üres referencia kérdéséhez. Azzal a megállapítással, hogy az üres referenciáról József Attila esetében bebizonyosodott, hogy nem is volt annyira üres, hogy csak félig volt üres és félig tele volt, még nem iktattuk ki ezt a fogalmat. A költő versei egy részében ugyanis a születési referenciának csak az üres keretei reprodukálódtak. Ilyenekre gondolok: „*Nemzett József Áron... / Megszült Pócze Borcsa...*”, „*születtem, elvegyültem és kiváltam*”, „*Óh emberiség, kit törött anyám / szenvedni szaporított és nem értett! / Nem rettenek születni újra érted*”, „*Suttymban elhagyta szerelmeidből / jajongva szült, eleven hitedet.*”; „*Kit anya szült, az mind csalódik végül*”. Ezekben a kijelentésekben nincs több, mint egy evidencia,

amit mindenki tud magáról: hogy megszületett, hogy az anyja világra hozta őt.

Ha ettől az üres referenciától el akar távolodni, akkor – mint láttuk – vagy valamilyen tartalmat, a családi hagyományból merített személyes tapasztalatot fűz hozzá, mint a „Lásd, őt és fél kilósnak szült anyám, / de elviselte.” mondat esetében láttuk, de sokkal gyakoribb, hogy a legendásítás, vagy talán helyénvalóbb kifejezéssel: a mítoszteremtés útját választja. Az üres referenciát születési mítoszokkal, fantáziatermékekkel tölti ki. Ilyen az *Azt mondják* című vers első szakasza: „Mikor születtem, a kezemben kés volt – / azt mondják, ez költemény. / Biz tollat fogtam, mert a kés kevés volt: / embernek születtem én.” Az idézett strófa a pseudo-argumentáció, az álérvelés kifejlett példánya. A költő megkockáztat egy nyilvánvalóan abszurd születési történetet, amely szerint a születő gyermek kezében a szülést levezető orvos vagy bába kést talált. A második sor nyomban „költeménynek” minősíti ezt az állítást, s a szó itt nem versben írt irodalmi műalkotást jelent, hanem kitalációt, koholmányt, ami a valós állítás ellentéte. Hogy állítását hitelesítse, a költő – és itt jön az álérvelés – a költői hivatás művelésére hivatkozik, mint bizonyítékra. A születésekor magával hozott kés ebben a világban nem volt elégséges, ezért cserélte le a kést tollra. Azaz a jelen állapotból visszafelé hitelesíti a születési legendát.

A másik születési mítosz kicsit bonyolultabb, és nekem személyesen vannak is kétségeim az iránt, hogy tényleg erről van-e szó ebben a versben, amely a kezdősora alapján (*Zöld napsütés hintált...*) címet viseli. Németh Andor annak idején önkényesen a *Tengeri fürdő* címet adta neki. E címadás annyiban nem indokolatlan, hogy közvetlenül valóban úgy tűnik, hogy egy tengeri fürdőzés emlékét eleveníti fel a vers. A költőnek kétszer nyílt alkalma tengerben fürdeni. Először kis gyermek korában, az első világháború idején, későbbi sógora és gyámja, Jolán későbbi férje protekciójával Etelka nővérével együtt belekerült egy gyermek-kontingensbe, amelyet nyaralni utaztattak Abbáziába, az Adriai tenger partjára. Ekkor 12 éves lehetett. A másik ilyen alkalom 1927 nyarán volt, amikor a nyarat Cagnes-sur-mer-ben, a Cote d’Azur-ön, a francia Riviérán töltötte. Úszni tudott, mert gyermekkorában a többi utcagyerekekkel együtt a Dunában fürödtek.

Azt, hogy ez a vers voltaképpen nem tengeri fürdést mesél el, hanem a születés folyamatának metaforája, Szigeti Lajos Sándor vetette föl. Szerinte több kifejezés utal arra, hogy ez a voltaképpen tárgy. Az egyik a fürdőző meztelensége, a másik „a csipke víz pólyája testemen”, illetve a „bölcsőben fekvő ringtam ott, behunyva két szemem” sor. Nekem épp ez utóbbiakkal gyűlt meg a bajom, merthogy a pólya és a bölcső a csecsemő-lét, tehát bőven a születés utáni állapot felidézése, amikor a világra jött új életet a család gondjaiba veszi. De ne legyünk túl aggályosak. Fogadjuk el, hogy a tengeri fürdés, a tenger hirtelen barátságatlanná válása, és a partra vetődés a születés képei. Ha ezt tudomásul vesszük, akkor egy sajátos, a pszichoanalízis által eltorzított, ellenkező előjelűvé tett születés-mítoszt ismerhetünk föl a versben. Az Atlantisz-mítosznak arról a kifordításáról van szó, amely Ferenczi Sándor híres Thalassa-elméletében öltött testet. E teória szerint az emberi egyed első és legnagyobb traumája a szülés, a magzati boldogság és harmónia megszűnése volt. A magzat a magzatvízben úszik boldogan, ahogy a József Attila-vers hőse a tengerben. A születést pedig úgy éli meg, mint kiszáradást, mint száműzetést a

születés előtti tengerből. A híres mítoszok, mint a bibliai vízözön-rege, mint a Platón által megörökített egyiptomi eredetű Atlantisz-mítosz, és mint a kelta mitológia számos története a víz alá süllyedt városokról, ennek a kiszáradási traumának a kompenzálásai. Ha elfogadjuk a versnek ilyen értelmezését, akkor itt a születésnek egy Ferenczi-féle pszichoanalitikus ihletésű felidézésével van dolgunk.

József Attila pszichoanalitikus alapon kétségkívül nagy jelentőséget tulajdonított a magzati állapot és a születés utáni állapot közötti ellentétnek. A *Vallomás* című írásában, amely valószínűleg az egyik legkorábbi pszichoanalitikus töprengése, ezt olvassuk: „Körülnézek, – benne vagyok a világban, mint egy mérhetetlen szeretetben. Mellem dagad, úgy érzem, semmi dolgom. Torkomból a görcs alászáll, s ha ez az állapot tarthatna, bizonyára fölöszlana egész testemben. Epikusán, képből objektívalva ezt az érzést: gyermek vagyok az anyatestben. Gyermek vagyok az anyatestben? A kérdés maga visszahozza a hisztérikus görcsöt a torkomba. Szó sincs róla, hogy magzat volnék! Magzat, melyet a világ visel? A világ nem végzi el helyettem az anyagcserét!” Aztán később visszatér a kezdő képhez: „úgy elterülhettem egy boldog érzésben, mint a disznó a langyos pocsolójában, most a tárgyi világ ellenállását jelző... értelemnek, értelmi törvényeknek kellene átadnom magamat.” A szorongás feloldását, s az ezzel járó euforikus állapotot tehát a költő a magzati lét metaforájával érzékelteti, s ennek ellentéte, a világban való lét, amelyben a világgal anyagcserét kell folytatni, a boldogtalanságot képviseli. A születés maga a boldogságból a boldogtalanság világába történő átlépést jelenti.

Van a költőnek egy még ennél is érdekesebb, sajnos, rövid, töredékes prózai szövege is a születésről, amely Franz Kafka tollára méltó. Olyan mítosz ez, amely a születést kriminológiai folyamatként írja le: „32 évvel ezelőtt – a fegyintézet nyilvántartó könyvei szerint pontosan, 1905. április 11-én este 9 órakor – lázadás, kémkedés, rám bízott titkok elárulása, szeméremszétség, közveszélyes munkakerülés, állandó botrányokozás, beteges hazudozás miatt örökös dologházi fenyítésre ítélték, kilenc hónapig tartó vizsgálati fogság után, elutasítva kegyelmi kérvényemet, átutaltak a javíthatatlan bűnözők világába. A nyomozás eredménytelenségét a hatósági közegek kínvallatási adataival palástolták s a kínvallatás, mondhatom, egy örökkévalóságig tartott. Hiába hangoztattam ártatlanságomat, a bíróság a nyomozati jelentést s a kikényszerített beismerő vallomást fogadta el az ítélet alapjául”. A születés aktusa tehát a bírósági ítélet felolvasása és foganatosítása a kilenc hónapig tartó vizsgálati fogság után.

A születésről szóló egyik legérdekesebb költői megnyilvánulás József Attila pályáján *A hetedik* című vers első strófája. A verssel korábban több vonatkozásban foglalkoztam, most csak a születéssel kapcsolatos vonatkozásokra korlátozódok. Az én megsokszorozódása önmagában véve is számos izgalmas problémát vet föl. De a vers második, harmadik és negyedik strófája, ha racionális magyarázatot akarnék rájuk adni, úgy is értelmezhető lenne, hogy itt az életben egyetlen ember által betölthető szerepekről van szó, vagy választható élethelyzetekről az élet bizonyos kényszereivel vagy kötelezettségeivel szemben. Aki az ellenséggel néz szembe, az lehet szabadnapos, végezheti a szolgálatát, stb. Ha valaki meg akar hódítani egy nőt, akkor szerelmet vallhat nekik, fizethet a szexuális szolgáltatásaiért, lehet

agresszív, stb. A vers két strófájában ez a megsokszorozódás még ezen túlmenően is abszurd formát ölt. Születni és meghalni sem lehet hétszer, hétféle módon, csak egyféleképpen. A meghatszorozódás itt teljes képtelenségnek bizonyul. A születés esetén (az anyának ugyanazt az öt és fél kilós csecsemőt hétszer kell a világra hoznia), a születés változó helyszíneinek a megnevezését választja a költő a különbségtétel alapjául.

Van azonban a versnek még egy sora, amely a költői hivatásról szóló strófában található, amely a születés témájához csatol vissza, és amelynek varázsa éppen elképesztő képtelenségében rejlik: „egy, ki mikor szülték, aludt”. Ha kellene bizonyíték arra, hogy József Attila nagyon pontosan tájékozva volt a születés fiziológiájáról, akkor hivatkozhatunk a *Nagyon fáj* című versre – (újabb születési-születési képzet!): „A csecsemő / is szenved, ha szül a nő. / Páros kínt enyhíthet alázat.” A *hetedik* című vers idézett sorának csecsemője ellenben úgy esik át a születésen, hogy még csak észre sem veszi, mert átalussza a procedúrát.

Van József Attilának két versében egy-egy rövid, egymással rokonítható utalás, amelyekkel foglalkoznunk kell, mert még az előbbi példánál és extrémebb képzetet foglalnak magukban. [Az „Eszmélet” előzményei]-nek egyikében ezt olvassuk: „Jöjj világra! Anyád, apád / te légy!” A strófa, amely ezzel a két mondattal kezdődik, valószínűleg az *Eszmélet* X. versének előzménye. Nem kevesebbre szólítja fel az egyént, aki már egyszer megszületett, hogy szülessen újra, de úgy, hogy saját maga legyen magának a nemző apja és szülő anyja, azaz tökéletesen zárt monásként szakadjon le a leszármazási láncról. Ezt a gondolatot a költő egy 1935-ös szonettben, illetve annak egyik változatában, az [Ó *boldog az...*]-ban fejleszti tovább, ha úgy tetszik, még morbidabb formában: „önkoporsómban nemzem önmagam / anyámmal”. A vérfertőző vágy mellett ráadásul még a nekrofilia egy sajátos megfogalmazásával állunk szemben, hiszen az anyával szeretkező alany a koporsójában fekszik, tehát halott. A vers végső változatában ez a részlet kimaradt, de az utolsó példák mutatják, hogy miféle poklokat járt be a költő, mielőtt a társadalmilag vállalható, szublimált szövegváltozatokat kidolgozta.

Végül egy olyan versre, egy olyan születési mítoszra térek ki, amely korábbi az összes említett példánál, sőt, meglepően korai: az *Április 11* című versre. A költemény tárgya teljes terjedelmében és kizárólagosan a születés megörökítése. Azok közé a születési történetek közé sorolható, amelyekben a költő a referencia üres keretét egy különös mítosszal tölti be, kiegészítve vagy konkretizálva a mítoszt reális, de máshonnan vett életképi elemekkel. Erről a versről részletes értelmezést adok.

A tematikus vizsgálódás egyik csapdája, hogy figyelme egy adott szerzőre és a szerző műveiben felbukkanó, jellegadóknak tekintett témára összpontosulhat, s az a látszat keletkezik, hogy az adott témát releváns módon csak a kiválasztott szerző dolgozta föl. Holott korántsem olyan kivételes a saját születés iránti érdeklődés József Attilánál, mint ahogyan hajlandók lennénk hinni. Nemigen kell keresgelnünk a magyar költészetben. Szinte tódulnak a példák. Tegyük egy kis próbát! „Itt születtem én, ezen a tájon, / Az alföldi szép, nagy rónaságon. / Ez a város születésem helye, / mintha dajkám dalával vón tele. / Most is hallom e dalt, elhangzott bár:

/ „Cserebogár, sárga cserebogár” – így indítja Petőfi *Szülőföldemen* című versét. De fordítsuk a figyelmünket József Attila közvetlenebb kontextusára, a modern költészetre. Például Ady Endre *Az anyám és én* című versére: „Csak azért volt ő olyan szép, / Hogy ő engem megteremjen, / Hogy ő engem megfogadjon / S aztán jöjjön a pokol. // Bizarr kontyán ült az átok. / Ez az asszony csak azért jött, / Hogy szülje a legbizarrabb, / A legszomorúbb fiút. // Ő szülje az átok sarját / Erre a bús magyar földre, / Az új hangú tehetlent, / Pacsirta-álcás sirályt.” Gondoljunk Babits Mihály első korszakának egyik legtöbbet emlegetett, elemzett versére, az *Anyám nevére* című darabra: „Hajnalka volt az édesanyám, / hajnalra születtem én... // Novemberben születtem én, / Hajnalka volt az anyám: / Ah annyi gondja volt, szegény, / hogy gondolt volna réám? / Hogy gondolt volna fiára, / ki titkon búra hajolt? / (Hajnalka volt az anyja, de ő / November gyermeke volt.)”

Csalódottság tükröződik a Babits-versben, Ady hangütése egyenesen tragikus. Hogy is írta József Attila a *Kései siratóban*? „Kit anya szült, az mind csalódik végül.” Hát, igen. A csalódás nem egyesek privilégiuma, ez az érzés nem válogat nemzeti vagy társadalmi hovatartozás szerint. Maga a születés is egyetemes emberi tapasztalat, mindenki számára hozzáférhető. Mindenki megszületik, és a proletár költőknek nincs több joguk és okuk a születésükre visszautalni, mint a jobb módba beleszületett társaiknak. Nevezetesen üres (vagy majdnem teljesen üres) referencia Babits költészetében a „*Szekszárdon születtem, / Színésznőt szerettem*” sorpár, amely miatt Karinthy Babits-paródiájában azzal gyanúsította meg költőtársát, hogy magzat korában arra készítette édesanyját, hogy Szekszárdon szülje meg, mert a későbbi vers alliterációja érdekében szüksége volt a „Szekszárd” „sz”-jére. Csak a példa aktualitása miatt említem meg, hogy a születés idejének, körülményeinek kérdése nemcsak a lírai költők esetében érdekes. Szilágyi Zsófia Móricz Zsigmondról írott monográfiájának nyitó fejezete hosszan foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mikor született az író, és az időpont megválasztásának milyen jelentősége volt a későbbi önértelmezésében.

Mégis, amíg nem cáfolnak meg, azt hiszem, hogy egyetlen költőnk nem foglalkoztatta olyan intenzíven születése, mint József Attilát. Az eddigiekben öt olyan markáns születési mítoszt vizsgáltunk meg, amelyek a világra jövetel pillanatához kapcsolódnak: a késsel születés legendáját, a tengerből való partra vetődés mítoszáét, a születésnek mint örökös dologházi büntetésre való ítéletnek a történetét, a hatszoros születés és hozzá az alva születés sorozatát, végül a szél általi születés meséjét. Ha választani kell, hogy a gondolatmenetünk folytatásához melyik történethez forduljunk vissza, akkor – bármi furcsa – az 1925 tavaszán írt, levélben egy lány ismerősének elküldött, és csak a költő halála után előkerült darabnál, az *Április 11-nél* veszem föl a szálát. Nem utolsó sorban azért, mert a mítosz mellett a költő ebben a versben rekonstruálja a legkonkrétabban a születés társadalmi vonatkozásait.

Gondoljuk meg! A születő gyermek, akár alva, akár szenvedések között születik (a *Nagyon fáj* című vers szerint: „*A csecsemő is szenved, ha szül a nő, / Páros kint enyhíthet alázat*”), nem tudja, milyen helyre kerül akkor, amikor életében először levegőt kell vennie. Az anyatestben, mindannyiunk kiinduló közös univerzumában még tökéletesen egyenlők vagyunk. A külvilág éles levegőjét a

tüdőnkbe szippantva egy meghatározott helyet töltünk be, egy olyan helyet, amelyet nem mi választottunk. Olyan helyet, amelyet ránk oktrojáltak. Egész további sorsunk ezen az eseményen fordul meg. Melyik ház kéményébe ejt be bennünket a gólya? Társadalmi helyzetünk akár gyökeres változáson eshet át a későbbiekben, akár jó, akár rossz irányban, de mindez már csak korrekcióként mehet végbe a kiinduló helyzethez képest. Ez a tudás a legpontosabb megfogalmazást az *Április 11*-ben kapta.

A szél általi születés mítosza a kiszámíthatatlanság, a véletlenszerűség elvét fogalmazza meg bájosan groteszk történetben. A szél, a hatalmas természeti erő a csecsemőt végighurcolja a világon, elrepül vele falvak, szántóföldek fölött, és szeszélyesen leejti egy gyermeket váró „csatakos külvárosi” *proli család lakásába. A csecsemőhöz szülőket, egy „kártyás munkást” és egy „szép, ifjú mosóasszonyt” rendel, akiknek feladata lesz a kisded felnevelése. Az újszülöttet nem kérdezi meg senki, hogy megfelel-e neki ez a megoldás. Eszi, nem eszi, nem kap mást. A mítosz után jön a referencialitás: a körülmények, amelyek közé az újszülött megérkezett. Na, már megint ez az átkozott referencia. Folyton az utunkba áll. Most megint el kell dönteni, hogy kezdünk-e vele valamit? Következik-e abból bármi is a költészetre nézve, hogy a „pesti, csatakos külváros” utcáin a születés pillanatában is „vidám jasszok lógtak / S még vidámabban verekedetek”? Vagy abból, hogy „A gyilkos végzett emberével / S úgy menekült, kalaplevéve.”? Ezen a ponton dől el, milyen irányt vesz az előadás gondolatmenete. Én azt válaszolom a feltett kérdésre: Igen, következik belőle valami fontos a költészetre nézve. Igen, foglalkoznunk kell a referenciával.*

Az újszülött hamarosan „fejkendőbe kötözött gondnak” fog minősülni a „szép, ifjú mosóasszony” számára. Nem kell hozzá más, mint hogy „a kártyás munkás” magára hagyja feleségét, bajlódjon csak egyedül a szerencsétlen asszony három kis korú gyermekével, köztük a várva várt fiúval. Igaz, az apa, a szappangyári munkás addig is kártyás volt, amíg együtt élt a családjával, azaz nem adta haza hiánytalanul a fizetését, tehát az újszülött nyomban a szegénységbe, szűkös körülmények közé került. Ha nem így lett volna, József Áron aligha „hagyja el bölcsen családját”, ahogy a *Csak most...* kezdetű kései versben olvassuk. Ez a helyzet és ez a végkifejlet kijelöli a zavarba ejtően szétágazó referenciális hálózat első fontos témáját: a szegénység, a nyomor kérdését. A születés ténye közös, de a szegénység problémája így sem Petőfinél, sem Adynál, sem.

Petőcz András

József Attila és Kassák Lajos, valamint a korabeli magyar avantgárd kapcsolata

1925 őszén érkezik a húszéves József Attila Bécsbe, hogy egyetemi tanulmányait folytassa, miután azok megszakadtak a szegedi bölcsészkaron.

Bécsben ekkor igen komoly az irodalmi és művészeti élet, már ami a magyar közösséget illeti, irodalmi lapok születnek és szűnnek meg, a kávéházakban élénk politikai és művészeti diskurzusok zajlanak. József Attila mindössze húsz esztendősen ugyan, de már két verskötete megjelent, a Nyugat is közölte, versével botrányt is kavart, a szegedi egyetemről Horger Antal professzor eltanácsolta, nem csoda tehát, hogy a bécsi magyar szellemi élet érdeklődve fogadja a fiatal költőt.

Kassák neve egyértelműen fogalom a bécsi magyarok között. Évtizedes szerkesztői gyakorlattal rendelkezik, 1915 óta folyamatosan megjelenő könyveinek a hatása számos nála fiatalabb szerző munkáin kimutatható, és egyébként is: Kassák mindenről tud, minden információt magába szív, sorra szerkeszti a MA szebbnél szebb számait, és folyamatosan arra vár, hogy mikor is költözhet vissza, Budapestre. Tudatosan készül arra, hogy Budapesten majd egy új írói és művészi korszakot nyit.

Kassák 1915-ös aktivista, expresszív költészetét, amely az *Eposz Wagner maszkjában*, vagy a *Hirdetőoszloppal* című köteteiben manifesztálódott, egy rövid dadaista korszak után, amikor is még úgy fogalmazott a szerző, hogy „0x0=0”, felváltotta a konstruktivista szemléletet. Az 1919-es reménytelenség és csalódás után 1922-ben már az építkezés igényét fogalmazza meg *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című „eposzában”. Ahogy írja, „a költő vagy épít magának valamit, amiben kedve telik, vagy bátran elmehet szivarvégszedőnek”. Ez az építkezés-igény a kassáki számozott versek egyre inkább megerősödő meditatív jellegében mutatkozik meg, vagyis a korábbi aktivista dinamika, ami a *Mesteremberek* című versben még egy többes szám első személyű „mi” névmásban fejeződik ki, ekkoriban már, vagyis az 1920-as években, egyértelműen az önreflexivitás, a meditáció, a szemlélődés irányában mozdul el.

Nagyon éles különbség van Kassák avantgárd korszakai között, még akkor is, ha ez a különbség nem jelentkezik egyértelműen magában a versformában: tartalmi, szemléletbeli eltérések fedezhetőek fel, miközben látszólag ugyanazt a típusú szabad verset írja a szerző. Érdekesség, illetve elgondolkodtató, hogy a képversek szintén éppen a húszas években jelennek meg Kassáknál, mintegy irodalmi lenyomatát adva a konstruktivista festő munkásságának. Ha formai eltérést keresünk, egyedül azt tapasztalhatjuk, hogy a meditatív hang a prózavers felé mozdítja a szerzői narratívát, miközben az expresszionista hang szaggatottabb sortördelést motivált még az 1910-es évek jelentős verseiben.

Az 1925-ös év, amikor József Attila Bécsbe érkezik, egyértelműen útválasztó a bécsi magyar emigráció életében. A kassáki MA már számos korszakot megélt,

Kassákkal sokan össze is vesztek, ennek az évnél a végére világos lett sokak előtt, hogy az az irodalmi és művészeti „mozgalom”, ami a MA köré csoportosult, a végórát éli. A „kenyértörésen” is túlvagyunk: 1925 volt az az év, amikor Kassák avantgárd „alvezére”, ahogy akkoriban hívták, Barta Sándor „árulónak” bélyegezte Kassákot azért, mert Kassák haza akart költözni Magyarországra. Barta 1925-ben elhagyja Bécset, és Moszkvába utazik, kommunista meggyőződése szerint ez az egyetlen helyes út a „mozgalom” szempontjából. Moszkvába utazik, és utazik vele Kassák Lajos húga is, a kiváló expresszionista költő, Ujvári Erzsébet, aki egyébként Barta Sándor felesége. Bartáék elutazásával az avantgárd „társadalmi mozgalmár” jellege megszűnik végképp, már ami a bécsi emigrációt illeti, és formai, meditatív, építkező jellege erősödik, elsősorban Kassáknál.

A szabad vers, mint lehetőség nem volt ismeretlen Kassák irodalmi fellépése előtt, de kétségtelenül az ő 1910-es évekbeli költészete fokozottabban irányította rá erre az őt követő újabb generációk figyelmét. Ugyanakkor tudjuk azt is, hogy a szabad vers megjelenésében, elterjedésében igen nagy szerepe volt a Bibliának, és azon belül is a *Zsoltárok könyvének*. Walt Whitman, a XIX. századi amerikai költő egyértelműen a Biblia hatása alatt kezdi írni a korban szokatlan hangzású és formájú költeményeit, amelyek aztán a XX. századi európai lírára is komoly hatást gyakorolnak. Magyar nyelvre olyan szerzők fordították a munkáit, mint Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc és a szintén biblikus hangvételő és formavilágú szabadversköltő, Füst Milán. Mindezek fényében egyáltalában nem meglepő, hogy a kiváló formaérzékű fiatal József Attila már tizenhét évesen, 1922-ben szabad versben is gondolkodik, és miközben olyan költői bravúrokra képes, mint az alig egy évvel később írt *A kozmosz éneke* című szonettkoszorúja, aközben megírja a *Csendes estéli zsoltár* című versét, amelynek meditatív, önreflexív hangja egyszerre idézi a bibliai zsoltárt és az imádságokat, valamint az expresszív avantgárdtól eltávolodó, „újra-építkező” Kassák Lajost. Tegyük hozzá mindehhez, hogy ekkor még – feltehetően – csak az *aktivista* Kassákot ismerhette. József Attila versének kezdete: „Ó, Uram, nem bírom rímbe kovácsolni dicsőségedet, / Egyszerű ajakkal mondom zsoltáromat. / De ha nem akarod, ne hallgasd meg szavam” egyértelműen mutatja a bibliai hatást, de a folytatás már a kor avantgárd verseit idézi, gondolhatunk itt akár éppen Kassák húgának, Ujvári Erzsébetnek a MA-ban megjelent műveire, akinek *Prózák* című kötete, amely valójában verseket tartalmazott, 1921-ben látott napvilágot. József Attila az említett versét így folytatja: „Tudom, hogy zöldel a fű, de nem értem, minek zöldel, meg kinek zöldel / Érzem, hogy szeretek, de nem tudom, kinek a száját fogja megégetni a szám”.

Nyilvánvaló, hogy József Attila ezen versében olyan költői megoldások jelennek meg, amelyek jellemzik az adott időszak avantgárd művészetét, és az is egyértelmű, hogy a zsoltárok ima jellege is hangsúlyosan jelen van.

József Attila 1922-ben az előbb említett versen kívül inkább a kötött formákhoz ragaszkodott. Ugyanakkor beszédes példa ugyanebből az évből a *Proletárok!* című verse, amely szintén az avantgárd költészet hatását mutatja, sőt, az aktivista, expresszionista avantgárd jelenik meg ebben az alkotásában, amely, mondhatjuk így is, egyenesen Kassák 1915-ben írt *Mesteremberek* című versét idézi. „Ma nektek tor-

nyozó akaratból ekhózik öblös meg forró szívemmel”, kezdi a szerző, majd így folytatja: „Mert valaki belém kovácsolta végtelen / szeretet meg el nem csüggedés zengő acélját / és a nekifohászodások és a nekikeserülések / tajtos csöppjeit is belém injekciózta”. Ez a hang kétségtelenül közelebb áll az aktivista Kassákhoz, mondhatjuk azt is, hogy megkésett reflexió az 1910-es évek avantgárd mozgalmaira.

A fiatal József Attila sokféle hangon szól, és kétségtelen, hogy ebben a sokféle hangban az avantgárd hatása is jelen van. 1923-ban az expresszív *Alkohol* című verse, vagy a meditatív, 10 részből álló *Tanítások* című versciklusa szintén azt mutatja, hogy József Attila nagyon is szívesen távolodik el a kötött formáktól, és használja fel a szabad vers természetes narratíváját, mindennapi beszéd jellegét. Ebből az évből való a *Kiáltunk Istenhez* című verse, amely megint egyszerre lesz ima, és egy közösség nevében való megszólalás: „Isten! / Kiáltunk hozzád: / Légy a mi érző, meleg bőrünk, / mert megnyúztak bennünket, / a fájdalomtól már semmit se látunk / és hiába, hiába tapogatózunk / nem érezzük meg a dolgokat, / csak azt, hogy irtózatosan fájnak.”, így kezdi a költő a verset, amelyben a többes szám első személy megint csak valamiféle közösségi felelősség megszólaltatását jelenti. És ebből az évből való még a *Földmadár* című verse, amelyben szintén a meditatív szabad vers hangulata jelenik meg.

1924-ből való József Attilának azon verse, amely ugyancsak szépen illusztrálja, hogy a fiatal költőre hatással volt az avantgárd formavilág, de egyben azt is jól mutatja, hogy az avantgárd és a Biblia nyelvezete milyen közel áll egymáshoz. A *Bibliai* című versére gondolhatunk, amelyben az *Énekek éneke* hatása olyan erős, hogy azt is érezhetnők, hogy valójában ez a vers onnan lett kiemelve: „A te hajad kövérfürtű feketében lecsordul, / mint a jóillatú kátrány, / mikor kéthek-tős kondérből gőzölögve kifordul. / Lebeg is, mint három csapat / erős testű, fodor feke-te holló – a te melled, szerelmesem, / szőke kenyerekkel teli kosarakhoz hasonló.” Érdekessége a versnek, hogy építkezésében az *Énekek éneke* konstrukcióját követi, ritmikájában szabad vers, mégis rímel, néhol ritmustalanul, ráütésszerűen. Ez a vers ilyen szempontból az 1933-as *Ódát* idézi, és – természetesen – az avantgárd hatás egyértelmű.

József Attila nem akarta magát kivonni a különböző hatások alól, sőt, hiszen kiváló formaérzéke volt, igyekezett mindent jobban csinálni, mint azok, akik hatottak rá. Akkor, amikor kiutazik a magyar szellemi élet emigrációs központjába, Bécsbe, nyilvánvalóan Kassák akkori költészete is erős hatással van rá, de, mint láthattuk, a szabad vers, és az avantgárd nem előzmény nélküli a költészetében, nagyon is szervesen beépült az már az életműbe korábban is. Kétségtelen azonban, hogy a legerősebb avantgárd versei éppen a bécsi tartózkodása idején, illetve röviddel előtte születtek. Kassákkal is találkozik, természetesen, ahogy szinte mindenkivel, aki ekkoriban Bécsben él, és a találkozásuk idején mutatja is a verseit Kassáknak, aki – ez is tudható – rögtön felismeri József Attila tehetségét. Az anekdota szerint Kassák, miután elolvasta József Attila akkoriban írt, újabb munkáit, jellegzetes palócos akcentusával azt mondta a nála majdnem húsz évvel fiatalabb költőnek, hogy „Mágá maar jobb verseket ír, mint én mágám”.

Egy kötetnyi, mintegy húsz gyönyörű avantgárd szabad vers születik ekkor,

meglehetősen rövid idő alatt, csak 1925 végén, és akkor még az 1926-os versekről nem is beszéltünk. Jellemző, hogy ezt a sorozatot a *József Attila* című vers indítja, és olyan jelentős József Attila-verseket olvashatunk itt, mint az *Érik a fény*, a *Tűzek éneke*, a *Kopogtatás nélkül*, a *Beteg vagyok*, vagy az *Anyám meghalt* című versek. A hangütés ezeknél már egészen más, mint a korábban írt szabad verseknél, és ez a hangütés ebben a ciklusban végig hasonló, ahogyan a sorok tördelése, vagyis a formai megvalósítás is.

A legtöbb vers ebből az időszakból önreflexív, meditatív, amelyben a szerző, pontosabban az egyes számú lírai hős önmagát szólítja meg. Ezért is fontos darabja a ciklusnak a *József Attila* című, amely így kezdődik: „*József Attila, hidd el, hogy nagyon szeretlek, ezt még anyámtól örököltem, áldott jó asszony volt, látod, a világra hozott.*” Miközben némi malíciával mondta Kassák 1925-ben József Attilának azt, amit mondott, aközben a hatás mintha odavissza lenne jelen, hiszen Kassák kísértetiesen hasonló hangütéssel szólal meg az 1945-ös kötetében megjelent *A költő önmagával felel* című versében: „*Hej, Kassák Lajos, derék Kassák Lajos / de sokan neheztelnek rád, vicsorítják fogaikat és fenik a késüket*”.

Az avantgárd hatás egyértelmű József Attila esetében, de mintha már 1925-ben kölcsönös lenne a hatás, vagy legalábbis egyidejű, hiszen Kassák éppen ebben az időszakban erősíti meg magában a befelé forduló, önreflexív gesztust. József Attila ezekben a versekben is képes valami nagyon pontos, szinte éteri tisztasággal szólni, olyan őszinte hangon, amely által a szabad vers belső ritmikája, gondolatritmusa megerősödik, és meg is emelkedik. Ismét a *József Attila* című verséből idézek: „*Akadnak olyanok, akik lovon, autón és repülőgépen is gyalog vannak, én pacsirták hajnali énekében heverészek, mégis túljutottam a szakadékon. / Igazi lelkünket, akárcsak az ünneplő ruhákat gondosan őrizzük meg, hogy tiszta legyen majd az ünnepekre*”.

Ez az időszak – bizony állíthatjuk – igazi versek születésének az időszaka. A szeretetre éhes fiatal költő meditatív avantgárd verse például a *Kopogtatás nélkül* című, amelyben így ír: „*Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám, / de gondold jól meg, / szalmazsákomra fektetlek, porral sóhajt a zizegő szalma.*” A versek ereje éppen a természetes, majdnem mindennapi beszéd megjelenítésében van, ahogy megszólít minket, és önmagát. A *Beteg vagyok* című verse is ezt a meditatív, mintegy „kibeszélő” jelleget erősíti: „*Beteg vagyok, három napja nem láttam senkit, a szomszéd-asszony tejesköcsögöt állított asztalomra / nem halhatok meg, nem szabad, míg meg nem találtam a tisztaságot / nem tudom még, milyen lehet, szeretném, ha sok haja volna, én a haját kedveltem mindig*”, de ugyanezt a hangulatot, az őszinte megnyilatkozás hangulatát idézi az *Anyám meghalt* című verse is: „*Anyám meghalt, most nem tudom, hogy viselkedjem vele szemben, / megfoltozná kabátomat, megnézné, milyen szép vagyok meztelenül, / még soha senkise látott meztelenül!*”.

József Attila bécsi korszaka nem elindította a költő az avantgárd formavilághoz fűződő kapcsolatát, hanem megerősítette, tudatosította azt. Mint láthattuk, már költészetének kezdetekor jelen volt ez a nyelvezet a költői eszköztárában, és alkalmazta is azt, nagyszerű versekben, de igazán 1925-ben bontakozott ki egy kötetnyi vers erejéig az avantgárddal való kapcsolata.

Mindez folytatódott még 1926-ban is, később azonban ismét a kötöttebb,

zártabb formák erősödnek meg József Attila költészetében. Érdekes, hogy az 1926-os évben sokszor akkor jelenik meg az avantgárd forma, a szabad vers mint lehetőség, amikor valamiféle közösségi szempont, netán társadalmi elköteleződés, szocialisztikus ideológia van jelen tematikaként. Ilyenek például – ebből az évből – az *Ifjúmunkás*, a *Munkás*, a *Szocialisták* című versei, ezek mind-mind azt a formát idézik, mint az 1925-ös, fentebb már idézett jelentős versek. De ebben az évben is születnek olyan munkák, amelyek valóban a jelentős versei közé tartoznak a költőnek, és amelyek a meditatív, önreflexív, ha tetszik, „konstruktivista” munkái közé tartoznak, ilyen például az *Egy átlátszó oroszlán*, *A csapat*, a *Csodálkozó bogarak közt*, az *Érted haragszom, nem ellened* című versek. Vagy éppen az *Anyám a mosásban* című vers, amely több, korábban írt verse sorainak a felhasználásából áll össze.

Ugyanakkor érdekes az is, hogy Béctől, illetve Kassáktól eltávolodva, vagyis hazautazva Budapestre, illetve Párizsba kilátogatva látszólag teljesen eltűnnek az avantgárd jegyek József Attila költészetéből. 1926 őszén már Párizsban van. Ez az időszak az avantgárd mozgalmak apályának az időszaka, a magyar költészetben egyfajta újkonzervatív vonulat megjelenése. Nem csak József Attila fordul a zártabb formák felé, de a József Attila utáni nemzedékekre is ez a jellemző, ahogy József Attila kortársára, az avantgárdhoz korábban erősen kötődő Illyésre is. Ugyanakkor a szürrealizmus mint költői képpalkotási technika, valamint ezzel együtt a népi szürrealizmus, mint hatás szintén feltűnik József Attila költészetében, ahogy másoknál is.

Az 1925-ös nagy avantgárd korszaka József Attilának tehát Bécs elhagyásával elmúlik. De korántsem nyomtalanul! Ilyen szempontból is érdemes elemezni olyan 1933-as verseket, mint az *Egy ifjú pár*ra, vagy a *Hová forduljon az ember* című művek, vagy a már említett *Óda* című munka. Mindezek fényében nyugodtan elmondhatjuk, hogy József Attila költészete a XX. század avantgárd törekvéseinek említése nélkül nem értékelhető.

Meghívó

Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Vörösmarty Társaság, a Magyar Írószövetség Közép-dunántúli Csoportja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Fejér Megyei Tagozata, A Szabadművelődés Háza, a Szent István Művelődési Ház, a Vörösmarty Könyvtár és a Gorsium Gimnázium és Művészeti Gimnázium tisztelettel meghívja

2017. december 8-án 15 órára a székesfehérvári Városháza dísztermébe
(Városház tér 1-2.)

A JÓZSEF ATTILA EMLÉKÜLÉSRE

A program:
Baráth Eszter versmondása
Cser-Palkovics András polgármester köszöntője
Tverdota György: „Hétszer szüljön meg az anyád”
Petőcz András: *József Attila és Kassák Lajos, illetve az avantgárd viszonya*
Sebők Melinda: „...a legmélyebb és a legtörekenyebb...” – *József Attila költészetének továbbélése*
 Az emlékülés elnöke: **Bakonyi István**

A József Attila emlékülés meghívója

Bíró Ilona Glória

Az anyamotívum József Attila költészetében

Az anyamotívum a teljesség, a harmónia és az egység megjelenése a költészetben. József Attilánál azonban a teljesség mint igény jelenik meg, költészete hiányköltészet. A szorongó költő identitásvesztettségének alapja a töredezett, ambivalens anyakép és ennek a képnek a rekonstruálására való törekvés, a hiány kitöltése iránti vágy.

„Nem költészetet akarok csinálni, hanem meg akarok szabadulni attól, ami szorongat”¹ – vallja József Attila. S hogy mi szorongathatja a költőt? A gyermekkor gyötrelmei, a szétbomló család, a nemlétező apai és az ellentmondásos anyai minta gerjesztette identitásválság, neurózis. A költő, ha nem is feltétlenül tudatos módon, de öngyógyító, terápiás céllal hozott létre hányattatásaiból, szenvedéseiből kollektívan átélhető élményt, melyet Arthur Koestler „freudi népdalnak”² nevezett. József Attila, különösképpen kései költészetében hallható költői nyelvét a „szerepnélküliség” jellemzi – a hétköznapi nyelvhasználat és költőiség közérthető keveredése ez, ahol a tényekre való szorítkozás és az azoktól való eltérés kéz a kézben jár.³ Így alakul ki az a specifikus motívumrendszert kiépítő, a társadalmi értelemben vett magányosság korélményét saját magán átengedő, azt még tragikusabbá fokozó költészet, melynek gerincét az anyanélküliség érzete adja.

„A nő számomra rejtély”⁴ – írja József Attila, s ez az általánosítás talán az első, a mindent meghatározó nő kiismerhetetlenségéből, megközelíthetetlenségéből, kapcsolatuk problematikusságából fakadhat. József Áronné Pócze Borbála volt ez a nő, aki az anya-fia kapcsolat kezdetén már-már szimbiózisban élt fiával, aki csak mellette tudott jól elaludni. Azonban a család rettenetes pénzügyi helyzete hamar ellehetetlenítette a bensőséges kapcsolatot a kis József Attila és édesanyja között. A mama minden idejét a munka, a megélhetés megteremtése töltötte ki, s csak csekély figyelmet fordított gyermekeire. A kor felfogása szerint anyagi biztonságra próbált törekedni, erre fektette a hangsúlyt az érzelmi biztonság kárára. Azonban pénzügyileg sem volt képes a családot fenntartani, így József Attila fiatalabb nővéreivel Öcsödre került nevelőszülőkhöz, mely traumatikus hatással volt a költőre, csakúgy, mint az élete során elszenvedett szóbeli és fizikai bántalmazások. Bár később a család újra együtt élt, a nyomor és az édesanya egyre rosszabbodó fizikai állapota, majd korai halála miatt József Attila nem látott maga előtt megfelelő anyai példát és nem kapta meg azt a fokú érzelmi támogatást, biztonságot, azt a nagymértékű, feltétlen szeretetet amire szüksége lett volna.

Felmerül a kérdés, hogy a költő édesanyjához való viszonyát mennyire jellemzik az ödipális jegyek. József Attila első pszichoanalitikusával, Rapaport

¹ SZIGETI Lajos Sándor: *Hiánytudat és teljességigény József Attila költészetében*, Hungarológiai Közlemények, 1981/3., 211.

² VERES András: *A kései korszak verstípusairól*, Magyar Tudomány, 2005/11., 20.

³ GINTLI Tibor: *József Attila*. = GINTLI Tibor (szerk.): *Magyar irodalom Bp.*, Akadémiai, 2010, 825.

⁴ VALACHI Anna: *A nő számomra rejtély: József Attila asszonyai*. Bp., Noran Libro, 2013, 25.

Samuval történő levelezése folytán az Ödipusz-szindrómát sajátosan értelmezte. A költő szerint a neurotikus ember tulajdonképpen félreérti saját magát. Az Ödipusz-szindróma gyanúja így esetében nem más, mint saját múltbéli helyzetének hibás értelmezése.⁵ A helyes értelmezés szerint az apa hiánya „kényszerítette” bele az ödipális kapcsolatba, s ezáltal a külvilággal szembeni ambivalenciája is megnyilvánult. A felsejlő apahiány rámutat arra, hogy a költő a szeretetkapcsolataiban, az intimitásban anyja ambivalens viselkedését, kapcsolatuk viharos dinamikáját tudja csak követni, azaz nincs apai – férfi – mintája. A későbbiekben majd megmutatkozik, hogyan mosódnak össze az anyja iránt táplált érzések a szerelemmel.

Már József Attila korai verseiben megjelenik az anyahiány, az árvaság érzése. Ez az érzet egyre jobban úrrá lesz a költőn, s ez a motívum szinte átveszi az irányítást a versekben. Szigeti Lajos Sándor szerint az *Ad sidera...* című versben az anyahiány már kozmikus tágul: „*Anyám, ki a néma végtelen vagy...*” – az anyahiány világhiánnyá nő, az anya figurája pedig darabjaira törve egyre több versben jelenik meg.⁶ Az anyamotívum vonzáskörébe tartoznak a természeti képek, mint a többször is hangsúlyosan megjelenő ős, eső, szél, fű, törekeny falevél. A mosás és a tisztaság az édesanya munkájára utaló kifejezések, míg a szintén gyakran felbukkanó csecs és ringás, ringatás szavak pedig a gyermekmotívumhoz köthetők.⁷ Szabolcsi Miklós szerint, az *Anyám* című, 1931-es vers bevezetőként szolgál a későbbi, egyre fájdalmasabbá váló anyaversek sokaságához.⁸ A szöveg valószínűleg az 1926-os, *Anyám a mosásban gyászkoszorú* átirata. A vers nyugodt, tűnődő hangulatú visszaemlékezés, látomás. A költő távol tartja magától édesanyja képét – a mosónők általános helyzetével magyarázza anyja elvesztését, így egyszerű tényként konstatálja: „*Anyám, volt, apró, korán meghalt, / mert a mosónők korán halnak.*” A szinte minden érzelmet nélkülöző verssorok talán az elfojtás vagy az önn nyugtató sorai. A költő semleges hangnemmél próbálja a fájó emlékeket saját maga számára is feldolgozhatóvá, megérthetővé tenni. Tárgyilagosan közli a halál tényét, mintegy a legtermészetesebbnek, legtörvényszerűbbnek beállítva azt, így mentesítve magát az önvád, a búcsú hiányának elfogadhatatlansága alól. Habár a vers személytelen próbál maradni, a „*Törekeny termetét a tőke megtörte*” sortól kezdve a költő törtségérzete mindinkább hangsúlyossá válik, hiszen anyaképe szétdarabolódott az ellentmondásos emlékek és érzések közepette. E törött anya „összeállítására” tesz majd kísérleteket József Attila, többek között a *Kései siratóban* is.⁹ Bár a költő „törött anyját” verseinek széles spektrumába beleszövi, mégsem csak a hiányzó anyai szeretet iránti vágy, az árvaság elesettsége sejlik ki szavaiból. A költő egyúttal vádolja is anyját elhanyagoltsága miatt.

⁵ LENGYEL András: *A pszichoanalízis mint "az ödipusz vallás teológiája": az úgynevezett Rapaport-levelek egyik értekező betétjéről.* = LENGYEL András (szerk.): *"...gondja két a gondolatban": az értekező József Attiláról.* Szeged, Tiszatáj Írói Munkaközösség, 2005, 194-206.

⁶ SZIGETI Lajos Sándor: *A József Attila-i teljességigény: Motívumértelmezések.* Budapest, Magvető, 1988, 57.

⁷ SZIGETI Lajos Sándor: i. m., 53-55.

⁸ SZABOLCSI

⁹ SZIGETI Lajos Sándor: i. m., 74-75.

Tverdota György *Mama* elemzésében mutat rá arra, hogy semmi különös nincs abban, ha egy korán megárvult költő verseiben megidézi elhunyt szülei emlékét.¹⁰ A *Mama* című versben azonban a költő tovább megy, s Fürst Milán szavaival élve „egy jó ötletért, egy szép szóért feláldozza az édesanyját.”¹¹ Az *Anyám* mosónője bukkan fel itt is, de a tárgyilagosságot felváltja az anya-gyermek viszony terhelt, mély valósága; a kielégítetlen gyermeki vágyak manifesztálódnak a sorokban, s a vers így válik a József Attila-i anyaköltészet „alapképletévé”¹². A *Mama* című vers jól bemutatja azt az elfoglalt szülőt, aki tudomást sem vesz gyermeke igényeiről. A versben ábrázoltak szerint már a mama életében árva volt a fiú, aki pedig csak annyit kért: „hagyja a dagadt ruhát másra.” Kérése süket fülekre lelt, azonban a vers végén az anyakép mégis dicső lesz: „most látom, milyen óriás ő.” Ezzel a kijelentéssel anyját olyanná formálja, amilyenre mindig is vágyott. Így lesz a szomorú, sokszor kiszámíthatatlanul viselkedő és agresszív anyából végül mégis kedves, jóságos, szeretetteljes, s halott mivolta ellenére is valahogyan látható, érzékelhető személy.

József Attila nem képes elfogadni anyja halálát, azt a tragikus tény, hogy nem lehetett ott a halálos ágynál. A költő nem törődhet bele anyja elvesztésébe, hiszen ezáltal saját kifosztottságába is bele kellene törödnie. Ez arra sarkallja, hogy anyját már szétszórt, széttört darabjaiból újjáélessze, halálát pedig újra átélje mindaddig, amíg képessé válik az elengedésre.

1933 után, de mindenképpen 1935 körül sűrűsödnek az anyaversek. Ez fokozódó érzelmi feszültségre utal. A költő 1935 február elején jelentkezik *Ajtót nyitok* című versével, mely egy múltbéli benyomás felidézéséből kiinduló költemény. Itt József Attila racionálisan gondolkodik anyja elvesztéséről. Tisztában van a tényekkel, a múlt rekonstruálhatatlanságával, ám nyugtalansága nem múlik. Valószínűsíthető depressziójában, létének kiüresedett állapotában („*Nem fáj*”) választakat keres, értelmet próbál adni a múlt eseményeinek. Identitásválságának hangot ad: „nyafognék, nem lehet”, „Felnőtt lehetnék”. Mégis képtelen elérni a vágyott állapotot, hiszen továbbra sem képes megbirkózni anyja elvesztésével és annak körülményeivel. Ám korántsem biztos az, hogyha valóban ott lett volna anyja halálakor, akkor az feloldozást jelentett volna számára, nem pedig még nagyobb traumát. A költő *nem feledi, nem érti, érthetetlennek tartja*, hogy ez az állapot nem képes megváltozni, hogy „mindig így lesz ezután”. A vers hangulata kifejezetten rezignált, kiábrándultságot tükröz. A folyamatos megoldáskeresés és a múltban keletkezett sebek bekötözésének vágya azonban nem hagyja nyugodni a költőt, s áttételesen talán az *Ajtót nyitok* cím is erre utal. Az ajtónyitással belekerül a megrázó múltba, de talán a megoldás felé is ajtót nyit. A címet értelmezhetjük úgy is, mint a kitárulkozás metaforája, az elengedés kezdőpontja: ajtót nyitok, kiengedek magamból minden érzést s emléket, hogy ezekkel megküzdve, a sérülésekből felépülve újra összeállíthassam széthullott önmagam.

¹⁰ TVERDOTA György: *Határolt végtelenség* – József Attila-versek elemzése, Bp., Osiris, 2005, 146

¹¹ FÜST Milán: *József Attiláról*, Nyugat, 1935/3., 242-243.

¹² TVERDOTA, i. m., 150.

József Attila utat enged egy újabb terápiás kezelésnek 1935 tavaszától, analitikusa Gyömrői Edit lesz. Beney Zsuzsa¹³ és Valachi Anna¹⁴ gondolatmenete alapján a költő identitásválságában egyre távolabb kerül volt anyjától, s egyre inkább egy általa teremtett, szimbolikus anyaképbe menekül, mely már nem a *Mama*-féle, saját anyját feloldozni vágyó elképzelés. Gyömrői Edittel kialakított kapcsolata kulcsfontosságú ebből a szempontból. A szerelem önmagában is forrongó, káoszt előidéző lelkiállapot, a költő Edit iránti érzelmei pedig súlyosan megingatják az amúgy is lelki válságban lévő József Attilát. A pszichoanalízis kezdeti, átmeneti stádiumában a páciens felidézi gyermekkorát, újra éli azt. Indulatáttétel jön létre, melyben a páciens a gyermekkorában átélt érzéseit az analitikusra vetíti ki. József Attila így gyermekszerepbe szorult vissza, ahogy *Gyermekké tettél* című versében is írja: „*Etess, nézd – éhezem. Takarj be – fázom. / Ostoba vagyok – foglalkozz velem*”. A vers további soraiban pedig eljön a várva várt tökéletes anya, aki megmenti a költőt: „*Reám néztél s én mindent elejtettem. / Meghallgattál és elakadt szavam*”. Eddig nem tapasztalt, jóleső figyelemmel fordul felé Gyömrői Edit, azonban ez csak a munkájából fakad. Pszichoanalitikusként szoros, bensőséges kapcsolatot kell ápolnia betegével és törekednie kell rá, hogy ítékezés nélkül hallgassa meg őt. József Attila azonban ingoványos belső tartalmai miatt képtelen „helyén kezelni” ezt a viszonyt. Gyömrői Edit lesz hát a teremtett anya, a példás, polgári szülő, aki végre odafigyel gyermekére. Ám az analitikusnő részéről nem kölcsönös a vonzalom, s talán elmondhatjuk azt is, hogy a költő is saját, teremtett nőjét szereti csupán - a valóság és képzelet között szakadék tátong. Az analízis sikertelenségét később Gyömrői Edit is belátja, azonban képtelen segíteni a költőnek, aki kapcsolatuk dinamikájában tökéletesen reprodukálja anyja iránti ambivalens érzéseit. Olyannyira, hogy egy alkalommal késsel támad orvosára, akinek visszautasítását nem képes feldolgozni.

A költő bár ajtót nyitott, csak élete előszobájába, a gyerekkorba sikerült eljutnia, onnan kiabál kétségbeesetten, s mind jobban kezdi elveszíteni a valós világgal a kapcsolatát. Már nemcsak az igazi anya halálával kell megküzdeni, hanem teremtett, létező anya-szerelme is elhagyja, még jobban kiüresítve lelkét, még kilátástalannabbá téve mindennapjait. A *Kései sirató* című 1935/1936 telén írott vers: bár még a Gyömrői Edittel folytatott terápia alatt keletkezik, mégis összefoglalja az anya – fia kapcsolat dinamikáját, minden viszontagságát. A vers címéből kiindulva – *Kései sirató* – a költő megpróbálkozik az elengedés folyamatának beindításával. Az anyát nem lehet visszahozni, az emléket nem szabad elfojtani, mégis le kell zárni valamilyen módon ezt a kapcsolatot. A sirató a ravatalnál elhangzó búcsúének, mely a „friss” halottat szólítja meg, lelki üdvösségéért, hibáinak elengedéséért fohászkodik. A siratás nem pusztán az éneklés aktusa, hanem tényleges odafordulás a halotthoz.¹⁵ A halott itt átmenetet képez a valóság és a túlvilág között, hiszen a test van már csak jelen. A sirató mégis a lélekhez szól, tehát a test úgymond felesle-

¹³ BENEY Zsuzsa: *József Attila inverz anyaképei: Anya – Szürküllet*. = TVERDOTA György, VERES András (szerk.): *Testet öltött érv: az értekező József Attila*. Bp., Balassi, 2003, 78-84.

¹⁴ VALACHI Anna: *A nő számomra rejtély: József Attila asszonyai*. Bp., Noran Libro, 2013, 21-53.

¹⁵ BÓKAY Antal: *József Attila poétikái*. Bp., Gondolat, 2004, 178-201.

gessé válik, az eltávozott lelket szimbolizálja csupán. Ebből a szempontból a *Kései sirató* is „működőképes” lehet, azonban az ember általános gondolkodásmódjából, az élethez és a halálhoz fűződő viszonyából adódóan szüksége van az élettelen test megtapasztalására a halál tényének elfogadásához. Ha ez nem történik meg, a hiány állapota áll be. A költő nem tapasztalta meg az elvesztés momentumait, nem tudott gyászolni, csak az örületes és egyre fokozódó hiány megélésére képes. Hiába próbálja megidézni az elhunytat, hiába próbál vele kapcsolatba lépni, neki szemrehányást tenni, nem érhet el hozzá. A versben a gyermek szemszögéből ismerhetjük meg az anyavesztés eseményét. A költő pontosan, fényképszerűen idézi fel a múltat, de anyja halálánál nem volt ott, s meg sem próbálja rekonstruálni. Az anyja halálának valójában csak a ténye fontos, s azok az érzések, melyek ezzel kapcsolatban a költőben élnek. Már a vers negyedik sorában egyértelművé válik az anyja halála, azonban ezt a tényt, újra és újra leírja, mindig más-más szavakkal, talán azért, hogy ő maga is megértse, s elfogadja. Az anyja először „*kinyújtózik a halál oldalán*”, majd „*seholse volt*”, aztán *kukacoknak adta édes emlőjét s magát*; „*zsiros nyirkot kóstol üres ajka*” végül egyengeti hátát egy láda fenekén. Az anyja összes cselekvése végül a halálba torkollik. A költő azonban nem is engedi magához közel a „valóságos halált”. Bár sokszor elmondja, s sokféleképpen próbálja megfogalmazni, a halál végig a távolban marad, a test fizikai megsemmisülése, az elmúlás pillanatainak fájdalma rejtett, a költőt a részletek nem foglalkoztatják, s lassacskán kezdeti szomorúsága sértettséggé, sértődöttséggé fajul, vádaskodni kezd, majd fenyeget.

A „*nem-lenni igyekszel/ s mindent elrontsz, te árnyék!*” mondatban a nem-lenni kifejezés a lenni ellentéte, de szerepelhetne itt akár a halott-lenni igyekszel szókapcsolat is. A nem létezés kétségbe von mindent, hiszen sem múltja, sem jelene, sem jövője nincs. Egészen egyszerűen ez a nincs. S a mama itt erre a nem-létre igyekszik. Az igyekszik szó kedves hangvételű, s mintegy feloldozás az anyja számára, hiszen *ő igyekszik*. De ez az igyekezés nem sikerül. A költő mégsem haragudhat annál jobban rá, minthogy indulatosan korholja: „*mindent elrontsz!*” Elrontani a gyermekek játékát lehet, s ez jól összecseng a költő gyermeki szemszögével. Az anyja árnyékként vetül rá a gyermeke életére. A jó anyák is, mint árnyék, követik gyermekeiket, s akkor is ott vannak, amikor fizikailag távol kerülnek tőlük. Megrázóbb ez az árnyék-anyja, aki igazából sosem volt közel a fiához és most nem-lenni próbál, de képtelen rá, így a lét és a nemlét közötti állapotban árnyékká válik, sötét, megfoghatatlan optikai jelenségként telepszik rá a költő életére. A vers utolsó négy sorát Bókay Antal szerint is a totális énmeghatározás jellemzi. Önteremtő és önelvesztő fantázia ez, mely mögött nincs ott az anyai szeretet, csupán az úr, a hiány és a vágy ezek kitöltésére.

Összegezve, József Attila költészetében az anyamotívum mint hiánymotívum jelenik meg. Az anyja ellentétes mivolta, elvesztése és annak körülményei mélyen érintik a költőt, s bár küzd az anyja-árny ellen, képtelen az elengedésre: végül anyja és fia a halálban egyesül.

Sebők Melinda

„a legmélyebb és a legtörékenyebb” József Attila költészetének továbbélése

Tverdota György a most készülő József Attila 1930 és 1937 közötti értekező prózai írásait tartalmazó kritikai kiadás bevezető tanulmányában a következőket írja: „A nagy költő arról ismerszik meg, hogy eltalálja verseiben azokat a szavakat, amelyek szíven ütnek az olvasót. Ez a hatás nem alkalmi fellobbanás, nem egyszeri vagy rövid ideig tartó, felszínes érzelmi kielégülés. Hitele hosszú időn át fennmarad, több próbatételt kiáll. József Attila a nagy költők közé tartozott, akik képesek voltak ezt a hatást előidézni”.¹

József Attila költészetének varázsa, alakjának és lírai arculatának felidézése valóban kiállta az idő próbáját. Költészete az 1940-es / 50-es évektől egészen napjainkig: portréversek sorozatával, a versbeszéd, a hanghordozás felidezésével, jellegzetes motívumok, lírai mozaikok kölcsönzésével, verssorok stílusimitációs játékanak káprázatos gazdagságával szívódott föl a modern és a posztmodern lírai életművek sokaságába. Pilinszky János *József Attila emlékkönyvébe* című prózai írásában vallja: „Mikor meghalt, nem volt semmije. És ma – költők tudják csak igazán! – egész világ a birtoka: fűszálak és csillagok, sőt a szótár egyes szavai, amiket büntetlenül senki többé el nem vehet tőle. Mozarti tehetség volt: a legbonyolultabb és a legegyszerűbb, a legmélyebb és a legtörékenyebb, a legsúlyosabb és a legáttetszőbb”.² Kétségtelen, hogy József Attila lírája sokban hatott Pilinszky lét- és költészetszemléletének alakulására. S bár Pilinszky ontológiai kérdéseket boncolgató, bonyolult metaforarendszert rejtő tömör líraisága a József Attila-féle költészetmodellt is meghaladja, korai verseinek motívumrendszere, kozmikus vízióinak metaforái József Attila poétikai eljárásaival rokonítható. Pilinszky valószínű 1941-ben olvashatta először József Attila verseit. Innentől szövegszerűen is kimutatható hatástörténeti párhuzam figyelhető meg lírájában. Tagadhatatlan, hogy a korai Pilinszky-versekben érezhető legerőteljesebben József Attila költői hatása (elsősorban *Tilos csillagon*, *Téli ég alatt*, *Éjjeli fürdés*, *Gyász* és *Őszi vázlat* Pilinszky-versek motívumkincsére gondolhatunk – az ember szorongását, magányát az egzisztenciális lét fenyegetettségét sejtető versek József Attila-idézeteket hívnak elő emlékezetünkben): „Fogad között fakó panasz, / magányosság vacog, / lakatlan partokat kutatsz, / üres minden tagod, / csillagcsoportokat terel / a partalan szeszély / élámuló szivedre: állsz / tűnődve és hagyod, / belepjenek, mint sűrű gyász, / a foszló csillagok” (*Panasz*). „Riadtan elszorul szived, / az út lapulva elsiet ... // távoli, kétes tájakon / készülődik a fájdalom” (*Őszi vázlat*). A korai versek után a későbbi *Harmadnapon* kötet *Apokrif*-versében

¹ TVERDOTA György: Részlet József Attila 1930 – 1937 közötti értekező prózai írásainak kritikai kiadásához írott bevezető tanulmányból, Bp., L'Harmattan, megj. előtt.

² PILINSZKY János: *József Attila emlékkönyvébe* = Uő., *Publicisztikai írások* (szerk., HAFNER Zoltán), Bp., Osiris, 1999, 263.

is fellelhető az *Eszmélet*tel való dialogikusság. A „*Kikönyöklök a szeles csillagokra*” (*Apokrif*) Pilinszky-verssor az *Eszmélet* zárlatát idézi fel: „*én állok minden fülke-fényben, / én könyöklök és hallgatok*” (*Eszmélet*).

A József Attila-élmény tehát már a *Trapéz és korlát* kötet líramotívumaiban kimutatható, de a világháborús tapasztalatok közvetlen átélése idején még jobban elmélyül költői szemléletében. Mikor Pilinszky 1944 őszén katonaként szemtanúja lett a németországi eseményeknek, így nyilatkozott: „itt egyszerűen olyan esszenciális ürességet és hazátlanságot kellett tapasztalnom, mintha József Attila skizofrén világhiánya objektíválódott volna egyetemes fokon”.³ Ez az ontológiai tapasztalat új fénytörésbe helyezi Pilinszky számára elődje költészetét, s talán ezzel a kijelentésével hozható összefüggésbe, hogy két kései, címében is költőelődjét idéző versében katonai fogalmakat társít József Attila alakjához: „*Katonája a mindenségnek, / bakája a nyomorúságnak*” (József Attila). „*Te: bakája a mindenségnek. / Én: kadettja valami másnak. / Odaadnám tiszti kesztyűmet / cserébe a bakaruhának*” (Újra József Attila). A cím Újra szava a József Attila-élmény visszatérő voltára, a kidolgozás formaproblémájára, a szükségesnek érzett variációra mutat rá. A József Attilának címzett ikerdarabokban a „bakája a mindenségnek”- és a „bakája a nyomorúságnak” szerkezeti, nyelvtani azonosság ellenére radikálisan eltérő József Attila-képeket mutat. A kivételes sűrítő készségű, a vers csöndjeire sokat bízó poéta a *nyomorúság* és a *mindenség* szavak telitalálatával József Attila költészetére és alakjára egyaránt képes reflektálni.

Pilinszkytól csupán 4 évvel fiatalabb Nagy László költészete is a József Attila-i hagyományt élesztette újjá. Az *örök hiány köszörűjén* című verse igazi fordulatot jelentett József Attila költészetének megítélésében. A Nagy László-vers kulcsszavaival – szellem, szerelem, szeretet, végtelen, a semmi partjain – idézi fel József Attila költészetének lényegét. József Attila alakjának földidézésében, hanghordozásának újjáélesztésében valóban igazi fordulatot jelentett a világháború után szárnyukat bontogató, majd a történelmi kor szorításában eleinte kibontakozni képtelen művészek lírája. Az új népi líra 1920-as években született képviselői – Nagy László, Takács Imre, Fodor András és Juhász Ferenc – harmóniát nem lelő világukban olyan etikai programot hirdettek, amelynek nemzeti-európai értékeit József Attila költészetében és Bartók zenéjében lelték. Harmónia és diszharmónia, népi és európai összetettsége is jelképezi azt a példát, amelyet a zenében Bartók, a költészetben József Attila jelentett az 1945 utáni költőnemzedék számára.

Nagy László a magyar nép sorsproblémáit, modernségét és európaiságát a bartóki modell húrjain, a folklór erezetén át az egyetemes kultúra magaslataira emelkedő 1965-ben megjelent *Himnusz minden időben* kötetével tudta megvalósítani. Nagy László műfajilag változatos kötetében: a himnusz, a vallomás, a rövidversek, a létfilozófiai dalok és a hosszúénekek mellett megjelenő portréversek igazi kulturális-szellemi gazdagodást jelentettek addigi pályáján. A megidézett tragikus művészsorsokon keresztül Nagy László saját világképe is megmutatkozik. Minden portré önportré is, a megidézett hősök példázattá lesznek. A portrévers örökérvé-

³ PILINSZKY János: *Széles út – keskeny út*, Élet és Irodalom, 1969. október 11.

nyű erkölcsi igazsága és a megidézett elődök kulturális-etikai szemlélete mögött azonban más-más költői beszédmód-változatok figyelhetők meg. *A Himnusz minden időben* kötet tragikus hangoltságú portréverseinek remeke a *József Attila!* című alkotás. Nagy László József Attilához intézett fohászában felszólítja példaképét a feltámadásra, majd segítségért könyörög. Noha a vers nem vallásos, a szent-, a mártír- és a vértanú-kép mellett a Megváltó szimbóluma is rámintázódik József Attila alakjára. A porté épp a vers szakrális szimbolikája miatt tekinthető modern himnusznak is: a költő a „Mindenség summáslegényének” vallja művészelődjét. A Nagy László-vers lírai alanya olyan válsághelyzetben van, akinek József Attila jelenti a hitet, a reményt, így a vers a felszólító módú igék sürgetésével az imádkozó-könyörgő költői beszédmód variánsait is megvalósítja.

„József Attila!
te add nekem a reményt,
mert nélküle
romlott a napvilág”

„Képzetelemre bizzál édes munkát”

„Segíts, hogy az emberárulók szutykát
erővel győzze a szív
szép szóval a száj!”

József Attila, „a nagy”, a „Mindenség summáslegénye”, „a vérszagú szörnyekkel” vitázó, a „glóriás”, a „kintől bélyeges” a küzdelmekkel teli élet, a megfeszített művészi akarat, a méltó emberi magatartás, az erkölcsi helytállás sorsszimbóluma.

A Rábasömjénben született, Székesfehérváron élő Takács Imre Nagy Lászlóhoz fűződő kapcsolatát nem csupán *A megvert mező* című verse illusztrálja, hanem a nemzedéktárs halálára írott sirató is. Idilli tájképeket festő *Zsellérek unokája* című első kötete után, a költővé válás mozzanata az 1959-ben megjelent *Kőangyal*. A korszak tragikumában a *Kőangyal* szilárd, kikezdehetetlen szoborszerű dermedtségével küldetésének tekinti az értékek védelmét. Takács Imre az örök változás költője, és ez a heterogenitás előnyére vált költői kiteljesedésének: kiváló érzéke volt ahhoz, hogy ki tudja választani mindazokat az értékeket, amelyekre a magyar és világkultúra tájairól szüksége volt: így talál rá Balassitól Kondor Béláig tartó útján József Attilára. *A megvallott égi térség* című ciklusban költőelődök, művésztársak előtt tisztelg: *A költő emlékére* József Attilát idéző verse a Nagy László-verssel ellentétben nem a himnikus fohász vagy vallomás hangján szól, hanem emlékezés. A költőelőd felidézése azonban nem hagyományos módon történik. A vers szikár kijelentései: „*Csigolyádat törte vagonkerék*” – „*Ember voltál / s azóta csillagot hord az égi sínpár*” a halál és az élet, az önpusztító tragikus sors és az életmű örök továbbélésének ellentétes fogalmi kettősségét sejteti.

Fodor András – Takács Imréhez hasonlóan – a kortársak közül Nagy László, az elődök közül József Attila, a zeneművészetből Bartók és Sztravinszkij vezeti rá

a líra műhelytitkaira. Első kötete, – csakúgy, mint Takács Imrének a *Zsellérek unokája* – 1955-ben jelent meg *Hazafelé* címmel. Bár korán bezárulnak előtte az Eötvös Kollégium kapui, ott köt ez életre szóló barátságot Colin Mason angol zenetörténésszel, aki megismerteti Bartók művészetével. A falusi élményvilágból táplálkozó pályakezdő költő a modern művészet tartományait is meghódította. Fodor András több esszéjében vall Bartókhoz, József Attilához kötődő élményéről. József Attila *Bánat* című versét Bartók *Allegro barbaró*jával veti össze: „Bartók *Allegro barbaró*ja kezdődik valahogy így, ilyen fölriadt szökkenéssel, ilyen zaklatottan”:⁴ „*Futtam, mint a szarvasok, / lágy bánat a szememben. / Farnadosó farkasok / Űznek vala szívemben.*” Költészetének első korszakában a számvetést végző József Attila gyakorol rá nagyobb hatást. A *Kétarcú világ*-ciklus darabja az *Ének József Attiláról* című verse. Költőelődjéről teljes portrét ad („*kit idegenben annyit löktek – vertek / kínok közt is kereste a rendet / nem talált a földön menedékre*”). Fodor András példaképe jellegzetes motívumait is beleszövi a versbe (*fény, vasgyár, csillag, rend, éj*), József Attila pedig a „biztató remény”, a „tisza-tükrű értelem”, a „becsület”, a „káoszban is csillagot teremtő” örök emberi értékek jelképévé válik. József Attila és Bartók irányjelölő géniusza mellett talán épp a kiküzdhetetlen, vágyott egyensúly, az eszmei harc, az örök helytállás köti össze leginkább az 1950-es évek szorításában induló költőnemzedéket.

A modern magyar líra forradalmát ezzel a nemzedékkel együtt, de szélsőségesebben megívó Juhász Ferenc költészete szintén a bartóki modell és a József Attila-i példa jegyében született. Az 1956 utáni válságköltészet egyik legnagyobb hatású, kivételes alkotása az 1965-ös *Harc a fehér báránnyal* kötetben megjelenő *József Attila sírja* című éposza, melyben a József Attila alakja, érzelmvilága és költészete az elszabaduló verssorok fantasztikus gomolygásával kápráztatja el/ (vagy döbent meg) az olvasót: „... *illatos-agyú csönd apró sírodon, kicsi / gyermek-sírodon Mesterem, Testvérem, Ősöm, / Apám, jézus-nemzőszervű halottam, a mindenség törékeny csődöre, angyalszárnyú kék kristály, / a lét idegrendszerének nyűszítő hálózata, halottak élén ógyelgő árva fiúcska*”. A hosszúvers egyes soraiban az egymással közvetlen kapcsolatot nem mutató részeket tartalmazó egészben is felsejlik József Attila költészete.

Költőként csak az 1970-es években jelentkező Beney Zsuzsa egész életének meghatározó élménye a József Attila-olvasás. A *Gondolat metaforái* című esszéjében is kifejti, hogy József Attila – szellemi vonatkozásban – egész életét meghatározta, hiszen költészete problémáiban az élet kérdései is benne foglaltatnak. Beney vallásos hangnemben megszólaló modern poétikája József Attila képi-metaforikus líranyelvének a folytatása. A két költő világszemléletének hasonlósága, a 20. századi léttapasztalat azonos motívumok révén nyer kifejezést. Ezt figyelhetjük meg Beney *A csend* és József Attila *Téli éjszaka* című verseinek szövegpárhuzamaiban is: „*Még hallatszott a csend. Még milliónyi / szárny és fűrezzenés, a levegő / kristályai egymáson-zizegése ... // Az éjszaka bársonysötét zenéje, / süllyedése a porhanyós anyagba*”

⁴ FODOR András: *Kulcsolt vállak tengelye. Összegyűjtött esszék*, Bp., Gondolat, 2014, i. m., 175.

(Beney: *A csend*). A Beney-vers motívumai hasonlítanak a József Attila-költemény következő soraira: „*a csönd kihűl. Hallod-e, csont, a csöndet / Összekoccannak a molekulák. / Milyen vitrinben csillognak / ily téli éjszakák?*” (József Attila: *Téli éjszaka*). Beney Zsuzsa József Attiláról szóló tanulmányaiban a transzcendens problematikájára fókuszál. *József Attila halála* című esszéjében vallja: „Az, ami a halál képzetében megjelent, sejtésünk szerint nagyon közel áll ahhoz, amit általában transzcendencia-élménynek szoktak nevezni ... tartalmazva a fogalmakkal kapcsolatos vallásos és szakrális asszociációkat”.⁵

A Beney-életműhöz hasonlóan Vasadi Péter költészetében is a keresztény hagyományok nyomán formálódik át József Attila alakja. Ez a szakrális mozzanat kimutatható 2012-es kötetének *Paradox* című versében is, melyben az *Eszmélet* szöveg helyei is felismerhetőek: „*Csak ami nincs, annak van bokra, / csak ami lesz, az a virág, / ami van, széthull darabokra*” (József Attila: *Eszmélet*). „*Az van, ami nincs. / Ezt az Úr mondta először, / másodjára József Attila / (nekem), ez a széntolvaj. Nemzet prolija. Proféta*” (Vasadi Péter: *Paradox*).

Míg Vasadi költészetében József Attila alakja átlényegül, szakralizálódik, addig a posztmodern lírikusok intertextuális játékot folytatnak költészetével. József Attila- és Pilinszky-féle líra hagyományaiból is táplálkozó Tandori Dezső is vall arról, hogy József Attila *Eszmélet*-ben fellelhető „talált tárgy” adta az 1973-as *Egy talált tárgy megtisztítása* kötetének a címét. Elődje hatása már első, *Töredék Hamletnek* című kötetében is kimutatható, hiszen József Attila bűvöletében kezdi publikálni verseit. *Töredékes, kihagyásos, szabálytalan nyelvtani szerkezetekkel operáló* 1968-as *Töredék Hamletnek* kötete a modern magyar líra paradigmaváltásának tekinthető. A két- és háromsoros verseiben is kimutatható József Attila-líra hatása. „*Ráomlasz mindenre. Űrnél / tágabb hinyod kiszakad / belöled és egyszerre felragyog*” (*Ráomlasz*). „*Létezésed szélcsendje voltál. / Belenged tűntödet*” (*Megritkulsz*). Tandori második kötetének talált tárgyához is elődje költészete adta az ihletet, de ide sorolhatjuk a *Koppár Köldüs*-kötet végletekig csonkolt az *Ódát* idéző József Attila-sorait („*Mint alovdt vrdrbk / ugiyj hulnk eled / ezk a szavk. / A let dadg / csupan a.*”) Míg Tandori a lét dadogását imitáló sorokkal egyes magánhangzók kivonásával játszik, addig Petőcz András 1989-ben Párizsban megjelent *Non-figuratív* című verseket és képverseket egyaránt tartalmazó kötetében épp a mássalhangzókat veszi ki József Attila *Levegőt!* című verséből. Petőcznél Tandorival ellentétben az átírt József Attila-variációban a vers hangzása, zeneisége a meghatározó. Petőcz András az *i, a, á, e, é, o* magánhangzók kiemelésével úgy képes a *Levegőt!* című verssel intertextuális játékot folytatni, hogy egyrészt összekapcsolja a vers hangzásvilágát és a cím jelentését; másrészt az eredeti József Attila-költeményt egy merőben új értelmezésben világítja meg.

Tandoritól csupán öt évvel fiatalabb Petri György is többször vallott arról, hogy roppant erőfeszítésébe került, elszakítania magát a József Attila-hatástól. Petri mellett még számos posztmodern alkotót említhetnénk: Orbán Ottótól Kovács András Ferencen át a fiatalabb generációt képviselő Orbán János Dénesig, akik töb-

⁵ BENEY Zsuzsa: *József Attila halála*, Vigilia, 1988 / 1., 26.

bek között József Attila formakultúráját honosították meg a kortárs magyar költészetben. Zárasképp érdemes idézni Kovács András Ferenc a *Születésnapomra* című versre rájátszó stílusimitációit.

„Harmincnégy éves lettem én:
nem bódít versen vett remény,
se bű,
se báj.

Magamnak túl nehéz terű
vagyok – nem vált meg vers, se bű,
se báj.
Sebaj”,

(*Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!*)

vagy akár Orbán Ottó 1995-ben keletkezett József Attilát megszólító versét:

„Még jó, hogy a halál mozdíthatatlan.
Ezen nem változtatsz még te sem,
Hiába sarjad a fű utánad.

Nem nőheti be nyomod, nincs bocsánat
Arra, hogy ott hevertél több darabban,
Lángeszű árva, csonkán, véresen”.

(*Születésnapodra*)

József Attila költészete tehát megannyi hajszálcsövön keresztül szívódott fel a modern magyar líra érrendszerébe. Az életmű hatástörténetének gazdagságát tehát nem csupán a lírai szöveg hagyomány folytatásában, hanem a portréversek sokszínűségében, vagy a posztmodern stílusimitációs rájátszások változatosságában is fellelhetjük. József Attila megidézése, a költészetével való dialogikusság, a versben megtestesült erkölcs számos lírikusnak lett példa és magatartás. Pilinszkytól, Tandoritól, Nagy Lászlón, Fodor Andrásón, Juhász Ferencen át Buda Ferencig vagy Vasadi Péterig sorolhatnánk azokat a művészeket, akik a József Attila-i életút küzdelmét ifjú szívekben élesztették újjá. Pilinszky 1962-es esszéjében írta, hogy: „Huszonöt évvel halála után még ma is ő a legmodernebb költőnk”.⁶ Pilinszky szavai is kiállták az idő próbáját. 80 évvel halála után még ma is József Attila a legtöbbet idézett, legtöbbször megszólított költőnk, mert modern és posztmodern lírikusaink a második világháború utáni időszakától egészen napjainkig a József Attila-i életút küzdelmében, szép szavainak varázsában találták meg a szellemi-erkölcsi rokonságot.

⁶ PILINSZKY: i. m., 263.

Káliz Sajtó József

In memoriam J.A.

A tested lehullt Szárszó sarába...
De lelked fönn: 'a semmi ágán' ragyog.
S hogy többé ne legyen olyan árva,
köréje sereglettek a csillagok.

Szigeti Lajos

Köztéri szobrok

(részlet)

S ki a 'város peremén' élt,
itt a 'véges végtelen'
éneke, '...e kávéházi szegleten'
József Attila 'nagyon fáj'
kényszerzubbonyos mellszobra
néz a semmibe borzongva --
minden elvégeztetett,
mint a megváltó, értünk szenvedett.

Borsi Bálint

Huszonegy

Egyel több lettem már megint,
borít, mint elnyűtt hárlekint
nehéz
penész

Lassan lephette lelkem el,
de mint a gaz, mi eltelel,
kikel,
ha kell.

Lehettem volna persze más,
szikra, hogy csak egy percre láss
emitt-
amott,

Addig csak épp, hogy megszeress,
s kedved ne szegje rendszeres
hibám,
(ha búm

hibának éppen mondható)
s megannyi sebnek hont adó
szirén
pszichém

De mégse lettem, bár talán
gyakran találnék párt alám,
de nem
terem

Annak babér, ki nem vetett,
s penész is volt, hogy rendbetett
emezt-
amazt,

S habár nem volnék sajt talán,
se nem naiv, mint hajdanán,
sem ép-
pen ép,

Tanulni vágyom általam,
s ha párszor ennyi hátra van,
leten-
getem.

Vida Ágota

Nemzeti és európai értékek

Sebők Melinda: Modern értékőrzők című kötetében

Amikor az olvasó kézbe veszi a *Modern értékőrzők* című tanulmánykötetet, egy értékmegőrző, értékteremtő könyvbe lapozhat bele. A fiatal irodalomtörténész, Sebők Melinda a modern magyar irodalom hagyományörző modernségét majd annak folytatását, a késő- és posztmodern kísérleteit mutatja be Babits Mihály poétikájától egészen Mészöly Miklósig vagy Kovács András Ferencig.

A tematikusan szerkesztett, összesen harminckét írást tartalmazó kötet a szerző szakszerűségét, kutatói tisztességét és toleranciáját tükrözi. A közel 10-12 éves kutatás eredményei – melyek korábban megjelentek többek között az Irodalomismeret, a Hítel, a Magyar Napló, a Vár, a Vigilia hasábjain – jelen kötetben egybe gyűjtve olvashatók. A *Modern értékőrzők* kötetet a közérthetőség, az esztétikum és a filológiai precizitás jellemzi. A Babits-levelezés egy-egy mozzanatát úgy építi be a kötet szerkezetébe, hogy közben kitér Babits és Kós Károly vagy Babits és Gabriel Marcel szellemi hasonlatosságaira is.

A tudatosan szerkesztett kötet első egysége a *Babits Mihály párbeszédei* címet kapta, mely 12 írást tartalmaz. Rendkívül széles spektrumú fejezet ez, hiszen a babitsi líra kezdeteihez nyúlik vissza, majd eljut egészen a jelenkor irodalmáig, s feltárja Babits jelenlétét korunk irodalmában is. Az írások kronológiailag követik egymást, így Babits pályakezdését, majd a költő dialógusait mutatja be különböző korszakok és írók aspektusában. Az első tanulmány filozófiai kérdéseket boncolgat, hogy felfejtse a „megfelelési kényszer, verseinek tökéletessége, a kortársaitól való hangnembeli és tematikai elkülönülés és a teljesség iránti vágy” (12) óhaját a fiatal Babits költészetében. Mindezt életrajzi adatokkal tűzdeli, valamint latin műveltséggel, illetve az angol-amerikai szerzők felvonultatásával támasztja alá a költő kulturális allúzióit, valamint a műfaji-formai sokszínűségét. A soron következő tanulmány *Babits és Amerika* címmel az olvasó elé tárja mindazon hatásokat, melynek eredménye „a modernség tetőfoka konzervatív formában”. A szerző tényekkel támasztja alá Poe, Longfellow, Whitman egyértelmű hatását, ékes bizonyítékot szolgáltatva arra a kérdésre, hogy Kosztolányi miért nevezhette Babitsot „a magyar Edgar Poe”-nak. A téma bravúrosan folytatódik tovább, mivel a világirodalmi hatásokat a babitsi lírában egy eddig ismeretlen György Oszkár-tanulmány tükrében vizsgálja. Ez az írás Sebők Melinda filológiai kutatómunkájának eredményességét is reprezentálja, hiszen az általa talált „*Babits, a költő*” című György Oszkár-tanulmány kéziratredékét is publikálja. A György Oszkárral folytatott párbeszéd gördül tovább: a tanulmányban olvashatjuk György Oszkár Babitshoz írott levelét (melyben Baudelaire verseskötetének fordítására kéri fel), majd Babits kéziratban lappangó válaszát. Török Sophie feljegyzéseiből tudható, hogy a levelet sosem küldte el pályatársának (79). Bár ez az írás inkább György Oszkár munkásságát ismerteti, fontos adalékokkal szolgál Babits műveltségéről.

Az 1920-as évek végén keletkezett levelezés dokumentumaiból ismerhetjük meg Babits sorsát, írói-költői-szerkesztői státusát is. Babits dialógusaiból bomlik ki azon költők szárnypróbálgatása, akik Babitsot mesterüknek tekintették: bepillantást nyerhetünk Illyés Gyula, Jankovich Ferenc és Weöres Sándor pályakezdetébe. Amíg a fiatal Weöres számára kezdetektől meghatározó a babitsi szellem, verseit szinte azonnal közli a Nyugat, Radnótinak több évet kellett várnia az elismerésre. A fejezet záró tanulmányában *Babits Mihály és Kovács András Ferenc párbeszéde* kap központi szerepet. Sebők Melinda KAF posztmodern intertextuális játékaiba kapcsolja be az olvasót, ezáltal ismerteti meg a babitsi költészet kortárs továbbélését.

A második egység a *Modern magyar irodalom 1945 után* címet viseli, s akárcsak az előző részben, itt is 12 írást olvashatunk. A felsorakoztatott szerzők a kor nagyjai: Rónay György, Pilinszky János, Nagy László, Fodor András, Takács Imre, Csoóri Sándor, Orbán Ottó, Konrád György, Mészöly Miklós. Két tanulmányban értekezik Rónay György munkásságáról átfogóan: bepillantást ad költészetének különböző zugaiba, szól önéletrajzi ihletésű, keresztény szellemiségű verseiről, megemlíti a Pilinszky objektív líráját idéző műveit, melyek mellett kitér a motívumok, színek, élmények komplexitására is. Ugyancsak két tanulmányt szentel Pilinszky költészetének, melyeknek kulcselemei a biblikus motívumok, ennek fényében nem meglepő, hogy az egyik írás a *Négysoros* értelmezési sokrétűségét fejti fel, a másik pedig az *Ez lesz* című háromsoros, tehát két rendkívül sűrített, tömör verset elemez. A transzcendens líra áramában Rónay-Pilinszky hatástörténeti párhuzamain töpreng a soron következő filozófiai mélységű írásában.

A kereszténység mellett a népi-nemzeti esztétikai értékek is ötvöződnek Nagy László költészetében. A „példa és megváltás” című írásában Sebők Melinda Nagy László portréverseinek elemzési lehetőségeit taglalja, s felhívja a figyelmet a József Attila-i lírából már ismert trópusok használatára, s azok új jelentésére. Majd egy dunántúli költőnemzedék tablóját festi meg, melyen egyaránt helyet kap Nagy László, Takács Imre, Fodor András Bartók-élménye. Takács Imre lírájáról összefoglalóan így nyilatkozik a szerző: „Takács Imre választott példaképeinek sorában megvan a kezdet és a vég, a régi és a modern, a magyar és az európai szintézis-teremtő igénye. Takács Imre nagy utat bejárt poéta, jó ösztöne elröpítette a világkultúra messzi tájaira” (198). A portrék Csoóri Sándor költészetével folytatódnak: nemzeti sorsjelképeket elemző írás átfogó képet ad a szintén bartóki modell igényével megszólaló lírikus költészetéről. A kortárs irodalomból Orbán Ottó gyermekverseit is górcső alá veszi, részletesen elemezve azok rím- és hangjátékát, melyeket számos idézettel bizonyít. Két tanulmányban az epika müneme is szerepet kap. Konrád György *A látogató*, valamint Mészöly Miklós *Film* című regényének elemzése során nem csupán a művek sajátos prózapoétikai-retorikai eljárásaival foglalkozik, hanem a művek befogadástörténetével is.

A harmadik szerkezeti egységben olyan kritikákat olvashatunk, melyek tematikusan szorosan kapcsolódnak az előző fejezetekhez: itt is Babits párbeszéde valamint a keresztény- nemzeti szemlélet a meghatározó. A kritikákból fény derül a Babits-levelezésben rejlő érdekességekre; *Az ismeretlen Rónay György* eddig kiadatlan írásaira; Bertha Zoltán *Erdély felé* című kötete nyomán a határon túli modern

magyar irodalom sokszínűségére. A Simek Valéria *Csillagporos utakon*, valamint Szegedi Kovács György *Enyhítő körülmények* versesköteteiről írt kritikák a misztikus - transzcendens Pilinszky-féle gondolatvilág továbbélését bizonyítják. Román Károly *Tallózás az irodalom* című tanulmánykötete, Bakonyi István *Serfőző Simon*-ról írott monográfiája, valamint Káliz Sajtos József *Hitem, világom* című kötetének versei már arra a kérdésre keresik a választ: hová tart „a szülőföld szeretetét, az otthon-lét és otthontalanság érzését, a magyarság sorsát megjelenítő világ?” (256).

Sebők Melinda a fiatal irodalomtörténész-generáció jeles képviselője: legújabb tanulmánykötetének felépítése, letisztultsága, témája értékörző és értékteremtő. Szakértelme és széles látóköre teszi lehetővé, hogy olyan témákat kapcsoljon össze, rendezzen egy kötetbe, melyek a 20. század elejétől egészen napjainkig mutatják be a modern magyar irodalom sokszínűségét, nemzeti és európai értékeit.

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2017*)

Párkányi Raab Péter szobrai a Csók István Képtárban

Kellei György

Utazás az Ezeregyéjszaka mélyére

(Száráz Pál *A sah drágakövei* című novelláskötetéről)

Leszögezhetjük: figyelemre méltó írói erényekkel rendelkezik Száráz Pál. Rövid és csattanós történeteket ír, játszódnak azok a mesés perzsa birodalomban, vagy egy velencei kávéházban.

A szerző lazán váltogatja a helyszíneket új novelláskötetében. *A sah drágakövei* elröpítik az olvasót Rómába, Bécsbe, Velencébe, Tunéziába, a Nyitra-partra, egy téli sporttelepre és jegyet vált nekünk a Budapest–Prága között közlekedő vonatra. De Párizs és Amszterdam is szóba kerül a világpolgári attitűd illusztrálására.

Az 1954-ben született szlovákiai magyar író hatodik kötetének címlapja számomra eléggé bizarr; a borító síkjába belógó, otromba lófej szemében drágakő piroslík. A címadó novellához kapcsolódó grafika túlságosan statikus kompozíció, nem fejezi ki a válogatás, bájos, jóságos és időnként pikareszk atmoszféráját. Száráz Pál ugyanis többnyire jóakarátú emberekről ír, még tolvaj betörőjének is meglágyul a szíve. A jósándék, a gáláns segítőkészség átjárja a „mesés” ötletektől pezsgő történeteket. A szereplők ügyelnek arra, nehogy bűnbeessenek, s ha már vétkeztek, megbánást tanúsítanak, akár évtizedek múltán is. S az emlékezés boldogtalanra teszi őket. Freudnál olvastam, hogy az ifjúságot a jövő várható gondjai teszik boldogtalanra, az öregek pedig a múlt árnyaival nem tudnak megbékülni. Ezt a feszülő ellentétet, illetve azonosságot érzem a kötet darabjaiban.

Két ciklusba sűrűsödnek az amúgy karcsú könyv történetei. Talán három ciklus átláthatóbbá tette volna Száráz írói világát, az olvasó megszerezni tudta volna a karaktereket, amelyeket mindenkor meghatároznak a földrajzi helyszínek és a megjelenített időszakok és korok. A sah drágaköveiben ez a szerkesztési szempont, sajnos, halványan érvényesül. Az egzotikus tájak empatikusan tálalt, tanmeseszerű történetek, a külföldön, polgári milióban bonyolódó és a „hazai vizeken” játszó, remek hangulatú jelenetek megtöltötték volna három ciklust. Mindennek hiánya semmit nem von le Száráz írói kvalitásaiból. Sziporkáznak, fénylenek az ötletei, de kár, hogy a kelleténél korábban „csapja le a labdát”, hirtelen vágja ketté a cselekményt, teszi ki az utolsó pontot. Az angyali Jane Austen mondta: „Ha egy könyv jól van megírva, mindig túl rövidnek találom.” Persze nem kapkodásról van szó, nem hinném, hogy az író „betárazott” szellemessége lenne fogytán; inkább megelégszik azzal, hogy érzelem-világunk alapján mi fogalmazzuk meg a motivációkat. A szerzőnek ugyanakkor kijár a vállveregetés, amiért nem esik a bőbeszédűség és a szószátyárság csapdájába, ám a csiszoltabb műhelymunka elhomályosítaná az olykor megjelenő naiv és anekdotikus árnyakat, és fokozná a plaszticitást.

Száráz Pál egy-egy tárcanovellájában mintha kajánkodna alakjaival, majd váratlan húzással, végkifejlettel meghökkenti őket. S hogy mit sugall ezzel a taktikával? A kudarcokat, a felsüléseket nem kell feltétlenül komolyan venni, ráfázhatunk, kibabrálhat velünk a sors, de az élet valahogy mindig helyrebillenti a testeket,

lelkeket; az élet igazsága kiismerhetetlenségében, megjósolhatatlan fordulataiban rejlik. Az író kalauzul szegődik mellénk, távolról, kívülállóként, már-már spontán „avatkozik” a történetekbe, vagy egyes szám első személyben beszélgeti szerencsés/szerencsétlen szereplőit, akik megnyílnak egymás előtt, szinte lecsupasztják önmagukat, pórere vetkőznek, hogy enyhítsék lelki fájdalmaikat, gyógyírt találjanak a megoldásokra. A jelenkori élethelyzetek kétségtelenül lírai hangolású „tudósítások”, amelyekbe olykor-olykor becsúszik egy-egy hivatalos, csupán a közlésre szorítózkodó, suta mondat.

A szerző tiszteletre méltó elődök és kortársak nyomdokain jár. Novellái O. Henry, Roald Dahl és W. Somerset Maugham rövid lélegzetű darabjaira emlékeztetnek, de *A kalandorban* a dél-amerikai Álvaro Mutis világa is felvillan. Száraz Pál az abszurd, valószerűtlen epizódokat bravúrosan tálalja fel olvasmányul, s noha kezdetben idegenkedünk a megformált emberek magatartásától, végül belátjuk: sorsuk elrendelt, „megható végzetük” elkerülhetetlen. Felesége rendmániája elől menekülő velencei fiatalember *A kalandorban* afféle nyughatatlan Szindbád, és önmagát ítéli kárhozatra, de a *Café Velence* fuvolás tűzoltója, a *Titkos küldetés* párizsi „küldönce” és *Az igazi csaló* áldozata is belebuknak mesterkedéseikbe. A válogatás legpregnansabbjai közé sorolom a *Falusi nyaralás*, *A síoktató* és a *Bársonykabát* címűeket. *A forgó pamlag* mulatságos, de a *Ceruzaszív* annyira édes-bús és banális, hogy a két világháború közötti irodai romantikát idézi fel bennem.

A sah drágakövei egy mai, idősödő író nosztalgikus gyűjteménye a végtelen, kozmoszi térben és időben való létezésről. Mintha besétálna egy általa elképzelt Ezeregyéjszakába, s míg Balzac (vallomása szerint) az utcán találkozott hőseivel, addig Száraz Pál a titokzatos birodalomban köt ismeretséget életünk (múltunk és jelenünk) illúziót kereső utazóival. Vágyódik közénk. Parolázik velük. S okulásunkra, mint egy varázsló Aladdin, elmesélteti velük élményeiket, legyenek azok akár borúsak, akár örömteliek.

(MEDIA NOVA M, Dunaszerdahely, 2017)

Párkányi Raab Péter fotográfikái Csók István Képtárban.

Saitos Lajos

Köti a sötétséget*Fellinger Károly apa-versei*

Van a magyar költészetnek egy jellegzetes vonulata, amelyre – remélhetőleg – a versolvasó közönség is fölfigyelhet/fölfigyelhet: ez a halál-élmény és az apasíratás. A kortárs költők és a már elhunyt elődök nem egyszer önálló könyvet, versciklust vagy antológiát szenteltek a témának. Gondoljunk Juhász Ferenc halál-eposzaira, vagy azokra a költőkre akik tragikusan, a második világháborúban veszítették el apjukat, s nemrég a Berzsenyi Társaság egy emlékező könyvet adott közre, *Apák és apanyomok* címmel, a hadiárva költő-fiak elköszönő verseivel, prózáival, Kósa Csaba szerkesztésében, aki árvaként maga is sorstársa a kötet szerzőinek. S egy, a fehérváriakhoz közel álló költőt mindenképpen meg kell említenünk, Bella Istvánt, aki *kitanulta a halált*, s egyik apasíratójában így ír: „*Apám elúszott észrevétlen, / nyújtott testtel, mint a szarvasok, / átszökött a nagy tétlenségen, / s az idő fenyvesébe futott.*” (Bella István: *Önarckép*).

„Nos, a felvidéki Fellinger Károly költő szépen sorjázó köteteivel és publikációival egyre jobban magára vonja az értő verskedvelő közönség és a szakma figyelmét. *Köti a sötétséget* című, újabb verseit tartalmazó kötetében békeidőben eltávozott édesapjának állít emléket. Aki ismeri ezt a mindenképpen figyelemre méltó lírikust és főképpen verseit, láthatja, hogy az úgynevezett János-versek (én-versek) után költőnk váltott, s édesapja emlékének szánta – a néhány egyéb: haikut, tankát és miniatúr verset leszámítva – az egész könyvet.

Persze, voltak már előzményei az apa-verseknek, s a költemények szereplője akkor még élő családtagként inspirálta Fellingert versírásra, akiről elmondhatjuk, hogy korábbi verseivel és mostani kötetével is – mennyire családcentrikus, családszerető alkotó. S erre már másutt is utaltunk (*Fellinger Károly legszebb versei* című kötet kapcsán): „*Apám a türelmetlen rózsabokor, / tüskéi a belőle lógó csövek, / állok fölötte, nem merem magára / hagyni...*” (*Látogatási idő*). Az idézett vers szintén helyet kapott költőnk újabb gyűjteményében, aki a vers megírásakor még látogatta Alzheimer-syndromában szenvedő édesapját. S a kötet mottója is így szól: *In memoriam Alois Alzheimer(!)*. S nem csak mottó, mert ugyanezen címmel egy tanka is olvasható a verseskönyvben: „*Emlékeimet / kihordom, mint ahogy az / anyám is ki- // hordta két testvéretem / csillagmély szíve alatt.*” Lám, újabb vallomása a költő családszeretetének.

S a rövid siratóversek közül ide kívánczok egy négysorosra is szerzőnknek: „*Igyekszem elsajátítani a felejtést, / a levelét hullajtó fától / tanulni az emlékezést, / a haláltól meg ellesni az elégedettséget.*” (Két négysoros). S a *Hamu és gyémánt* című versebe meg más rokont is beleír: „*Nagynéném győzködni próbál, / jobb, hogy apátokat magához / szólította az ég, hisz ki emelgette / volna, volt vagy nyolcvanöt kiló...*”

A siratók és emlékezések sorát hat ciklusba rendezte a költő: *In memoriam Alois Alzheimer*; *Post 1*; *Szúrt seb*; *Látogatási idő*; *Post 2*; *Felolvasás*. Ezúttal a

második ciklus remek négysorosát idézni érdemes teljes valójában: „*Apám olyan volt a koporsóban, / mint méhecske a művirágon, / mint méhecske a művirágon / apám sírján, apám sírján.*” (Négysoros). Mondanom se kell, hogy az ismétlések itt az erőteljes stílus hatásért vannak a versben.

A *Szúrt seb* ciklus versei is folytatják az emlékezést, a ciklus címadó darabjában például így ír Fellingner:

*Amikor gyerek voltam,
és oly emberi dolognak tűnt
hinni a gólyamesében,
Apám elmagyarázta,
hogy egy óriási tóban
lubickoltam, ahol
annyi volt a csecsemő,
mint az égen a csillag,
s neki én tetszettem
meg a legjobban.
Mindjárt haza is hozott
az éppen szabad gólyával,
aki nem beleejtett
a házunkkal szemben
kacsaringózó Kis-Dunába,
de szerencsére észrevett anyám,
s ruhástól beúszott értem.*

(*Szúrt seb*)

S íme, a halál mellett milyen szép, életes vers „kacsaringózódott” ki költőnk tolla nyomán. Bár nem ismerem alkotói módszerét Fellingner Károlynak; gondolom, skiccelés után azon nyomban szövegszerkesztőjébe írta a költeményét, s más „gyógyító” verseivel együtt postázta is lapoknak, kiadóknak. Ugyanakkor az elmúlás, mint téma is vissza-visszatér, bármihez nyúljon a költő: „*A buddhista tanítások szerint / hét hét után kerül sor az / újjászületésre, írja unokatesóm, / akinek az apu volt a keresztapja. / Most éppen Burmából ír, / ott érte apám halálának a híre...*” (Halottak élén). S álljon még itt két, úgymond világi vers is a Köti a sötétséget című kötetből; egy tökéletes haiku: „*Minden várandós / nő tulajdonképpen egy / trójai faló.*” (Installáció), és egy remek miniatűr: „*Álmomból / reggelre néhány / partra vetett hajóroncs / marad, / meg egy túlélő / a lakatlan szigeten. // Csoda, / ha elszáll / velem / a föld.*” (Két felület). Kívánunk Fellingner Károlynak további alkotókedvet emlékező, világi és gyógyító versei megírásához!

(MEDIA NOVA M – Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2017)

Kellei György

Értünk kondul a harang

(Kaiser László *Elfáradt összes angyalunk* című verseskötetéről)

Tizenkét évvel ezelőtt, 2004. június elején ismertem meg *Kaiser Lászlót* a balatonfüredi Blaha Hotel és étterem teraszán. *Baranyi Ferenc* költővel az ünnepi könyvhét alkalmával könyvbemutatót tartottak, amely a szokásos módon dedikálással zárult, majd kötetlen cseverészás alakult ki. Az örök barát, Baranyi Feri miatt mentem el a rendezvényre. Talán egy rövid hírt is írtam róla. Kaiser László egyszer csak a zakója zsebébe nyúlt, és előhúzott egy 11x16 centis, 76 oldalas könyvecskét. „Ezt neked dedikálom a találkozásunk emlékére” – mondta. *Összes ajtómat kitárom* című verseskötetét azóta is nagy becsben őrzöm a többi művével együtt.

Tizenkilenc megjelent kötetéből – versek, novellák, esszék, tanulmányok, interjúk – tizenegyet birtokolok. Ebből négy költeményeket tartalmaz. Karcsú, kis alakú verses munkái, *Pereszlényi Helga* tervezte elegáns zsebkönyvei (valóságos irodalmi ékszerek, amelyek minduntalan egy képzeletbeli bombonierből kerülnek elém) *Takáts Gyula*, *Csoóri Sándor*, Baranyi Ferenc hasonló köteteknek társaságában mindennapos elérhetőségben vannak. Takáts azért, mert verseivel örökké a Pannon táj varázsára, a derű latin ragyogására emlékeztet, Csoóriban mélységes humánuma vonz, Baranyi érzelmegzadtsága csaknem felülmúlhatatlan, Kaiser pedig szerény, önzetlen, becsületes költészetével tett hívévé. Annyira, ha Füred közelében, a balatoni vidéken (Veszprémben, Füreden, Földváron, Balatonalmádiban, Szántódon) szerepel, ott vagyok, hallgatom, mert nem hódolt be olcsó, tűnékeny, hivalkodástól dagadó irodalmi divatoknak, nem furakodott be az érvényesülést hajszoló szekértáborokba. Ezért aztán szóba sem jöhet, hogy ott legyen a futtatott költők kompániájában. Persze nincs szüksége a brancsbeli hangadók vállveregetésére. Mégis minden rezdülésében, kifejezésében modern, mai poéta. *Pilinszky Jánost* idézem: „...mert a modernség semmi egyéb, mint az örök emberinek örök aktualizálása.”

Kaiser László 2011 óta a kiadóm, akkoriban a *Bejárat a pokolba* című regényemet jelentette meg, most pedig, az elkövetkezendő hetekben a *Végzetes keringő* lát napvilágot a gondozásában. Én pedig a recenzense vagyok, cirka hét kötetéről írtam. Hogyan is összegezhetném pregnánsan a költészetét, mielőtt az „elfáradt angyalokról” szólnék? Kaiser lírájában, konokul rövidre szabott költeményeiben, a pontok és ellenpontok felvázolásával és kinyilatkoztatásával szembesülünk. Ha megfigyeljük versesköteteinek címét, és vesszük a fáradságot, hogy elidézünk felettük, tetten érjük a lappangó vagy éppen nyílt ellentétes utalásokat. Az *Összes ajtómat kitárom* a rejtőzködés ellentéte, nem beszélve a címadó darab második versszakáról: „*Összes ajtómat kitárom, / és szabad az út befelé: / utolsó ajtó kilincse / tékozlásé vagy Istené*”. Az *Álmom a csönd* hangsúlyozottan a vágyódás kötete: „*Őrjítő zsvivaj, eszelős kavargás, butaság, korlátoltság, hazugság, a jó és a rossz örök párviadala, összeomlás, vereség, elmúlás, depresszió*” – foglaltam össze annak

idején a válogatás metsző élességű impresszióit. Az alkotói bírálat és szembenézés evidens. Ebben a kötetben találjuk *A tó* című Kaiser-verset, amelyet mindmáig – klasszikusok ide vagy oda – a legszebb balatoni versek közé sorolok: „*Andalít és felkavar, nosztalgiára és felejtésre inspirál, egyszerre fénybe vonja és sötétre satírozza a múltat.*” Csupa pont és ellenpont. A *Galambok és véregek* pedig már a borítóján direkt módon közvetíti a költő dualista nézőpontját: vonzások és taszítások, felismerések és elfogadások.

Az idei kötet, az *Elfáradt összes angyalunk* olvasása szintén analízissel kezdődött. Borulató cím, borulató nyitó vers. A jóságot jelképező, megszemélyesítő angyalok kifulladtak, leeresztettek. „*Nincsen már hová: jéghegyek, / hajónkkal tovább nem lehet, / fordulni végképp nem tudunk, / elfáradt összes angyalunk. / Talán majd lesz, ki megtalál, / mondják, nem rossz a fagyhalál, / velünk angyalok alszanak, / béke és csönd a hó alatt.*” Mi ez? Pesszimizmus, reményvesztettség? Öregkori depresszió? Vagy bölcs, apátiával vegyes rezignáció? Én az utóbbira szavazok. Kaiser hajlíthatatlan. Erénye, hogy igaz verseket vet papírra, s ezért fontos, kikerülhetetlen kortárs költő lett a 21. század reggelén. Szándékosan mellőzöm az őszinte jelzőt. Nem hinném, hogy létezik őszinte művészet. Az őszinteség áthallásokra ad lehetőséget, megfoghatatlan és ellenőrizhetetlen a művészetekben. Spontán érdekből fakad. Pozitív jellemvonásnak tűnik, bizalmat feltételez, számomra azonban belemagyarázásokkal gerjeszt szkepticizmust; a lélek mélye rejtve marad, legfeljebb a tettek igazolhatják tisztaságát. Az igazság viszont megfogható, mellbe vág, csakúgy, mint a hazugság. Kaiser Lászlónak eszében sincs szépíteni, elbagatellizálni a világ dolgait; észleléseit és tapasztalatait, netán átélt pillanatait könnyörtelenül elének tárja. Idézek verseinek perzselő soraiból: „*sértődés hiúság ego az ökölbe / győzni kell győzni és lúzer a sok többi / s Krisztus ha volt is maga a lúzerkirály*”; „*Lakol a védtelen, / lakol a büntelen, / lakol az éhező, / lakol a nincstelen. / Vétke, hogy elhitte, / lehet egy jobb világ, / hitte, hogy érdemes / elhinni más szavát.*”; „*Unom még a céda érvet, / zavar zsoldos butaság, / beszélgetés befejezve: / bunkósodik a világ!*”; „*Lebegve föld és ég között, / belénk az ördög költözött: / talált magának lakhelyet, / otthonunk végleg elveszett.*” Félreérthetetlenül közli következtetéseit. Felskicceli létezésünk anomáliáit, ellentéppárokkal indokolja meg őket, de nem kényszeríti olvasóját mindenképpen azonosulásra, megelégszik az „őrangyal” szerepével. Vigyázó szemével indulatosan és racionálisan *felméri száználmasságunk hosszú sorát*, és felsóhajt: „*Isten kéne, remény, szeretet, könyv – / satöbbi és satöbbi*”

A költő borzongató, meglehetősen keserű atmoszférával mutatja be jelenünket. Vele együtt szorongunk, szűkülünk, miközben magunk előtt látjuk a *csupa annyi embereket*: „*a kufár-igény / stílustalanul lármás, hangos, / zsákmánynak jutalom és fény / jár, dicséri bőszen sok csahos / a szerzöt és a megszerzöt, / aki várja a pénzt, s sarszit, / hatalmuk nincsen, csak hiszik / nem tényezők, nem – csupán annyik.*” Tarthatunk-e szellemi és morális pajzsot a feltartóztathatatlannak látszó, a gátakon, zsilipeken átzúduló gonosszal és gonoszsággal szemben? Mit tehetünk a tomboló, alattomos gazság ellen, amikor „*jobb most alázni, elfoglalni / vagy semmibe venni, ölni*” Kaiser természetesen nem ad vidám választ, sőt... „*felmondom összes / szabadságomat / és rabságomat is. / Felmondok még / az életnek, / de a halálnak is: / készen vagyok / erre is,*

arra is. / Hogy világos legyen: nem tudom, / mit csináljak!” Helyzetjelentése több mint szomorú – kilátástalan: „Emlék lett, mosoly, zokogás, / bénító, helyben topogás / minden már: csak ő közeleg, / kaszája van és csonthideg.”; „Nem várom és nem jön felém / senki sem, ki elhagyott, / nem várom a feltámadást, / pokol bennem, megvagyok.” Olykor úgy érzem, mintha félreverné a harangokat. Veszélyt, totális összeomlást vizionál. Egzisztenciális mélypontokat jelez. Meg is kérdi egyik versében: „kiért kondul meg a harang?” Értünk, csakis értünk! Ez nem lehet vitás! – hangzik a válaszom. S fellélegzem. Az invokáció lenne a megoldás, a gyógyír? Hallgassuk a költőt: „Elnehezülve / kérem és várom / azt a pehelykönnyű / csontszínű békét / aztán repülnék a zöldbe / bele a kékbe – / és napsütötte minden kétség”; „Iszonyú most a fájdalom és a káosz, / úgy szeretnék újra megtérni anyámhoz. (...) Hol találok, merre, egy kézben, arcban? / Ameddig keresek, leszek halhatatlan.”; „Még szólhatok, még kérhetek is, / míg nem tömődik némára száj, / míg mondhatom, míg megírhatom: / legyél velem, ha valami fáj!” Az alkohol is segíthet? A versszakokban rendre visszatérnek ezek a motívumok: „remeg a pohár”; „pohár és jómagam”; „korcsmai mélymagány, / korcsmai jó meleg”; „Ne adjon feloldást / a pohár bor”; „Letettem a poharat”, aztán: „még egy felest nékem”; „isznak és itatnak”. Mielőtt ferde, megvető szemmel, vagy kuncogva néznénk a költőre, az *Utószó helyett* című vallomásából idemásolok egy részt: „a verseket írtam és írtam; írtam magamról, nagyon; meg írtam a magam nevében, nem biztos, hogy magamról, de arról, amit látok, amit láttatnak velem... a verseknek higgyetek előbb, csak aztán nekem.”

Nem ismerem alkotói titkait, módszereit. Lehet, hogy sokat bíbelődik munka közben, szavakat, versszakokat cserél, címekeket variál. S egy ideig „jegeli” költeményeit. Ám az ellenkezője is igaz lehet... Felszabadultan, ihletetten ír. A kötetlenség győzedelmeskedik a gyötrődés fölött. Persze mindez teljességgel közömbös a végeredményt illetően. Olvasóként úgy érzem, hogy költeményei egy szuszra szakadnak ki testéből, lelkéből. Talán egy hirtelen kitörő, rajtunk végigsöprő záporhoz hasonlíthatnám őket; átmenetileg sodródunk velük, majd csendesen csörgedeznek bennünk, sőt némelyiket dalként dúdolhatjuk. Dinnyés József dalszerző nem is térhetett ki a komponálás elől.

Kaiser bravúrosan bánik a szavak tömkelegével. Muníciójával nem hivalkodik, makacsul a hétköznapi nyelvet követi, teremtett versképei változatosságukkal hatnak ránk. Lírája tiszta vizű hegyi patakra emlékeztet, szóljon bármilyen emberi aljasságról, rettenetről, a szétcsúszott világ borzalmairól.

A kötetet záró ciklusban elbűvölően szép verseket találunk. Ilyen például az *Ősz* című: „Újat nem hoz, s itt van újra, / jó, hogy már nincsen nagy meleg, / s milyen szép, hogy úton fekve / megannyi fáradt levelek. / Szép, és mégis rosszkedv önt el, / tán az őszi depresszió, / nem nagy: mutatom lányomnak, / hogy roppan markomban dió.” A hűség és a szeretet mindenhatósága lengi be soraikat. A sebezhető, a hiánytól féltő, a talányokkal viaskodó és a bizonyosságokat kereső boldog boldogtalan ember áll fókuszukban. „hiányok kínja maradt egy darabban, / híz le és dob föl végleg szakadatlan.” A múlttal is szembe kell nézni, az élet nem lehet teljes nélküle:

Végleg

Forrásvíz és titkok titka,
ami volt, az nem jön vissza.

Mégis itt van, itt van bennem:
múltak élnek szép bilincsbén.

Béklyós szavak, láncos képek,
velük lettem szabad végleg.

Ismételjük meg az utolsó sort: „*velük lettem szabad végleg.*” A kiút tehát befelelé van. Végző soron mi döntünk sorsunkról. A születés és a halál közötti beláthatatlan és megsaccolhatatlan távolságot, az *utat*, Isten ajándékát, zokszó nélkül meg kell tennünk ahhoz, hogy értelmet adjunk önmagunk létezésének. Amikor újra olvastam a kötet darabjait, Seneca biblikus, filozofikus intelme jutott eszembe: „*Ha el akarsz menekülni az elől, ami szorongat, akkor nem máshol kell lenned, hanem másnak.*” Ha az angyalok – látva az ostoba mulasztásainkat – el is fáradtak, mi azért időnként ne legyünk restek a fejünkben átállítani a váltókat. Kaiser László kritikus, verses látteleetének sommás üzenete egyértelmű. Van esélyünk arra, hogy boldogabban, elégedettebben éljünk!

(Hungarovox Kiadó, 2016)

P. Horváth László

Számvetős kérdés

*Sanyinak, Ferinek,
Sándoroknak, Ferenceknek
és...*

Azt mondod érted,
de máshogy érted.
Ahogy én értem.

Nem az egészben,
csak néhány részben,
ahogy te érted.

Én erre megyek,
mert a cél remek.
Nemcsak teérted.

Engem sikerek,
ha bekerítenek,
jogosnak vélhedd!

A kerítésnek
hegyén a kések...
Kint levő téved?

Akik kint vannak,
mondd a balsorsnak!
Számon őt kérjed!

Két egyetértés.
Fegyver, üres kéz,
ha kettő az egy.

Egy, sok nullával,
öröm vagy száz baj ...
A nép mire megy?

A sok hazátlan...
Ki tudja, hány van?
Saját hazában
kérdik ezt? Hányan?
Fegyvert a kézbe?
Üres? Miért ne?!
Vagy itt ma mégse?!...

Egy, sok nullával,
öröm vagy száz jaj?!...
Hány haza, ország,
ahol nem tudják,
vagy nem akarják,
a nép mire megy?!

Nekik meg nekünk,
mögötte nullák,
mikor lesz az egy?!

Az egy, az egy, az egy, mögötte nullák.
Döntsük el már végre, még vagyunk, hogy legyünk!
Hogy együvé leszünk!

2017. november 10.

Simek Valéria

Kettős tér között

A hajók nélkülünk indultak a végtelen vizekre. Csillagok álltak a hullámok fölött, ők ringattak a kettős tér között. Alkonyi szél ölelt hús tenger illatával terhesen. Szavunk, hallgatásunk egy volt, ahogy ölelő tekintettel búcsúztunk tőle, az időtlen, keringő hullámozásban.

Pinceajtónál

A vesszők lugassá szövődtek. A mozdulatlanságban érik a jelen. Épp csak moccan a lét, s megbocsátasz a helyetted vétkezőnek. A pók hálója a pinceajtónak feszül, mögötte mélység. Ne lépj közel! Odalent őriz, ami mozdulatlan.

Csernyei templom

A domb hátán üldögél az öreg templom. Ős tornya háromszáz éve őrökdi a falu felett. Viszi-hozza a híreket. Hangja a lélek lelke, útra hív. Orgonazúgása a szív mélyét tisztítja, hanghúrjai átítatják a testet. Szípg a csend, egy asszony a könnyét törli. Uram, hitét egyedül csak Te ismered.

Csiák Gyula

A mi falunk

Egy szénakazal jut először eszembe, melyben minden szál százfelé szalad. Nyomában egy-egy arc éled fel, s a hozzá kapcsolódó történetek. Magam előtt látom a tájat is, a két domb vonulatát, a Dobogó és a Parlag aljában csordogáló Szent-László patakot. Partjának két oldalához rét simul, egyik végében ott a focipálya, szívem csücske, örömeim örök forrása.

A boldogság szigete számomra e táj, múltba vesző gyermekkorom világa. Itt születtem, növekedtem, innen indultam el az útra, mely egyetemre, a nagyvárosba vezetett. Orvos lettem, aki prófétává csak egy másik faluban válhat. Itt én életem végéig Öcsi maradok, később esetleg Öcsi bácsi lehetek, de doktor úr sohasem. Mennem kellett másik településre, de erős gyökereim miatt ugyanabba a világba, amit én nem a magaménak, hanem mindig a miénknek éreztem. Egy hely, ahol soha nem maradtam egyedül.

Csak akkor érdemes valamiről írni, ha az ember igazán szereti, viszont nehéz fogalmazni, ha szinte szerelmes szívvel érzel iránta. Egymásra halmozódnak az emlékek, nehéz rendet rakni ebben a szénakazalban.

Hat és fél évtized telt el világra jövetelem óta. A szülői házamon tábla áll, rajta felirat: Horváth kert. A vendéglőben iszogatók közül kevesen tudják, hogy milyen nevezetes helyen múlatják az időt: Papp-Váry Elemérné Sziklai Szeréna nyaralt itt egykoron, s vetette papírra a híres sorokat: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarországot feltámadásában”. A húszas évektől nem volt olyan nap, olyan iskola, hogy e nemzeti imádság ne zendült volna fel az ajkakon a trianoni békét követően.

A születési sorban második voltam, így én Öcsi lettem, s a négy évvel később született húgom, de az egész falu számára is az maradtam. Keresztnévemet, a Gyulát alig ismerik azon a tájon.

Szüleim házassága regénybe illően indult. Leányszöktetéssel kezdődött a dolog, mert anyai nagyapám ellenezte ezt a kapcsolatot; s amíg élt, soha nem lépett át a házunk küszöbét, sem az apu az övét. Kemény ember volt mind a kettő, de szerethető és igazságos. Nagyapámat rendszeresen látogattuk, az unokák sosem voltak eltiltva. Nem kellett ahhoz névnap, születésnap vagy karácsony, hogy meglátogassuk. Peregovics nagypapa egyenes tartású, erős – talán egy kicsit túl erős – kissé kopaszodó, bajuszos férfiként él bennem. Rövid télikabátot hordott, kezeit a felső zsebbe dugva, peckesen, büszkén járt. Tizenegynéhány holdon gazdálkodó, gondolkodó, nemes ember volt, később ő lett az első tsz elnöke.

Egy fénykép tűnik lelki szemeimbe: nagyszüleim mellett egy délceg katona, egy rövidnadrágos siheder és két kislány áll. A legnagyobb Szabados, a három apróbb gyerek Peregovics. Az I. világháború idején a nagyfi nagyon szerelmes volt, de a vőlegény a frontra került. Ferenc Jóska villámháborút ígért ugyan, de a föld népe érezte: hosszú és véres harc vár mindenkire, s ezerszám ott veszhetnek a leg-

daliásabb legények is. Ők elpusztulhatnak, de a gyermekeikben tovább élhetnek, s ebbe az utolsó szalmaszálba kapaszkodva élték át a szerelem utolsó éjszakáját a terhességtől nem félve, hanem azt remélve. A baka a közismert dallal búcsúzott: „Csak egy nap a világ, csak egyetlenegy csók az életünk.” Szabados nagybátyám is így fogant, tovább élt benne egy nagyszerű legény, s Peregovics nagyapa nemes gondolkodására vall, hogy sajátjaként nevelte fel őt.

Másik nagyapámat személyesen nem ismertem. Tizenegy gyermeke született, apu a tizedik volt, s mire felnőtt sorba került, a „fater” – ahogy ő nevezte – már elvitte a II. világháború. Apai nagyanyám hosszú életet élt, tésztától dús bablevesének íze itt van a számban most is. Amíg a lába bírta, gyakran eljött egy szoba-konyhas kis házukba a Szőlőhegyre.

Egyszerűen éltünk, apu föld- és erdőműveléssel foglalkozott, majd Tatabányára, a fatelepre került, s három műszakban vitte vállán a bányafát húsz éven át. Anyám a háztartással, a kerttel, az állatokkal és a három gyerekkel törődött. Éltünk, mint mindenki más. Az egyik szomszédban négy gyerek, a másikban kettő, az út túloldalán négy fiú, mellettük két kislány és egy fiú csintalankodott. Otthon, a házban alig voltunk, az utcán és az udvarokban nőttünk fel, ha éppen nem kellett menni az iskolába. Ha heten hancúroztunk egy udvarban, hét szelet lekváros kenyér, ha rossz fát tettünk a tűzre, hét nyakleves lett kiosztva. Etette és ütötte, szidta és szerette mindenki a szomszéd gyerekeit is, mintha csak a sajátja lett volna.

A gondtalan gyermekéveket korán kiegészítette a munka. Nem kell nagy dolgokra gondolni, a legtöbbben libapásztorkodással kezdtük. Szerettem ezeket az órákat, mert egyedül voltam ugyan, de alsó tagozatos koromban már faltam a betűket, s a legelőre könyvet vittem magammal. Gárdonyi, Mikszáth, Móríc és Móra hamar a barátaim lettek; Fekete István és Bársony István vadászkalandjai, Dékány András tengerre hívó meséi kedvenceimmé váltak. Az én falum novellafüzérében otthon éreztem magam, de a Göre Gábor történetek már bántottak egy kicsit, mulatságos, de kínosan műveletlen figurák voltak.

Anyám gyöngybetűi, hibátlan helyesírása után értetlenül olvastam ezeket a sorokat: „Testömet ajánlom a Zistennek, lölkömet a földnek, vagyishogy mögfordítva, nem azér pedig mintha mán szalmára töttek vóna, hanem mer elvégeztük, hogy az Ezöredik esztendő mögünneplésén münk is ott lögyünk, mert úgy dukál, hogy ott lögyön mindön magyar embör a ki ott löhet.” *Göre Gábor bíró úr: Tapasztalatok*

Móríc Zsigmonddal is úgy jártam, hogy először faltam a *Légy jó mindhalálíg* minden betűjét, de az *Égi madár* már nem tudott magával ragadni, ezek a figurák nem voltak ismerősök. A *hét krajcár* és a *Fillentő* még könnyeket csalt a szemembe, de *Az első nap az iskolában* vagy a *Magyar költő dicsősége* már nem adta vissza számomra a falu hiteles hangulatát. Már felnőttként került a kezembe Pintér Jenő *Magyar Irodalomtörténete*, s Mórícrról írt megállapításaival mélységesen egyetérttek: „Romlott indulatú, érzéki hősei mellett csak itt-ott tűnnek fel munkáiban jó érzésű emberek. Nem a jóság és igazság diadalmaskodik a falu világában, hanem a hitványosság és paráznaság, s a semmiházi emberek ravasz könyörtelensége. A magyar lélek nem üdül, hanem elkeseredik az ilyen művek olvasásakor.” Pósa Lajos két

mondása jut erről eszembe: „Ha költő vagy, ne turkálj a szemétkben!”. A másikkal Bródy Sándort tisztelte meg, aki a *Tanítónő* kéziratát megmutatta. „Olyat írj, ami 99-re jellemző, ne olyat, ami csak arra az egyre!”

Valami hasonlót éreztem és érzek én is. Visszagondolva és újraolvasva a klasz-szikusokat, egyre szilárdabb a véleményem: én nem ilyenek ismertem a falusi embereket. A legtöbbje szorgalmas, jóakarátú, a végtelenségig becsületes, a mindennapos munka és a föld megszállottja volt. Kevés beszédű, de sokat mondó, a szöveget a legtöbbször a fején találó öregek jutnak az eszembe. Közöttük is akadt alkoholisták, verekedő, lassú észjárású, makacs, kötekedő, de nem ez volt a jellemző. (Még a rendszerváltáskor is élt belőlük tiszta gondolkodású: Nagyobb gödröt csinálnak ezek, mint amekkorát be kellene temetni. – mondta Gál Jani bácsi, a szomszéd.)

A szívemhez és a valósághoz is a legközelebb Bársony István ábrázolása áll. Az ő figurái, eseményleírásai, emberábrázolása, gondolatai a földről és művelőiről szeretettel szólnak, hozzáértésről tanúskodnak.

A falun élők, de áttételesen minden ember számára a legfontosabb a föld.

„Benned van a múltunk, belőled fakad a jövőnk; te öleled magadhoz létünk kezdetét és végét; te vagy mindenünk: erőnk, fejlődésünk, élestárunk, örök pihenésünk.

Ha megfekszem homokbuckáid sárga katlanában; ugyanazt a meg nem fogyatkozó vonzalmat érzem irántad, mintha az Alföld fekete humuszát taposom.

Szeretlek önmagadért, azért a sok jóért, amiben az embert részesíted, azért a pártfogásért, amit mindenkorra ígérsz!...

S ha egyszer elkövetkezik ránc a küzdelmek vége, a prózai kimerülés utolsó foka, te akkor is hű és jóságos maradsz gyermekeidhez, földanyánk!

Odasimulunk mind a kebledhez, ahol megkezdjük az örökös szunnyadást, s te körülveszel majd gyöngéd kímélettel és beolvasztasz a saját szívedbe...

Akik utánunk következnek az évszázadok lepergése közben: benned találnak újra minket, apáinkat, akiknek eszményképük volt az őserő, a föld.” Bársony István: *Csend*.

Művelője, a gazda úgy ismerte, mint a juhász a birkáit, aki száz közt is pontosan tudja, melyik egyik, melyik másik, neki nincs két egyforma. A parasztember is, ha kiment tavasszal a határba, első pillanatra látta, ha elmozdult a mezsgyekő, ha akár csak egy öllel is kisebb lett a parcella: „A mezsgye azt jelenti, hogy eddig az enyém, túl rajta a másé. Két ilyen mezsgye közt minden rög, minden szál termés együvé tartozik. A mezsgye tehát a jog és az igazság őre, tanúja, bizonyítéka, amelyet nem szabad megsérteni, fondorlatosan leszántani, s így mozdítani el ősi helyéből.

Nincs is olyan elvetemedett gazember, aki ilyesmit meg merne próbálni. Az ilyen ellen fellázadna az egész falu és kivetné magából. Mert aki lovat lop, az még lehet a virtusában megtúrt ember, akin hadd keresse az igazságot a törvény... A mezsgye szent és sérthetetlen.” Bársony István: *Az én világom*.

Szent és sérthetetlen, akár a család és az otthon, melynek melegét féltő gonddal őrzik a mi világunkban.

Ragaszkodás a földhöz, az otthonhoz, egymáshoz. Nagypapám még az iskolai tankönyvében találkozott az alábbi sorokkal: „*Ebéd után nagyon jó volt itt a kiterített*

gyékényen egyet szundítani, este megható volt hallgatni a falusi harang csengését-bongását, amíg el nem csendesült minden.

Az ember önkéntelenül is összetette a kezét, s imádkozott.

Nagy benső öröm, igazi mély boldogság volt az.

Ha azt mondta volna valami égi hatalmasság: maradjatok itt örökre, el ne menjetez innen, mert ez a ti otthonotok, aminőt soha, sehol többé nem találtok; szívesen ottmaradtunk volna.

De nem szólt mihozzánk így senki sem.

Inkább még jött az élet sok mindenféle ügyes-bajos nyomorúsága, és elszólongatott bennünket onnan.

Elmentünk, elköltöztünk.

A kis húgom tapsolt, örült, hogy milyen szép új világot fogunk megismerni. Milyen más lehet, mennyivel szebb lehet a nagyvilág, mint ez a falusi kert, ahol minden nyáron ugyanazok a virágok nyílnak, ugyanolyan fajta finom borsót meg babot termel az édesanyánk, aki szegény, folyvást ugyanúgy bosszankodik és szidja a kotkodácsoló tyúkot, a csipegő-pittyegő csirkét, ha ki meri kaparni az ő drága veteményét.

És elmúlt sok esztendő.

Megismertük a nagyvilágot, amelytől olyan sokat vártunk, amelyet olyan gyönyörűnek hittünk.

Láttuk a sok hiú csillogást és a sok hamis gyémántot, ami nemcsak az ujjukon ragyog az embereknek, hanem sokszor a szemükben is, a lelkükben is.

És visszakíváncoltunk a mi kis kertünkbe, ahol minden, de minden olyan nagyon igaz és őszinte volt mindig.” Bársony István: Az elveszett Paradicsom.

Semmi nem lehet fenézig tejfel. Faluhelyen is kidőlt néha a liszt, s nincs minden templom mellett „békítő szoba”, ahova két hétre bezárják beszélgetni a való szándékozókát. Higgadjanak le, nyugodjanak meg. Abban az erdélyi faluban, ahol ez még ma is élő szokás, az utóbbi tíz évben egy válásra került sor, a többiek megbékéltek egymással.

Bársony István falusi alakjai sem háborognak, hanem bölcsen túllépnek a dolgokon. Csergő Balázs molnárlegény esete jó példa erre. Feleségül vett egy lányt, akit mintha könnyebben adtak volna, valószínűleg azért, mert egy másik legény – akihez nem akarták hozzáadni – már a kellenén túl is bent volt a lány szívében. Egy téli napon hűlt helyét találta az ifjú arának. Húséges kutyájával útnak indult, s hosszas keresés után egykori babája ölében találta meg az asszonyt egy idegen házban. Belesett az ablakon, s így gondolkodott: „Ha ő most belépne s egyet intene ennek a lompos Bundásnak, milyen nagy komédia lenne abból. Hogy szorítaná össze az éles farkasfogak az asszonycsábító legény gégáját! S neki még csak a haja szála se görbülhetne meg érte, had keresné a törvény a kutyán a maga jussát.

Hanem akkor ez a szép asszony megint csak az ő nyakába találna szakadni, az pedig bolond bosszúállás lenne egy okos embertől.

Had legyen... csak ezentúl inkább a deli legény gondja az a húséges asszony.

Még egy pillantást vetett a szobába, de rögtön elfordult. Azok ketten nagyon is biztonságban érezték magukat s majd felfalták egymást.

Megtörölte a homlokát, kiverte a makrapipáját s nyugodtan, gondosan megtömté. Azután, amikor kicsiholt, félreállt, nehogy belülről valamiképpen észrevegyék a tapló sziporkáját.

Csettintett Bundásnak s bodor füstöket fújva, nyugodt lelkiismerettel indult vissza a havon, hazafelé, a dobrai malom irányába.” Bársony István: Nyomok a pusztában.

A mi falunkban is megtörtént egy s más. Megestek lányok, akadtak tiltott szerelmek, házasságtörés is előfordult, de a jellemző mégis más volt. Csendesen csordogált a Szent László patak, s ha télvíz idején kiöntött medréből, a rétet jég borította, korcsolyázva mehettünk iskolába. Az igazgató bácsi engedélyével a csavaros korcsolyák az órán is fennmaradhattak. Aki felelt, az olajos padlón kicsoszogott, s a szünetnek viszont minden percét a felocsolt udvaron csúszkálva tölthettük. Mészáros igazgató úr arra is figyelt, hogy az alma és a körte magját mindenki skatulyába gyűjtse. Az aprócska szemek tavasszal az iskola kertjének földjébe kerültek, csemetéket neveltünk, szemezni, oltani tanultunk, s amikor kiültetésre került a sor, üzent a szüleinknek.

– Kérdezzétek meg otthon, milyen gyümölcsfákra van szükség! Ingyen viheti el mindenki.

Meddig nőnek ezek a fák? Meddig őrzik a közös emlékeket? Ameddig bennem élnek, addig bizonyosan.

Dienes Ottó – *Erdei tündér* (Egy szobor három nézete)

Lukácsy József

Költészet vagy gender-arcú társadalom?

Lehet, hogy eszmélésünk kezdetén valamilyen incipiens formában már létezett a költészet. Régmúlt korok szellemi polihisztorai szerint minden valamiféle költészetből született. Az első siratóénekek és tánclépések, mítoszok, mondák és legendáriumok...

A bibliai tanítások szerint, amikor a Teremtő elválasztotta a világosságot a sötétségtől, és azt mondta: „*Legyen világosság. És lőn világosság.*”, a szó a teremtés közvetlen eszköze volt. A költői alkotó munkában a leírt szó ma is az.

Mindez a Vörösmarty Társaság *Évek vagy napok?* című, fehérvári új versek műfaji megjelöléssel ellátott antológia verseinek olvastán jutott eszembe. Változatos azon gondolatok, élmények vagy fájdalmas tapasztalatok tárháza, amelyek szerzőinket írásra készítették. Úgy mint: végveszélybe került európai kultúránk és jövőnk, közös szellemi hazánk hiánya és óhajta, abszurd világunk vadhajtsái, apokaliptikus életérzéseink, régi és új dogmáknak való megfelelési kényszereink, szomorúság, gyász, reményvesztettség. Egy kiváló rövid prózán kívül 14 költő 68 verse olvasható ebben a válogatásban. Kivétel nélkül mindegyikükre jellemző a kimerült gondolat és színvonalas, művészi nyelvezet.

Olyan időket élünk, hogy aki értékálló és érzelemgazdag költészetet művel, egzaltált, a trendi társadalmon kívüli, különc embernek minősül. Hiszen manapság a bulvár, a könnyed magazinok és a képregények vannak divatban. De csak az okostelefonon is előhívható közösségi oldalak után. Posztolj egy szelfit a face-re! Ez az egyik legismertebb hívószó. Sokan tartják fontosnak, hogy mindent feltegyenek ezekre a felületekre, ami egy huszonnégy órán belül történik velük. Ezért egyre több embert küldhetnének el a „civilizált” világ országainak titkoszolgálatai, hiszen az emberek munkájával, családjával, szokásaival és gondolataival kapcsolatos információk megtalálhatók a Zuckerberg-galaxison. Bezzeg a mi kiváló és nehézsorsú besúgóink és ügynökeink milyen emberpróbáló munkát végeztek, amíg ezekhez az adatokhoz hozzájutottak! Az el- és lebutított felhasználók milliói nincsenek tudatában annak, hogy mi történik velük és senki sem figyelmezteti őket.

A *fehérvári új versek* első és második kötetének címadó versei ugyanazon szerzőtől származnak (*Ki válaszol?*; és *Évek vagy napok?*), nem érdemtelenül. Az elsőben arra keresi a választ, hogy mi történik velünk, ha földi létünkben az üdvösség folyosóján átjutva az öröklét állapotába kerülünk. Egy pillanatra a reinkarnáció lehetőségét is felvillantja. (*Ki válaszol?*; *fehérvári új versek*; Vörösmarty Társaság, 2015.)

A másodikban a civilizációnkat már ma is sújtó természeti és biológiai katasztrófa kimenetelét firtatja. Vajon születik-e egy újabb Jézus, aki mindnyájunk helyett újra felvállalja az áldozatot? És két zseniális sorral fejezi be: „de, mindig lesz aki keresztet ácsol, / Végül mindannyian fölfeszítettünk.”

Az érzékeny lelkületű magyar tanárnő, P. Maklári Éva nem csak könnyűkező versfaragó, de kiváló prózaíró és festőművész. Giordano Bruno reneszánsz tudós – a valamikori dominikánus szerzetes, később kálvinista, majd életének utolsó éveiben evangélikus – személyének állít emléket *Giordano Bruno szobra a Virágok terén Rómában* című versében. Akit nem a heliocentrikus szemlélete miatt ítélték máglyahalálra, hanem a Krisztusról vallott retrograd véleménye miatt. Ezért is érdekesek a vers utolsó sorai: „Az egész fölött uralkodik a rend, / hamuvá tapostam égő sikolyom: / mert nem mi vagyunk a győztesek, / a Teremtőé fönt a hatalom.” A *Balatoni képeslap* a poésie pure, a tiszta költészetre oly gyakran jellemző harmóniát, azaz a tartalom és forma egymást kiegészítő sajátos vonásait is felmutatja. A *Hétköznapi ima*, a mindennapi élet apró, de a múlt idővel egyre jobban felértékelődő örömeivel, az istenhittel, és az elmúláshoz kapcsolódó kérdéseinkkel foglalkozik. A felütés: „Azt nem tudom, hogy te, Uram / pontosan számon tartod-e létezésem,” és a leütés: „És én, megköszönöm törődésedet akkor is, / ha ezen az egymást gyalázó világzajon / át alig jutnak el hozzád szavaim.”

A fiatal Hady Nikolett tehetsége kétségbevonhatatlan. De soraiból léptenyomon az is kiderül, hogy mélységesen csalódott az őt körülvevő világban. Abban a világban, amely nem figyel az átlagostól eltérő, kiemelkedő tehetséggel és készségekkel bíró reményteli fiataljaira. *Karnáció* című opusában írja: „Tündérpontos álomtáncre hív egy távoli ének, / dalban oldódnak a hangok, és a messziségek. / zengő ódák, éteri zajok. / csókkal temeti a torzó a vérző napot.”

László Zsolt a saját környezetükben mindig világhírű, a náluk jobb talentumokat víz alá nyomó, magukon kívül senkit sem támogató, ingatag egyensúlyú posztmodern poéták vállán álló, szellemi fogyatékkal élő apokaliptikus korunk egyik magyar adyja. A sokszor dühödt, „hagyományörző” piros-fehér-zöld dekadencia megtestesítője. A *Távlatok* című versében mindent megírt, amit nekünk mai világunkról tudni kell. A világot, és sokszor saját magát is nehezen elviselő költőnk egy rövid prózával és három verssel van jelen antológiánkban. A *Fiú a felföldről* című verset a Skóciában munkát vállaló fiához írta: „Hagyd, hogy szeressen a felföld / mert zsugorított nemzet-sorsunk / mára már üresített kiáltvány / és a tallér súlya könnyedt ígérvény csupán...” vagy „Itt mindenki hazátlanul csinált hazát / vagy hazudott egy jó nagyot / és legelte tovább ifjonti-szerzésű birtokát” és végül „Tudhatod az ígéretet / hogy egyszer apád álmából / közösen ébredünk föl / és valahol lesz majd közös hazánk.” A *Huszonnégy óra* címűben pedig: „A csöndben a rögök / eremre tapadnak / válaszul a létnek.” *Búcsú a költészettől* című versétől sem válunk derűsebbé: „Mert nem volt itt olyan / Isten aki kezét / ölelésre nyújtotta volna / nem volt itt senki sem.” És tényleg, volt? László Zsolt kiváló rövid prózájáról – *Körömpörkölt és a sál* – csak az juthat eszünkbe, hogy regényt csak azért nem ír, mert az túl macerás, és talán nincs hozzá türelme. Pedig jó lenne egy afféle posztmodern „pikareszk” kulcsregény ennek a mi kis mikro-társadalmunknak, amelyben mindenki magára ismerne és rájönne, mások is felismerik.

Heiter Tamás. A humanitas erasmiana egyik változatának mai, evilági megtestesítője. A XVI. század óta ennek fő vonásai a szeretet alapú kultúra és

műveltség tisztelete, az erőszak és durvaság elutasítása, anyanyelv-kultusz, az európai nyelvek ismerete, némi filológiai tájékozottság és a művészetek piacán való jelenlét. Szabadverseit after posztmodern abszurdoidoknak aposztrofáltam a közelmúltban. Az intellektuális, olykor szarkasztikus humor par excellence képviselője, amely mindig az esztétikai határokon belül van. *Elengedhetetlen dolgok* című opusában is, amelyben mai világunkat mutatja be alulnézetből, ime: „Tessék, beszélő banán. / ehető koton, / temetkezzünk egészségesen, / győzköd minket szilágyi jános.” A *Best sellers* című kvázi-szonettben a szójátékok az igazán érdekesekek: „szárszónak is egy a vége; áll az alkalom szülte sorfal.” A *Valósídejűben* „jelenidejű” igéiben nézi a kölyköket, akik „nem tudják mi a Stone-s/ és micsoda is a Floyd, / és azt sem tudják, hogy mi a szomorúság, / ami egyáltalán nem olyan, mint a bánat.” Heiter Tamás világlátását és érzeményeit többek között a beat-korszak és az ehhez kapcsolódó irodalom határozza meg. Ami természetes, hisz az éppen a költő húszas éveiben volt legnépszerűbb errefelé is. Ezt tolmácsolja a *15 év* című versezetében is: „Hogyha mégis az a Hitler győz 45-ben, / akkor 1960-ban / nincsen Beatles, / meg nincsen 62-ben Stones / és nincsen 65-ben Doors sem.” Amely egy kérést is tartalmaz Hitlert illetően: „Hogyha találkozik vele valaki közületek, / akkor rúgja jól seggbe, és mondja meg neki / hogy ezt a seggberúgást a költő küldi.” Rendben. De ha a költő netán találkozik Sztálinnal, ugorjon a szájába, hogy hasmenést kapjon és mondja meg neki, hogy Zsögödi Nagy Imre kérésére tette, aki egyetemistaként le is festette őt születésnapján, és ezért rúgták ki a kolozsvári Képzőművészeti Egyetemről.

Bobory Zoltán a kötet szerkesztője, most is kitűnő munkát végzett. „S ha egy érzékeny lélek belső kényszerből költővé válik, s a valóság mint ihletforrás kitör belőle, megszólalhat a vers igaza.” – írja nagyon érzékletesen költészetéről Ambrus Lajos korondi költő. Ez a belső kényszer elementáris erővel 2004. december 5-e hatására jelentkezett először Boborynál. Ha eszembe jut ez a történet mindig nagyon megérint. Bobory Zoltán verseinek mindig volt egy sajátos szimbolikája, ábrázolási módja nem csak a valóság, hanem a valóságon túli szférák irányába mutatott. Költészete az utóbbi időszakban úgy nyelvi-fogalmi mint gondolati síkon a hit, remény és szeretet jegyében erőteljesen a szakralitás irányába fordult, és őt az istenes-verseket író, legismertebb költőink sorába emelte. Ebben a kötetben olvasható a *Megtestesítés* című „könyörgésének” párja, a *Megváltó született*: „Meghallotta szíve verését, érezte teste melegét, illatát, / s mikor melléhez emelte / mintha teremtő istene szállt volna le.” Új költői forma a Vörösmarty Társaság elnökénél a *négysoros*. Mégpedig különleges megjelenítésben, hiszen sűrű hosszú sorokról van szó. De a gondolat csak így lehet elmélyült és sokrétű, a költői nyelv pedig kellőképpen kifejező és díszített: „Tudnál-e anyám most szeretni, mint mikor új életet kezdtünk? / védtelen és büntelen ember indult általad az úton... / Most a vége felé vétkesként kereslek: ilyennek szeretnél-e?” Ha belegondolunk, ez is egy istenes vers. A „beszéd a csúszómászóhoz” lelkemnek kedves vers. Nemcsak a múlt rendszerben, de napjainkban is előfordul „fenotípus”, aki ha kell csúszik-mászik azért, hogy kikaparjon vagy megszerezzen stallumot, kitüntetést, gazdasági előnyt. A legendás barátjának állít emléket

A győróki temetőben Raksányi Kutyu sírjánál című versében. És 1956-nak, nagyapáinknak, *Víz-metafora-1957* címűben: „Tudja elvtárs nekünk rohanó víz kell! / Mi az, hogy marad...?” Igen „A víz szalad, a kő marad, a kő marad.” – mondja Wass Albert.

Ebben a nagyon igényes, műves grafikai terv alapján kivitelezett könyvecskében – aminek akár a *Fehérvári szép versek 2017* címet is adhatták volna – Szegedi Kovács György, a lélekszemű költő is jelen van, aki jól ismeri napjaink verstípusainak klaviatúráját. Jó kapcsolatot ápol Istennel. Egy olyan vallási közösség tagja, amely a mindennapokra az átlagosnál szigorúbb szabályokat ír elő. Bizonyosan betartja. *Mi mindig* című ujjgyakorlatában az alábbiakat írja: „Mi mindig csak / azt akarjuk; / dogmák igájába hajtani remegő fejünket.” De sosem eléggé. Lehetne ez akár a dogmatikus istenhit, de most nem erről van szó. Az üdvösség sem jár feltétlenül mindenkinek. S ha újra és újra csalatkozunk akkor végül „térdre hajtott fejjel / egy magányos, / borostyán-kabátos kereszt alatt, ott, / a keskeny út mentén.” gubbasztunk. Hamvas Bélának állít emléket a *Miközben* című versében, édesanyja emlékét idézi fel a *Fehér* címűben. Miért vannak, ez egy „rövidecske”, amiben emléktárgyainkról elmélkedik: „Miért vannak / cserépből a szép emlékek, / a rosszak / meg acélból.” Én meg azt kérdezem, az utóbbi szót miért nem írta nagybetűvel? A *Fény-képek* című poémájában mestere, Román Károly emléke előtt tiszteleg, aki nem csak neki, de mindnyájunknak nagyon hiányzik: „Sokszor megidézem / képeim gyanánt / bölcs szemeit / éltető erejét.” Szegedi Kovács tudja, hogy a kultúra inflációjával, azaz elértéktelenedésével jellemezhető időkben az Ige alkotásra készlet, és aszerint él és cselekszik.

Ha a vers „használati utasítás a kimondhatatlanhoz”, akkor Gál Csaba költészete ennek tökéletesen megfelel. Az egyik legkifinomultabb intellektussal és tehetséggel megáldott költőnk. A valóban modern kortárs költészet egyik kiemelkedő, egyedi képi és formavilággal jellemezhető tolmácsolója. A tudatalatti és feletti, álom és ébrenlét, kábulat és ámulat, fény és sötétség legrendhagyóbb pillanatainak, asszociációinak, impresszióinak, apró harmóniáinak, a tér, idő és távolság áthidalásának sokszor abszurd vagy groteszk megjelenítője. Soraiból lassan-lassan kirajzolódik a Pitecantropus apokalipticus öntelt figurája, aki mindenre tudja a választ. *A c'est la vie petit prince* című verse talán megfelel az előbbi leírásnak. Egy különös fantázia szülte világ, melynek szcénája a földönkívüli pályára is kiterjed, benne valószerű és mesebeli figurák keverednek: „régóta utazom a / földdel összeütközni / készülő kis bolygón/vagy csak képzeletem / vetít apokalipszist /elém mert az ellentét /kibékíthetetlennek /tűnik értékrendjeink / között.” Már a címből is akarva akaratlanul Exupery *Kishercege* jut eszünkbe: „A megírt ítéletet / irgalmas kishercegek / csillagpor felhő élén / vágatva sírva hozzák.” Magasra a szívárványig: az álom, félálom és ébrenlét fázisait magába foglaló szárnyatlan szárnyalással és zuhanással: „Tág pupillákkal lassan emelkedtem / tovább, valami égi szerelemben.” De ezt követi könnyű zuhanás és a kiábrándult felismerés: „nem erre a földre és nem most születni!” De a saját ébredés után a remény hangjai kerekednek felül: „ültetni kell még hajnalig, tovább, mert kivágták / a szívárványig érő jegenyéket.” A *Szusz* feltehetően egy balato-

ni szabadstrandon „lelkét kilehelt”, a víz felszínén lebegő döglött hal látványa és penetráns szaga készíti a szerzőt némi fizikai és meteorológiai filozofálásra. A *Tanítás* a világosságból olyan vers, amely felsorol jó néhány jelenséget, amiben a fénynek, világosságnak szerepe van. *Minden a szándék*, Márai ihlette vers a szándék eltűnéséről: „először tűnik el a játék / azután eltűnik a szó / belül maga marad a szándék / hideg köpeny alatt izzó.” A szándék lappangási formáiról és újrászületéséről: „először a burok megreped / aztán lassú zöld robbanás / terjed nő az ég felé nevet / mint hogyha nem is volna más.” Intellektuális költészet, érzékletes költő nyelvezettel.

Káldi Zoltán *Torzó* című verse egy abszurd metafora csonka, torzóban maradt, félelem dúlta életünkről. Egyedi asszociációkkal, olyan kifejezésekkel, amelyekhez tapadó képzetek még pregnánsabban kiemelik a mondanivalót: „a tiszta félelem akár egy pince / riogató hívogató giccse / majd meztelen mélysége méreget / nem sérteget és nem is kéreget.” A pincéről a hideg, a bűz, a sötétség, a mélység juthat eszünkbe. Vagy: „kínzó szerelem epekedő vágy / az élet burjánzó kurvaságán.” Nem túl decens, mégis zseniális. És végül, hogy milyen a félelem? „a tisztább félelem megtestesít / a legtisztább félelem bevégez / mint mohó étvágy a lélek kérgén.” Kivételes szellemi csemege, *Az ecce homo*, álomban átélte férfiszerepek felsorolása: színes, jelzőkkel díszített, buja, intenzív nyelvezettel. A cím némi bibliai felhangot kölcsönöz a költeménynek: „Álmomban férfi voltam: / gesztenyefák és hársfák lombjainak / takarásában végleg számot adtam, / rongyos esküm vörös asszonyának.” A további szerepek: férfi, apa, szerető, herceg, ikon: „álomban apa voltam, / s amíg suta ismerősök csevegtek, / elvadult ágyékom szenttéavatásán, / addig én könnyezve ábrándoztam, / húsom és vérem szelíd kacagásain... álomban szerető voltam: / az ágy végéig nyújtózó magányban, / a felágaskodó vessző árnyékában / elfoszlik, elfakul a kegyelem.” Könnyed, néha játékos dekadencia. A *kérdés* című opusban a kérdés nem költői: „mégis miként lehet az árnyéknak álma, / és merre vetül majd álmaink árnyéka?” Az *Eszternek* című költemény talán egy szerelem története. Gyönyörű, sűrű, választékos hasonlatokkal, szóképekkel és szimbólumokkal, kiemelkedő esztétikai minőséggel: „...visszavonhatnám, mégis egy jelentéktelen / ablaknál egymás mellé gravitálunk. / a megtörtek. az egykettő törtek / rámfeszültél, belémcsendesültél, / ingem lettél és az emlékek előtörtek.”

Pálfalvi András *Lehet* című versében, a messziről normálisnak tűnő világunk végének eljövételét jelenti be, mégpedig a frissen meggyúrt biomassza – netán a biológiai katasztrófa állapotában leledző bolygónk? – túlfűtött kemencébe, lege artis való megsütésének taglalásával: „ide jutott hát a hajdan büszke kalász / ringó gabonamezők királya / a Nagy Pék lapátra hányja.” A *Kelmenaptár* évszakokra, hónapokra lebontott periódusainak megfelelő ruházati darabjait sorolja fel, afféle játékos stylisti tanácsadás formájában. A közelmúltban elhunyt, pótolhatatlan testvéreire emlékezik *Az elhagyott szobában* című halk siratódalában: „egy árva orchidea néz ki az ablakon / olyan egykedvű most is, mint bármikor / nézi az utca forgatagát, / mivégre ez a nyüzsgés / hisz nincsen fekete rigó, nem kotorászik a fűben / az ablak alatt.”

Strojko Marko, egy fiatal, horvát származású, kitűnő és tehetséges ember, aki *Földet érek* című versében egy életcéljaiban, érzéseiben, hitében még bizonytalan „magányos lázadó” tétova mondatai a vágyott megérkezés lehetséges módozatairól: „Mikor a múlt bűnei elévülnek / S feloldozást nyerek remélem / Földet érek / Mikor új értelmet nyer / Valóságom meséje.” Az *elhasadt csend* Strojko kivételes tehetségének bizonyítéka. Az *elhasadt csendet* költői képekben ábrázolni és definiálni bátor és nehéz elhatározás. Nem a megszűnt csendről van szó, mert akkor ugye zaj van. Az elszakadt csend értelmezhető ontológiai és metafizikai kérdésként is: „Mintha a múlt idő / A Semmi ivadéka lenne / S egyszerűen nem telne / Pedig a toronyóra ketyeg.” A test nélkül megint egy olyan vers, amit tízszer gyorsan elolvassunk és csak csodálkozunk. Az állandóan hivatkozott nagyjainktól, egy ilyen vízióra csak ritkán tellett. Keretes történet, hiszen a lélekfátyolba burkolózott test nélküli egyed, hajnalban visszatér ágyába, testébe belekapaszkodva: „Éjjelek útvesztőjében osonva / Tudatalatt bolyongva / Örök magányba átítatódva / Keresve az értelmet... Testnélkül kóborolva / Hajnali virradatban / Első madárfüttyös szóra / Visszatérek ágyamba / Testembe belekapaszkodva.

Balajthy Ferenc *Gyere vissza* című verse Bella Istvánt megidéző, az óda fennkölt, magasztos hangvételű csúcsait is ostromló himnikus versezet, amely mindnyájunkban fájó emlékeket ébreszt: „Üres a szívünk, lelkünk árva, / S ha hív a Sár, Kereszt, Úr Pista, / Te gyere vissza, gyere vissza!” Végre az égre: A mindig derűs költő az elmúlásról elmélkedik: „A föld soha nem enged Napközelve, / Mint hú szerelmes szorítja két kezed, / Mágneses térben csókol és ölelget / Semmi vagy, de Ő neked a Mindened!” A *Mennyei játszókán* az unokáknak szóló vers. Benne avval az elementáris, örületes szerelem-szeretettel, amivel unokáinkat imádjuk. Mindezt a nagyapa csuda módon részletezi: „Este fénymagot szítálok, / Hajnalban harmatot szedek, / Ha elalszol, rád vigyázok, / Csillagporban veled megyek.” A *Hálaének* a (h)ősökért tisztelgés a magyar hazáért életüket áldozó történelmi hősök emléke előtt, a kellő ünnepélyes és patetikus hangnemben: „Rendíthetetlen hit tart meg országot, / S újatermi, mi egykoron elveszett.” A *Ha már megtestesültél* Balajthynak Bobory Zoltánt hetvenedik születésnapján köszöntő verse, kedves, pajkos és játékos hangvétellel: „Legyen a szó messzehangzó, vad vihar, / De utat találjon még, szívhez, észhez! ...Költőtársam majd így, akarsz-e lenni? / S járni velem a végtelen bugyrait?”

Valószínű, hogy a fiatal és tehetséges Prax Levente sem csak Várady Szabolcs *Magyar badar* című könyvecskéjéből tudja, hogy mi is az a *limerick*. Ha tulajdon főnévként tüntetjük fel, egy ír városka. Ha nem, akkor egy kötelezően ötsoros, abszurd vagy obszcén elemeket tartalmazó versike. Levente *limerickje* ennek messzemenően megfelel: „Történt mit Ede sose hitt / Nem trendi már a *limerick* / "E helyzet oly bús!" / Szívében tél dült / Szegényből így lett mirelit.”

Németh J. Attila *Vadrózsa-anyám* című verse egy vallomás a szeretve imádott édesanyának, viszont a Már nincs bennem semmi ragaszkodás egy ellentétes előjelű, az édesapával szemben megfogalmazott elbocsátó szép üzenet: „és azt sem tudom maradsz-e, jössz-e / kitepelt lapokból ki rak majd össze, / ha nem te, hát valaki más.” A *Fosztóképző* című versében a költő fiatalon eltávozott

fiára emlékezik: „Annál, hogy nem vagy, az fáj jobban, / hogy nem is voltál. Harminc éve / közeledem hozzád, s te távolodva / fiammá fiatalodtál.” A *Széljegyzet* talán egy nem konfliktusmentes párkapcsolat érzékletesen előadott története: „Pórusainkon átjárt a szél szaga / És letöltődött belénk lassan az éjszaka / Két féligazság tartott minket egybe / Bujtattuk egymást testmelegből testmelegbe.” A *Sárga napok a szürke házban* ennek pont a fordítottja, az egyszeri és megismételhetetlen „lehetett volna”, a peronon állva, várva, „késik a vonat, csak hazugságaink menetrend szerinti két egymást sohasem keresztező / pályán... a peronon állva átutazóként saját életedben elutazóban az életemből, / gyere, nyisd rám ezt a mondatot, mint a vonat ajtaját: / mindig itt vagy akkor is ha máshol jársz.”

Sajtos Lajos, a haikuk mestere, ebben a kötetben hosszabb, nagyobb lélegzetű versekkel van jelen. Ilyen például a *Mit tudhatott* című verse, amelyben a régi piacon forgolódva megszólítja egy cigányasszony, aki némi apróért cserébe a következőket árulja el költőnknek: „ötven éves korára csinál karriert, / de hetven lesz mire elismerik.” És valóban jól megjósolta. Megérdemelte a „keresményét”. A *tizenegyedik parancsolat* a „hetvenkedő” Bobory Zoltánnak szóló köszöntő: „mózesi / szakállával... / poggyászában kőtáblákkal, / jön hitében megingathatatlanul Bobory Zoltán / hogy a kimondott szót korigálja – parancsolatként- beszéljünk szépen, beszéljünk magyarul, beszéljünk emberül...!”

Bartal Klára érzékeny lelkületű, kiváló asszony. *Egy fenyőág* című, leheletfinom, hatsoros versében, talán mindenszentek napján halottaira emlékezik: „Fenyő, virágok, mécses és szívem... / csak a kín marad. Egyéb semmisen.” Megrendítő. A *Francia anzix* Vajda János-díjas vers. Valóban egy párizsi képeslap: „Nem isten dicsér, csupán kérkedik / Remekművekkel a sok mester itt. / Az áhítat kék üvegbe fagyott / S csak gögöt leltem – nem alázatot.”

László Zsolt *Búcsú a költésztől* című versében az alábbiak olvashatók: „Lebalagok a völgybe mégis / magamnak és másnak / művelni földszagú / magvas napjainkat.” Hát akkor gyertek barátaim, műveljük együtt még hátralevő mindennapjainkat, délkor a rádióban még a harang hangja szól, de a másság szorgosan építi gender-arcú társadalmát.

Dienes Ottó – Tusrajz IV.

Kaiser László

Valóságok és metaforák

*Fazekas István Béres című történelmi drámája az Újszínházban,
rendezte: Kerényi Imre*

2015-ben jelent meg könyv alakban az ismert költő-író Fazekas István *A megvádolt* című színdarabja; a Béres Józsefről, életének egy szakaszáról szóló, sokféle mutató alkotás alcíme egyértelműen fogalmaz: *Történelmi dráma három felvonásban*. A művet még kéziratban olvastam, mivel a szerző fölkerít, hogy a kötethez, illetve a drámához előszót írjak. Többszöri elolvasást és komoly jegyzetelést követően születtek a bevezető sorok Fazekas immár negyedik színdarabjához. Egykori dramaturgként nem csupán és nem is elsősorban *A megvádolt* számos történelmi vonatkozása és a főhős hiteles heroikussága nyugtázott le, hanem a Thália deszkáira mutató érvényesség. Másképp fogalmazva: a jó darabban egyértelműen és nyilvánvalóan benne volt a működőképes előadás lehetősége, s ez nem kevés. Fazekas tehát előadásban, színre vitelben is gondolkodott írás közben, tudva és érezve, s persze tehetségesen, hogy a hetvenes évek immár történelmi korszakának és Béres fantasztikus személyiségének, méltatlan meghurcoltatásának megidézése kevés ahhoz, hogy színpadra kész mű szülessen. Ezért találta ki tartalmilag a felvidéki értelmiségi család meghasonlását és kálváriáját, a rendszert szolgáló magyarországi ügyész drámáját, valamint a hatalom szorításában vergődő Béres hezitálását és döntését. És ezért találta ki színpadi szempontból az elmúlt történelmi kor, a Kádár-korszak és az örök értékek megrajzolása mellett a pergő jelenettechnikát és az osztott színpadot. Helyszínek együtt: kassai lakás és kórház, illetve Béres kisvárdai, otthoni laboratóriuma és a hatalom „élettere”.

A rendezői csemegének, egyben színpadi igazságok, tehát hatásos előadást megteremtő részletek kitalálására és továbbgondolására alkalmas darab bemutatása nem sokat váratott magára. 2016 januárjában megvolt az ősbemutató Kecskeméten (Árkosi Árpád munkája), s egy hónappal később az Újszínház Kerényi Imre rendezésében ezzel a darabbal tisztelgett Béres József halálának tizedik és a szabadság benyújtásának negyvenéves jubileumán, nem véletlen, hogy a dráma címe is megváltozott, de erről később.

A kecskeméti előadást nem láttam, Kerényi rendezését többször is. Láttam a főszerepben Koncz Gáborral és láttam Mihályi Győzővel, aki a beteg Koncz Gábor helyett játszotta Bérest. Mielőtt részletesen foglalkoznék a látottakkal, néhány fontos elvi alapvetést tennék.

Sokat járok színházba, rendszeresen és rendszertelenül. Kapkodva és tudatosan, körülbelül úgy, ahogy a főiskolai évek idején. 1983-ban végeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, jó tanárain, tanáraink voltak, a filmeseiket most nem említem, csak a színháziakat: Nádasdy Ádám, Osztoivits Levente, Ungvári Tamás, Gyárfás Miklós, Lengyel György, Hegedüs Géza, Kónya Judit. Kétévadnyi dramaturgiai munkálkodás után a szinkron, majd az irodalom húzott

be az örvényeibe és mélységeibe, de nem múltak el nyomtalanul a színházi és drámai tanulmányok és tapasztalatok sem. Az utóbbi években, mindezekkel együtt a hazai színházi és kulturális életet pásztázva, fogalmazódott meg bennem a gyakorlattá praktizálódott elv, hogy nem érdemes és nem is vagyok hajlandó színházakban és rendezőkben gondolkodni, csak konkrét előadásokban. Ennek oka megannyi csalódás és megannyi öröm. Láttam jó színházban rossz előadást, és fordítva. Láttam nagyon jót is, minősíthetetlen rosszat is egy helyen. Ugyanúgy nem érdekelnek elsődlegesen sem a színháznál, sem a rendezőnél a túlzott politikai al- és felhangok. Az az esti előadás érdekel, amit látok, a csodát keresem, amit várok. De csoda nekem egy végiggondolt, minőségi előadás, amely a darabból bont ki élvezeteket, érdekességeket, értékeket. S választ kell kapnom arra, miért mutatták be a darabot, ez persze lehet „csupán” nivós szórakoztatás is. De lehet, sőt elvárom sokszor, hogy itt és most érezzem, tudjam a koherens szándékot és megvalósítást, az előadás lényegét. Számomra tehát nincs jó és rossz színház, jó és rossz rendező: adott produktum van, egyszeri életemben általában egyszer megtekintett színpadi teljesítmény.

Mindezek fényében és homályában járok színházba. Így láttam az Újszínházban is változó minőségű előadásokat. S ezért elfogadhatatlan számomra, s egy igazi értelmiséginek elfogadhatatlannak tartom, ha valaki – bár nyilván magyarázza önmagának – ezért és ezért nem jár X színházba vagy Y rendezőt nézni. Félreértés ne essék: nem csupán politikáról beszélek, hanem bármilyen színházi, művészi skatulyáról, beskatulyázásról. A művészet bonyolultabb annál, hogy egyértelmű igenek és nemek körül forogjon a megítélése, nem beszélve az alkotás immanens tényezőjéről, a váratlanságról, a kiszámíthatatlanságról. A művészet aztán tényleg hadüzenet az előítéleteknek, hiszen teremtés. Hiszen sokszor az alkotói szándék ellenére, a kitűzött cél megváltoztatásával születnek művek, netán remekművek.

És már itt vagyunk az Újszínháznál és Kerényi Imre rendezésénél.

Elfogadhatatlan nekem, amit néhány éve írt egy kritikus. Úgy véli, hogy az Újszínház előadásaival kapcsolatban képtelenség a politikai aspektus kizárásával megszólalni, hiszen pusztán esztétikai megközelítésük is lehetetlen. Ezért nem foglalkozik a színházzal. Bugyutaság, talán cáfolatra sem érdemes. Bármilyen színház efféle megközelítése, vagy bármilyen szempontú negligálása elfogadhatatlan, elvégre a jövőbe, a még meg nem született előadásba nem láthat bele a kritikus, a jelen előadásait pedig csak vizsgálat, tapasztalat után lehet megítélni vagy dicsérni – ezen keresztül seregnyi ember munkáját, részmunkáját. S mindez – mutatis mutandis – a mindenkori rendező személyére is vonatkozik, jelen esetben Kerényire is. Én úgy mentem a Bérest megnézni, hogy – bár ismerem Kerényi Imre munkásságát, a rendezéstől a politikai szerepvállaláson át a könyvkiadásig – engem annak az adott estének a súlya, értéke, netán sutasága érdekel, érdekelhet. S ez természetesen az általam jól ismert szerzőre is vonatkozik: ott, azon estén csak a konkrét produkció és annak hatása érdekel.

Menjünk sorjában a *Béres*-előadás elemzésénél! A szerzőnek, Fazekas Istvánnak markáns elképzelése, víziója volt a darab írásakor. Az egyik – már

tisztáztuk – a működőképes színpadban való gondolkodás, s ez nyilván a jól megírt dialógusokat is jelenti, nem szócsövek, hanem élő figurák és helyzetek teremtődtek a drámában. S mindez azt az írói, alkotói célt szolgálta, hogy a színpad nyelvén a majdani néző elé tárjon a sok finomságon túl alapvetően néhány dolgot. A legfontosabb: a nagy formátumú kutató, Béres József alakjának és harcának megrajzolása, és persze a koré. Sikerült. 1973-at írunk az induláskor, a cseppek vannak és hatnak, a hatalom pedig nem tűrheti a számára elfogadhatatlan, az előbb kisvárdai, majd az országosan szélesedő „ribilliót”, vagyis az önzetlen segíteni akarást, beteg, rákos embereken és az orvosi diploma nélküli, amúgy nem is orvosi, de kuruzslásnak aposztrofált tevékenységet. Ez is dráma és korfestés a javából, ám Fazekas beviszi az amúgy is sűrű térbe a felvidéki magyarság megnyomorított helyzetének feltárását, az értelmiségi alkoholba menekülését, a színésznő feleség karrier érdekében történő félrelépését, majd elsősorban beteg gyerekük miatt a visszatérést a családba, fokozva ezt azzal, hogy éppen a bukott nő veszi rá Bérest: a kutató változtassa meg a hatalom által rákényszerített döntését, vagyis a krisztusi parancsnak és a szókratészi belső hangnak engedelmeskedve, a cseppekhez, tehát a gyógyuláshoz jutassa a kislányt. És mindezen túl föltérképezése a darab a hatalmi mechanizmusnak a nevetségességtől a dölyfösséig – kisvárosi mértékben és országosan is –, egészen Aczél Györgyig... Az iszákos és kevésbé iszákos káderek világában az ügyész belső drámája is megfogalmazódik, zsarolhatósága, tusakodása, önmaga erkölcsi szintjének interferenciája, döntése és nem döntése. S megannyi jól formált, plasztikus alak a darabban az anyóstól a Béres „köreihez” tartozókig. Külön érdeme az írott szövegnek az alkatra, alkatokra, személyiségre bontott és jellemző nyelvhasználat.

Ezt a drámát kapta (vagy választotta) a politikai pártállástól függetlenül mindenki által profinak és tehetségesnek tartott rendező, Kerényi Imre. És beavatkozott és színpadi világot teremtett. A cím megváltoztatásáról már volt szó (*A megvádoltból lett Béres*), amit elfogadhatónak tartok, nem csupán azért, mert a tragikus drámái hősök neve általában a cím is (gondoljunk csak a Shakespeare-darabokra), a komikus, kifigurázott alakok esetében sokszor a jellem differencia specifikája a cím (hadd emlékeztessenek a Molière-művekre), hanem azért is, ami a rendezés végső lényege: minél figyelemfölkeltőbb, minél több hasznos és hatásos információt eljuttatni a mindenkori nézőhöz. Hogy közelebb kerülhessünk Béreshez, az immár történelmi korhoz. S ez dramaturgiai beavatkozást is jelent (Falussy Lilla munkája): profánul szólva némi szövegpofozást, szavak, mondatok elhagyását, poénok exponálását. De ne feledjük: a szövegben eleve volt humor bőven, mintegy ellenpontként a súlyos és komor témához, s ez megint a szerző tehetségét dicséri. A rendezőt meg azért illeti a dicséret, mert bátran vállalta, sőt fokozta a „poénkodást”, ötletek garmadával tette humorossá a helyzetek egy részét az amúgy hálás publikumnak. A humor egyébként az első pillanattól jelen van, a kezdeti szereplő-felvonultatás, bemutatkozás különféle relikviákkal, képekkel, énekkel ugyanakkor a kort is megidézi. A rendező hangján hallható helyszín- és időrögzítés továbbgondolja, még inkább konkretizálja a jelenettechnikát (nem mellékesen a darabhoz képest egy évre szűkíti, feszesíti a kálváriát és az

egyértelművé tett életgyőzelmet), egyáltalán, minden dialóguson, dialógusokon kívüli rendezői plusz: ének, tánc, fénykép, vetítés, moderálás, a keretteremtés, rosszakarattal nézve szájba rágás, valójában jogos hatásmechanizmus, a fiatalabb és a sajnos egyre tájékozatlanabb néző s diák tudatos és elfogadható, sőt a dráma végső szándékát, mondandóját erősítő informálás, koridézés, kormilió. Egy-két esetben érvényes a „kevesebb több” mondás vagy éppen túlzó a direkt módon történő mára utalás, de ez az egész felől nézve irreleváns. A szöveg módjával változott, egy mellékalak és néhány rövidebb jelenet lett a dramaturgiai húzás áldozata. Azért persze volt szöveghúzás is, kevés, ám súlyos: az ügyész vívódása erősebb volt az eredeti műben, miként Béresnek az anyával és Béresnek az ügyéssel való vitája is, illetve és főleg a darab utolsó jelentében Kerényi hangsúlyosabbá teszi Béres, a Béres-ügy győzelmét. Béres már korábban legyőzte önmagát, amikor a tiltás ellenére adott gyógyító szert a beteg kislánynak, aztán győzött a hatalom packázása fölött: nem hagyta el hazáját (egészséges és beteg népét), felesége is követte kisebb megingás után a sorsvállalásban, ám a darab utolsó jelenete, a lezáró kép tette egyértelművé: a tágan értelmezett életnek győznie kell a rontáson – ezzel mintegy előrevetítette a rendező a későbbi teljes rehabilitációt és természetesen a majdani tény, a Béres-cseppek gyógyhatású készítményként való elérhetőségét.

És végül, de messze nem utolsósorban a színészek. Akik – mondhatni – az író által megálmodott díszletek között (Húros Annamária tervezése), osztott térben teljesítenek és „lubickolnak” a szerepekben. Érezhetően szerették a szereplők, nem csupán a darabot, a játék lehetőségét is. Ez persze önmagában kevés a teljesítményhez, bár indulásnak nagyon sok. A szereposztás pillére természetesen Béres József alakjának megformálása. Mivel Béres nem csupán szorgalmas és zseniális kutató volt, de súlyos személyiség is, olyan színész kellett, aki emberi és színpadi jelenléte csak fajsúlyos lehet. Így eshetett, esett a választás Koncz Gáborra – telitalálat. És telitalálat volt, amikor a színész betegsége miatt a darabban már más szerepben, a Béres munkahelyi felettesét alakító színészben, Mihályi Győzőben látta meg a rendező a méltó helyettesítést. Az alakítás lényege mindig belülről jön, miként az azonosulás, nem életkor és külsőségek alapján. Hihető volt az alakítás, a belső nyugalmat és erőt kellett éreztetni, ez maradék nélkül sikerült mind Koncznál, mind Mihályinál. Persze van eltérés: Koncz némileg visszafogta magát, ő másképp erős, Mihályi Győző inkább el- és kiengedte magát. S ha már korok: nem az évek száma lényeges, hanem az, hogy hiszünk-e a színésznek. Esztergályos Cecília el tudta hitetni a jóval fiatalabb Mihályi Győző mellett is azt az érvényes asszonyi valóságot és szerepet, hogy megingása után miként lehet felnőni a mércéhez, vagyis a férjéhez. De az előadás minden szereplője el tudta hitetni annak a karakternek az érvényességét, amit Fazekas István megírt és Kerényi színpadra vitt. Hiába, a szereposztásnál szinte eldől minden... Az egységesen jó előadásban, ahol a harsányság és visszafogottság, a szomorú valóság, a valóságból fakadó humor és komikum, a dráma, a feloldás jó ritmusban váltogatja egymást, s egy-egy lármásnak tetsző hang vagy megnyilvánulás nem befolyásolja érdemben a színészekről alkotott összképet. A felvidéki

háaspár (költő és színésznő) többsíkú drámát él meg, a beteg gyerekükét, önmagukkal és a szlovák nyomással való küzdelemét. Timkó Eszter és Szakács Tibor játéka kitűnő és mértéktartó, sokszoros fájdalmukat erős alakítással mutatják, nem mennek el külsődleges, teátrális eszközök irányába. Tordai Teri az anyós szerepében egészen kiváló, jó és hálás szerep ez, s az inkább negatív tulajdonságokkal bíró idős nőt, anyát és anyóست képes szerethetővé is tenni. Típusfigurát (káder és csábító) jól megformáló alakítás a nagyon biztonságos színészi erővel rendelkező Kautzky Armandé. A magyarországi hatalom emberei, különösen Jászai László és Almási Sándor alakításában esetenként erősen karikírozottan jelennek meg, de hát a hetvenes évek ilyen kulcsfigurái, ha alaposan belegondolunk, szerző-mozgó karikatúrák voltak, ez érvényes a Bordán Irén által nagyszerűen megformált minisztériumi munkatársra is. Fontos, de talán kevésbé hálás szerepek a Béres körül lévő, illetve őt segítő személyek. Mihályi Győző a főszereplőre váltás előtt jól teljesített a főnököt alakítva, ez áll a helyére lépő Tóth Tamásra is. Nyúlfarknyi, de roppant fontos szerep a Bérest eláruló, karrierista fiatalemberé, Jánosi Dávid nagyobb szerepekben is bizonyított már a színházban – itt is övé a figura. Nagy Zoltán a tőle megszokott tehetséggel és rutinnal alakítja az öreg raktárost, ahogy Csurka László Béres gyermeki barátját. Egyáltalán: senki sem pihent vagy éppen megúszni akarta az alakítást; ez a kis szerepben feltűnő Brunner Mártára és Báhner Péterre is vonatkozik. Végére hagytam a beteg kislányt alakító fiatalokat, Prokopius Fannit és Ambrus Kincst. Nem is a tehetségüket dicsérem, azt is lehetne, hanem azt, hogy jelenlétükkel, hangjukkal, mozgásukkal lírai pillanatokot teremtettek, s egyáltalán, hozzájárultak az előadás egységéhez.

Ezt az egységet, a darabhoz hasonlóan, a sok apró kidolgozottságon, ötleten és finomságon túl sajátosságos kettősségnek a harmóniája adja. Vaskos emberi s történelmi valóság, valóságok és nem mindennapi ethosz, tartás az egyik sajátosság és érdem. A másik: a darab és előadás részleteinek metaforája. Hadd soroljam: betegség, kisebbségi lét, hűség, szeretet, igazság. Könnyen lehet, hogy szükségszerűen részekre és részletekre esett életünkben valójában és metaforikusan is két pólus között botorkálunk: a jónak tartott és a rossznak tartottak között. És ha bármilyen mű és alkotás – dráma és rendezés – segít eligazodni, már nem lehetünk hálátlanok sem ösztönösen, sem tudatosan. Talán ezért is volt hálás a közönség a *Béres* megnézését követően, s ezért érezhették – Shakespeare-t idézve –, hogy „fel, tapsra hát, ki jó barát”.

